megyer józsef

SZICILIA

MÉG MINDIG SZÉP

SZICILIA MÉG MINDIG SZÉP

MEGYER JÓZSEF

SZICILIA

MÉG MINDIG SZÉP

A szerzö kiadása
Nápoly
1969

Minden jog a szerzöé.

INDUSTRIA TIPOGRAFICA ARTISTICA
Figurai al Grande Archivio, 30 - Napoli

BEVEZETŐ

È bella ? Ugye szép ? — kérdezte egy sziciliai ismerősöm, mikor meghallotta, hogy lent jártam a szigeten.

Mások is, ha írnak vagy beszélnek róla, ezt a jelzőt teszik eléje: *szép.*

Igy él a lelkünkben *Trinacria,* a régiek háromszögletű avagy három sarkú szigete. Gyermekkorunkban is valami tündéries helynek képzeltük, pedig még alig tudtunk róla valamit.

Miért ? Mi okozza a szó varázsát ?

Talán maga a szó hangzása, muzsikája ? Talán a narancs, mely onnan került karácsony táján asztalunkra, s a papirosán azt olvastuk: *Sicilia ?* — Aztán kiteregettük a tarka selyempapírt és megnéztük a rányomtatott képet: fején kosarat vivő leány, a kosárban narancs, a leány arcán mosoly, a háttérben fehér fejű vulkán. — Még a primitív rajz is égészen külön hangulatú világot jelentett !

Később ez a kép gazdagodott: görög templomok oszlopai, arab stílusban épült paloták és templomok apró kupolái, aranyfényű mozaikok, pálmás kertek jelentették nekünk Sziciliát, meg kék ég, kék tenger és egy bonyolult történelmi múlt, amin nem tud-

tunk eligazodni. — És még valami: a vágy, hogy ezt a gazdag és színes mozaikot lássuk, megtapasztaljuk és életünk szép, sugalmazó emlékei közé soroljuk.

Hány magyarnak sikerült ez? Mikor e lapokat írtam, azokra a honfitársaimra is gondoltam, akiknek a sors valahogy túl messze helyezte Sziciliát, amely egyszerre mesés Kelet és verejtékezve dolgozó emberek földje.

SZICILIA FELÉ

Szicilia megközelítésének két hagyományos módja van a Közép-Európa felől érkező utas számára: a tenger és a vonat. A repülőgépet csak a sietős üzletember használja.

Aki a tengert választja, Nápolyból indul, a romantikus városból a romantikus szigetre. Választása talán azért is esik így, mert sohasem ült még hajón. Úgy gondolja, éjjel majd a csillagokat fogja nézni a fedélzetről, talán a Strombolit is láthatja működésben, s reggel megérkezik Palermo elé, ahol a Monte Pellegrino, a « világ legszebb hegyfoka » üdvözli. Goethe óta viseli a Monte Pellegrino ezt a titulust, amit senki sem vitat el tőle, csak azt nem tudom, hogy Goethe, aki oly keveset ismert a világból, milyen alapon tüntette ki Szent Rozália hegyét ezzel a címmel.

Tengerre kívánkozó felebarátunk útja talán nem úgy sikerül, mint azt elgondolta. Mert a Stromboli nem fog neki tűzijátékot rendezni, a tenger pedig háborog, vagy legalábbis túlságosan mozgolódik, s ő egészen mással lesz elfoglalva, mint csillagnézéssel. A hajó azonban mindenképpen megérkezik Palermo elé, s ő egyszerre belevetheti magát a sziciliai élet kellős közepébe.

Én a vonaton való utazás híve vagyok, a nappali vonatot értve természetesen. Igy láthatom a tengert, látom a hegyes-völgyes parti vidéket, és maga az út is különféle csemegét kínál.

Elsősorban mindig üdvözölhetem a Paestum-i templomokat. Nem a sziciliai görögök építették őket, de mégis arra a földre emlékeztetnek, ahová készülök. S szívesen gondolok ilyenkor azokra az órákra, amiket közelükben töltöttem. Sőt nekünk ezek az oszlopos csarnokok valamiképpen ismerőseink is eredetük révén. Paestumot Sybaris város lakosai alapították, ugyanazok, akiket « rút szibarita váz » minősítéssel örökre megjellemzett Berzsenyi. Lám-csak, hagytak ők ránk maradandó szép emléket is, amit lelkük jobbik fele alkotott!

Vonaton aztán azért is érdemes utazni, mert itt kezdődik Szicilia, nem az I. osztályon természetesen, hanem a II-on, amit III-nak is nevezhetnék, ha a kocsi Palermóba vagy Siracusába van irányítva. Ezekbe a vagonokba sziciliaiak telepednek be már jóval indulás előtt, sok csomaggal utaznak, s egy-egy fülkét megtölt egy család vagy összetartozó rokonság. Kezdetben keveset beszélnek, feketébe öltözött asszonyaik némán ülnek és néznek maguk elé, mint titokzatos szibillák. De aztán — mint egyszerűbb embereknél mindig — előkerül az elemózsia és megindul a diskurzus dialektussal keverve. Lassan üres flaskók mutatkoznak az ülések alatt, papiros és morzsák bőven a padlón, füst és emberszag érzik a fülkében. A gyerekek szerte bolyonganak a folyosón. A sziciliaiak birtokukba vették a vonatot.

Egy öreg anyóka a folyosón álldogál. Rómából jön, ahol talán búcsút járni volt. A kendőjén látom, hogy Rómából jön. Ezt a darabot onnan hozza emlékül. És jól megválasztotta. A kendő négy sar-

kán a négy főbazilika képe látszik, a közepén pedig János pápa arca mosolyog. Ahogy a néni a kendőt felkötötte, a Szent Péter bazilika éppen a feje búbjára került, a kontya alatt pedig János pápa feje mutatkozik. A pápa élénk színű prémes bíbor gallért visel, ami ebben az esetben a néninek is bizonyos tekintélyt ad.

Aki németországi vagy svájci munkahelyéről tér vissza, előadást tart környezetének egy másfajta világról, ami nem Itália, ahol több a pénz, és ahol nagyobb a lehetőség, hogy maradjon is valami az ember zsebében.

Három amerikás sziciliai is van a közelemben. Idősebb férfi és két nő. A férfin nem idevalósi szabású ruha, a felesége fekete csipkeblúzt visel, feltűnő aranylánc a nyakán, hivalkodó gyűrűk az ujjain és két karperec a két csuklóján. Amint a sziget közelébe ér a vonat és megjelenik a túlsó part, a férfi mutogatva magyaráz. Talán már az egykori otthonukról folyik a szó, vagy a falujukról, amit valamikor elhagytak szegényen, és most mint *americani*, mint gazdag amerikaiak látnak viszont.

Most már én is a tengerre figyelek, melyen apró pontok, halászcsónakok látszanak. A Messinai-szoros különlegességére, a kardhalra folyik ott a nyílt vizen a halászat.

A csónakból magas árboc nyúlik fel, amelynek tetején mint látófán figyeli a vizet egy ember. Ha a zsákmány mutatkozik, régi görög szóval kiált, és egyik társa a csónak orráról előre nyúló grádicson megközelíti a prédát, hogy belevágja a szigonyát.

Nyolc-tíz-tizenöt pontot számolok meg a víz tükrén, ahogy egyre jobban közeledünk a szoros szűkületéhez.

Alagútból ki, alagútba be fut a vonat mindig közel a tengerhez. Egy ilyen tengerpartra szorult állomás nevét olvasva ismét Berzsenyi jut eszembe: *Scilla,* vagyis Scylla. Nem hiányzik a Charybdis sem, mely majd az átkelésnél fog jelentkezni *traghetto,* azaz komphajó formájában. Gyomrába nyeli a vonatunkat és visz bennünket át a sziciliai ígéretföldjére.

Délutánra hajlik már az idő, a nap a Messina fölötti hegyek mögé készül szállni. A hegyek sötét kontúrja látszik a pirosodó ég háttere előtt. A színt átveszi a tenger is és bíborszínű habok közt úszik a hajó velünk a sziciliai part felé.

MESSINA

Messinával mostohán bánnak a könyvek meg a köztudat, abban sommázzák a mondanivalójukat, hogy az 1908-as földrengés óta nincs ott látnivaló. A legtöbb turista is csak átszállóhelynek tekinti Messinát; megérkezik a szárazföld felől, s nyomban tovább utazik Palermo vagy Siracusa felé. Nem cselekesznek helyesen, mert Messina is élménnyé válhat. De Messina úri város, széles, napos, hosszú utcái nem gyalogjáróknak valók. Alacsony, elnyúló homlokzatú házai, palotái délamerikaias jelleget adnak neki; kilátópontjait pedig autó nélkül elérni lehetetlen.

Ami gyalogosan is elérhető, az közel van egymáshoz, minthogy abból az időből származik, amikor a város még falak közé volt szorítva: a dóm, oldalvást egy kút, a katalánok temploma, előtte Don Juan d'Austria szobra.

Sokan azt mondják, hogy Messina nem is igazi sziciliai város: annyiszor megszakadt itt az élet, hogy nehéz hagyományokról beszélni. Való, hogy Messina sokat szenvedett a múltban és a közelmúltban is. Pusztította pestis, kolera, földrengés, háború, de a város mindig talpraállt éppen kedvező helyzete miatt. Lehetetlen, hogy ne legyen élet ezen a helyen, mely hajók országútja és összekötő pont a szárazföld és a nagy sziget közt.

Sőt Messina annyira igyekezett olasz és sziciliai város lenni, hogy még házi banditája is volt a legutóbbi időkig. Stefano Zagarellának hívták a szerencsés embert, aki még a múlt században kezdte a működését és hatvan év alatt végiglakta Olaszország börtöneit fel Gaetáig. Mikor szabadlábon volt, franciskánus csuhában járta a várost alamizsnát gyűjtve. Mindenki adott neki, s így kedvére élhetett szenvedélyének, a lottónak. Öt meg tíz ezer lírát költött hetente a szerencsejátékra, de sohasem nyert. — 1966 áprilisában halt meg nyolcvanhét éves korában, mikor éppen a városban jártam. A helyi lap a harmadik oldalon emlékezett meg róla, ami nem akárkinek kijáró hely. Dehát Zagarella író is volt, megírta polgártársai részére és okulására a saját életrajzát.

Úgy látom azonban, hogy a kimúlt banditának utóda is támadt egy vén csavargó személyében. Évek óta ott látom az öreget a villafrancai autobusz állomásán végigfeküdve a járdán, hol egy bár, hol a szomszédos patika, hol egy áruház bejárata közelében. Nem kéreget, alszik, csak néha fordul egyet. Rendőr se háborgatja. Bizonyára vannak állandó jótevői, kliensei, akik lefizetik a napi obulust az utcai Diogenesnek. Dús szakálla, csavarodó bajusza Gambrinus istenhez teszi hasonlóvá. Jól táplált pocakja kicsordul inge alól. Látva filozófus nyugalmát mindig eszembe jut a hazai verssor: « ... és kivetem hasam a verő napfénynek ».

Minden város büszke szokott lenni valamire, egyik erre, másik arra. Hogy Messina hány dologra büszke, nem tudom, de kettőre bizonyosan büszke: a Madonnától kapott levélre meg a katedrálisa tornyára.

Igenis, így van ! Hiába mereszti szemét az olvasó, minden messinai szent meggyőződése, hogy elődei a messzi távoli időkben, mikor még a földön élt a Madonna, levelet kaptak tőle, amit a Szentföldről azok a jámbor messinai polgárok hoztak magukkal, akik a Szüzet ott otthonában felkeresték.

És a szigetre érkező utas még nem tette lábát Messina földjére, máris találkozik ennek a levélnek néhány szavával; ha akarja, meg is jegyezheti őket, mert egész messinai tartózkodása alatt szeme előtt lesznek.

A kikötő gátjának végén fehér oszlopon áll egy Madonna-szobor. Mikor a hajó eléje ér, akkor látja az utas, hogy az oszlop az egykori védőmű tetejére épült. Alatta a várfalon fehér világító betűkkel ez a pár szó van kirakva: « Vos et ipsam Civitatem benedicimus ». — « Megáldalak benneteket és a városokat ». — Aki nem tud a levélről, rábólint, és azt mondja, hogy derék, jámbor emberek ezek a messinaiak. Aki azonban értesül a követség történetéről, az azt mondja: Hű, de szeretném látni azt a levelet! Dehát természetesen annyi viszontagságos század után hol lehet az a hártyadarab ?! A hagyománynak azonban hitelt kell adni, ha jóban akar lenni valaki a messinaiakkal.

És a torony. A földrengés után újjáépült tornyot csudának szánták a messinaiak. Egy strassburgi némettel olyan óraművet építtettek bele, melynek aranyozott figurái elborítják a torony három oldalát alulról egészen a toronysüvegig. Mikor délben Dina és Clarenza, a két legendás városvédő hölgy elkongatják a tizenkettőt, megmozdul a torony többi figurája is. A Madonna átadja a levelet a követeknek, a Szentlélek galambja száll körbe a hely fölött, ahol a Szűz temploma épül majd, megjelennek az emberi életkort jelentő személyek, nyomukban a Halál; látjuk a karácsonyi barlangot vagy a sírjából feltámadó Krisztust aszerint, hogy hol tartunk az egyházi évben. Fent a magasban egy kakas kukorít és egy oroszlán elbődül.

Csoportok szoktak ebben az órában állni a dóm terén, hogy lássák, miféle kunsztot tud a torony. Én

is ott álltam a csoportban, mikor először jártam Messinában. Azonban a messinai torony engem megcsalt. Aznap a kakas nem kukorékolt, az oroszlán nem bődült el, a Madonna nem nyujtotta át a levelet a messinai követeknek, és a feltámadó Krisztus alakja csak félig emelkedett ki a sírból. Csupán a Szentlélek körözött az üres telek fölött, ahonnan a montaltói templomnak kellett volna felemelkednie.

Van ez így, ha gépre bízzuk magunkat. De azért mégis volt fogalmam az elmaradt jelenetről, mert pár napra rá egy barátom — olasz lévén, nagyszerű utánzó — bemutatta nekem az oroszlán fogcsikorgatását és rozsdás elbődülését meg a kakas szárnyamozdulását és gépi kukorékolását.

Múzeumukat messzi kivitték a messinaiak, mintha szégyellnék, hogy olyan nagy múlt után olyan kevés mutogatnivalójuk van. Kicsit valóban kevés, ami a néhány teremben akad, dehát Verres meg annyi egyéb veszedelem után érthető, hogy sok minden elkallódott abból, aminek itt lehetne a helye.

A múzeumhoz vezető hosszú úton a Messinában mindenütt jelenlevő tenger szórakoztat, ami itt nemcsak vizet jelent, hanem fényeket, nyüzsgő életet, parti sétányt és a szemben levő calabriai part hegyeit, házfoltjait.

A múzeumban egyedüli látogató vagyok, három őr árgus szeme vigyáz rám. — Amit keresek, gyorsan megtalálom. A Madonna del Rosario meg az Annunziazio darabjai egyetlen táblára vannak felrakosgatva. Az egyik darabon olvasom: Antonio Messina me

pinxit. És lám, a hozzáértők éppen ennek a darabnak eredetiségében kételkednek. A szétdarabolt kép részletei azonban valamiben megegyeznek: mindenütt tompított színek, harmonia, könnyű kézzel festett alakok.

Caravaggio: Lázár feltámasztása. A kriptába a nyitott ajtón jut be a fény. Nem is látszik több a jelenetből, csak amennyi ebből a fényből a csoportra esik, és a szenvedély mozgatta alakokat megvilágítja.

Katalán feszület. Az 1300-as évek kemény, de csupa lélek művészete faragta ezt a sima, sovány Krisztus-testet. A halálban megnyugodott arc elnémító jelenség. Vonásai akkor válnak beszédessé, ha alatta állunk meg. Mintha ezért is készült volna.

A múzeum kertjében áll a város Neptunus-kútjának főalakja. A földrengés meg az idő viselte meg, de így is szép. Klasszikus méltóság fejeződik ki tartásában, ahogy kinyújtott jobbjával a hullámokat csendesíti: Scylla mérgét és Charybdis forgó örvényeit.

Messina tengeri város, a parton járva ókori vonatkozások is figyelmeztetnek erre. A regatta klub neve *Thalatta,* s nemcsak Scilla és Cariddi nevű hajó jár a vizen, hanem *Caronte* nevet viselő komp is fuvarozza a két part között a halandókat meg a teherkocsikat.

Az árnyas, jól fásított mellékutcák gyermekkorom Temesvárára emlékeztetnek. A fák lombját megpörkölte a nyár melege, meg az ősz is jelzi rajtuk a közelgő lombhullatást.

Árnyékban jutok el a dóm terére, hogy lássam végre a torony óraművének játékát. Van időm még az *Orion*-kútja körül is nézelődni. No, ugyancsak benépesítette emberi meg állati alakokkal a mestere! A tetején a csillagképpé változott mitikus lény amolyan keresztes vitéz formájában jelenik meg. Akárki láthatja a kereszt csíkjait a pajzsán. — Lejjebb folyamistenek pihengetnek a medence peremén, még alantabb fekete lávából faragott szörnyek őrzik a vizet.

Közben elérkezik a dél, és a torony aranyozott figurái mozgásba kezdenek. A városvédő legendás nőalakok kongatják a harangot, az oroszlán hármat bődül, a kakas kukorít, s a földből kiemelkedő montaltói templom körül száll a Madonna küldte galamb. A bronzfigurák minden lehetőt elkövetnek, hogy valószínűvé tegyék a jelenetet, de a kakas recsegő hangjának hallatára minden jelenlevő igazi kakas felbőszült volna, az oroszlán rozsdás, csikorgó vonítására pedig a *Szent Iván éji álom* Demetriusa aligha mondta volna: « Helyes a bögés, oroszlán ! ».

A katalánok temploma a város valamikori szintjén állva szinte a földből bújik elő. Kőcsipke szegélyes mozaik berakású védeni, dédelgetni való családi ereklye. A legrégibb emlék, amit az idő az egykor kincses Messina épületei közül meghagyott. A harangja mellette kőlábra szerelve, hogy mozgása, kondulása össze ne döntse a csak Isten kegyelméből álló templomkát.

Előtte áll Don Juan d'Austria, a lepantói győző szobra. A herceg elegáns, karcsú alak, testén szalon

páncél, buggyos nadrágot visel, kezében a marsallbot. A szobrot még életében állították. A talapzaton dicsérete ércbevésve olvasható. A hajóhada is látszik, amint az egységek kiindulnak a Messinai-öbölből, majd a csata, ahogy azt az egykori haditudósító elképzelte.

Amiben Messina kitűnőt tud adni, az a kilátás. A magasan vezetett körút meg néhány templom terasza hívogatja az embert a felsőbb zónákba. A kép reggel párás, opalizáló, délután a színek teltek, tisztábbak.

A Montalto templom teraszán állok, mögöttem esküvőre gyűlik a násznép. Ezeket a templomokat szívesen választják az esküvő párok, mert a készülő fényképeken majd rajta lesz a városuk távlati képe is. Ide látszanak a házak, a daruk, a kikötő élete, a kikötőt bezáró sarló alakú természetes gát, a tündöklő kék tenger. A távolban a calabriai partok mély árnyékot vetnek, a templom mögött pedig a sziciliai hegyek sötét zöldje. — Hosszan el lehet nézni ezt a tájat. Szép a kép este is, mikor a szoros két partján végig zöldes fényben tündökölnek a sétányok, a kiugró hegyfokok, a tengerbe benyomuló szögletek.

De nekem máshonnan kedves ez a kép. A temető fölötti hegyoldalról, ahol árnyas fák között régimódi családi ház húzódik meg. Szinte hozzáférhetetlen a hely. Nemcsak motorok nem zavarják a kis liget békéjét, még az alanti utcák zaja sem hat ide. Tányérfenyők koronája között látszik a tenger csupafény tükre. Az ablakom alatt a háziasszony virágai, ágyá-

sai, és körülöttem édesen hangzik a magyar szó. Hosszú-hosszú távollét után is romlatlan a kiejtés, és lámcsak, olasz szavak sem tolakodnak a magyar szófüzésbe. A *pizza* itt *lángos*, és még a gyári kétszersültnek is *pirítós* a neve. — Az az érzésem, hogy otthon vagyok, és ettől az érzéstől a táj is elváltozik. A hely, ahol állok, a Svábhegy, lent a szorosban pedig a Duna vize hömpölyög, s a város alattam Buda. Csak az a *pesti* oldal ott a túlsó parton kissé messze távozott...

MESSINA KÖRÜL

Nagyon hívogatnak a Messina mögötti hegyek, a Monti Peloritani, meg maga a tengerparti út is, mely a szoros bejárata felé tart, oda, ahol egy hatalmas acéltorony tartja a kontinensről áthúzott elektromos vezetéket. Egy ilyen sétán mindig akad látnivaló. Meg Calvarusóra is el akarok jutni. Ez amolyan Mária Besnyő-féle búcsújáróhely a hegyek között. Van ott egy szobor, egy barát műve a Fra Angelico típusú művészek fajtájából, egyszerre primitív és ugyanakkor nagyon modern.

Villafrancáig autobusz visz.

Megyünk már vagy tíz kilométert, csak nem akarnak elmaradni Messina házai. Voltaképp ez már nem is Messina, dehát aki idegen, honnan tudja, hogy már kétszer-háromszor cserélt nevet a véget nem érő házsor a tengerparton.

Errefelé van a messinaiak egyik vacsorázóhelye is, már azoké, akik halat, kardhalat szeretnek a tányérjukon látni. *Ganzirri* halászfalu kis tó körül épült, amit a tengerből kanyarítottak ki. Halászcsárdák és halmérő helyek sorakoznak a tó körüli út mellett. Ott feküsznek a vágótönkön a hegyes orrú tengeri szörnyek. A szakértők sorra járják a helyeket, míg kedvükre való példányt látnak meg. Mert érteni kell hozzá, hogy melyik a friss hal, melyik állt már napok óta jégszekrényben meginjekciózva, hogy húsa rózsaszín maradjon. Szép kerek szeletek kerülnek ki a kardhal törzséből. Roston sütve jó, nem is száraz, a mi natúrszeletünkhöz hasonló a kerek darab, amit tányérunkra tesznek.

A dróttartó acéltorony közelében kiérünk a házak közül és balra kanyarodik az országút. Ha tiszta a levegő, és nincs pára, az Eoli-szigetek is jelentkeznek a láthatáron. Elsősorban a kuglóf alakú Stromboli szabályosan levágott lapos tetejével. De ha a szigetek nem óhajtanak mutatkozni, a környezet is szórakoztat: egyfelől a tenger, másfelől a mindig zöld parti sáv fák között megbuvó villákkal.

Időközben kikapcsolódásként elnézem az autobuszban az ülések hátába illesztett képeket: a palermói dómot, egy cataniai utcarészletet, egy tengerparti sétányt. A képek legtöbbször XVII-XVIII. századi metszetek másolatai. Mennyivel beszédesebbek, mint a fényképek! Oly finom és szép, elegáns rajtuk minden. Most épp a palermói dóm van előttem. Pirosnadrágos úr lépked az utcán, fején cilinder. Egy hintóból fekete galléros arszlán száll ki, a jár-

daszélen legyezős dámák beszélgetnek. Gyümölcsárus talyigája a fal mellett. Bár gyerekek is mutatkoznak egy lépcső alján, oly békés, csendes hangulatú a kép, hogy szeretnék részévé válni, mint kortárs. Nincs ebben a világban semmi kellemetlen zörej, gépi zajok. Elmerülök a nézésében, és pár pillanatra nem hallom a kocsi belsejébe szerelt rádió bömbölését.

A sofőr előtt a nagy ablakot kettéválasztó vaslécen feszület van, formás, még kis víztartó medence is tartozik hozzá; virág alatta, virág fölötte beletűzve. A kereszt ágába felül kis rózsafüzér van akasztva, himbálódzik a kocsi mozgását követve. A sárga meg piros virágok is meg-meglendülnek néha. Igy utazunk, mintha kis oltár járna előttunk a szélfogó üveg közepén.

A sofőr a harmincas éveiben járó nyugodt arcú barátságos ember. Talán inkább csak magatartásában vallásos, mint ahogy a férfiak szoktak lenni, de a kis mozgó oltárt magával viszi: megnyugtatóbb így, hozzátartozónak érzi a kocsijához, mint ahogyan a sziget körül hajózó görögök is szívesen vésték rá nagyorrú hajóikra isteneik képét. — A kocsiban utazók egyetértenek a sofőrrel, mind idevalósiak, földművesek, háztartásban dolgozó asszonyok, a környékbeli gyárakba járó lányok. Csak az idegen turistákat szállító fényes autobuszok szélvédő ablakai mellől hiányzik a kis mozgóoltár. Talán hogy ne botránkoztassa őket a szigeti « elmaradottság ». Virág azonban ott is akad beszúrva valahová, s az is

lehet, hogy a rózsa vagy a hibiszkusz szirmai éppen egy Szent Antal képet takarnak.

Villafranca felé megjelennek a citromligetek. Néha nemcsak a gazda háza elmelkedik ki a sűrűn zárkózó lombok közül, hét-nyolc emeletes paloták is épültek a szokatlan környezetben.

Villafrancában a ferences guárdián vár rám és kiskocsin megyünk Calvaruso felé. Kisebb házcsoportok mutatkoznak az út mentén, összebújnak, mintha félnének egyedül lenni az erdős vidéken. Másképp is épültek, mint a házak odalenn a tengerparton. Lejtős tetejük van lapos terasz helyett és ereszük messze előreugrik, mint a sapka szemellenzője.

A klastrom elé érkezünk. Ciprusok veszik körül a helyet. A templom előtt tágas térség autobuszok meg árusok részére. Vasárnap van, nem is vagyok egyedül, most is érkezik egy csoport. Nem zarándokok, hanem kirándulók, akik pihenőt tartanak a szentély előtt. Nótázva érkeznek harmonikaszó mellett, de mikor a templom elé érnek, a Salve Reginát kezdik énekelni, s a harmonika hirtelen átvált a szent ének dallamára. Igy is jó a kíséret.

Bent a templomban áll a szobor, amit látni akarok, egy *Ecce Homo*. Mestere egy franciskánus barát, aki magát egyszerűen Fra Umile-nek, « alázatos testvér»-nek nevezte. A XVII. század első harmadában készítette szobrait, sok feszületet és néhány Ecce Homót. — Kicsi piros bársonygallér van a Krisztus vállán, valódi nádszál a kezében és tövisbokorról vágott ágakból van fonva a koronája.

A szobor anyaga nyers fa, melyen hármszázötven év alatt nagyon láthatóvá váltak a tönk rostjai. De így jobb, a hatás megrendítőbb. Festéket, zománcozást alig használt a mestere, leginkább még a fej, a hajzat, a bajusz, a szakáll láthatóbbá tételére. És a szemek kiemelésére, a tekintet éreztetésére. A félig nyitott nagy szemhéj alól kipillantó szemekből szomorúság, az egész alak tartásából részvétet keltő magamegadás árad.

A dilettantizmus és a hozzáértés érdekes találkozása a szobor. Érthető, hogy nagy hatással van az idejáró népre, a primitív emberekre, akik nem riadnak vissza a nyers ábrázolástól, és hozzászoktak ahhoz, hogy haldoklók arcába nézzenek, vagy halottakat öltöztessenek.

Visszatérőben a hegyeken át vezető utat választom. Errefelé nincsenek házak, nincsenek bárok, vendéglők, csupán néhány hirdetőtábla beszél a hétköznapi életről. Szűz területen kanyarog az út eukaliptuszok és fenyők között. Néhol forrás vize csobog vagy egy kilátóhely állítja meg az autósokat. — Aztán letérünk az útról egy magaslat felé. A háború óta ittmaradt elhagyott ágyúállások között érünk el egy meredek szélére, ahonnan leláthatunk Messinára és a szorosra. Most mint kiterített térkép terül el alattunk a város. Jól látszik a kikötőgát *sarló* alakja; innen a város görög neve: *Zankle*. A gát legszélső pontján magas oszlopa tetején mint fogpiszkáló hegyén áll a messinaiak levélíró Madonnája. Előtte vonulnak ki és be a zömök fehér hajók, amelyek hozzák-viszik a vonatokat a szoros vizén át. — A víz

csodálatos kék, a túlsó part párás zöld. S az innensö parton elláthatnék végig a szoroson egészen Siracusáig, ha a kilátást nem zárnák el dél felé a hegyek.

TINDARI

Szép szó, nekem úgy tetszik, mintha a *tündéri* egy változata volna. Görög város volt, egyike a legutolsó alapításoknak a szigeten: modern, gazdag, jól adminisztrált város. — Ilyesmikre gondolok, mikor az autó elindul velem a romok meglátogatására. Egyelöre azonban csak képzeletem játszik a Tindari szó hangulatával, mert szürke helységek között visz az út, csak imitt-amott akad kert vagy néhány pálma a házak elött. Egyébként próza, semmi esztétika, ízlés, itt éppen csak hajlékot építenek az emberek, ahol meghúzódhatnak.

Végre kijutunk az egymásba olvadó falvak sorából, és szépül a táj: görögöknek való lesz. Tenger, síkság, citromfák erdeje meg szeszélyes vonulatú hegyek köröskörül — és a távolban egy sziktatetön Tindari. De a romvárosból ide semmi sem látszik, az a szürke tömb ott fenn a hegyen a készülö bazilika, a környék kedvelt zarándokhelye, a Fekete Madonna temploma.

Az egykori város falai mélyen lenyúlnak a völgy felé, mellettük haladva jutunk fel a térre, mely a bazilikát, az új Tindarit az ásatások zónájától elválasztja. Itt a szokott búcsújáróhelyi zsibvásár, sátrak, bárok, vendéglök. A romok távolabb esnek, a

pincér, aki a kávét szolgálja nekem, azt sem tudja, hogy egyáltalán látogathatók-e.

A hegy peremén haladó Cicero utcán jutok el oda. Méltán kapott itt utcát Cicero, hiszen a Verres elleni perben nagyszerű helyet juttatott Tindarinak a sziget történetében a Mercurius-szobor elrablásával kapcsolatban.

A városfalak most alattam látszanak. Nem nagyon erősek vagy szélesek, de kettősek úgy, hogy a párhuzamosan futó falak között az ellenségtől nem látva mozoghattak, helyet változtathattak a védők.

A színház bizonyára régen is a város peremén volt, s a kilátást a tenger meg a szigetek felé semmi sem akadályozta. A színpad kicsi, összefogott, inkább cirkuszi öltöző, mint oszlopos felépítményt tartó alapzat. Előtte aránylag tágas játszótéren folyt az előadás, az *attrakció* a rómaiak idejében. Most csend, két sovány fenyő lapos ernyője ad délies színt az elnéptelenedett helynek. Jó itt üldögélni, és nem is nehéz újra benépesíteni a körbefutó, erősen foghíjas lépcsőzetes nézőteret. Vajon kik ülhettek azon a kövön, ahová letelepedtem ? — Egy magányos turista érkezik, benéz minden zugba, megnéz minden kimosott követ, mintha keresne valamit. Belép a nézőteret a porondtól elválasztó keskeny folyosóra is, és áll mögötte, mint a toreador legényei a bikaarénában a mellvéd mögött. Aztán ő is meggondolja magát és fent a színház felső peremén leül szemlélődni. Talán már nem is a színházat látja, hanem elgondolkodik, maga sem tudja, min, a hely sugalmazó hatása alatt.

Dehát volna itt egyéb is: házak alapfala, szerény padló mozaikok, fényes zománcú vakolatuktól megvált oszlopok, bolthajtásos csarnokok. A kimart köveket margaréták, akantuszlevelek meg kaktusz mozaikja szépítik meg. A levegőben a kámforfű illata érzik.

Sétálok a romok közt, de inkább a tengert nézem a szakadék partjáról, amely talán Krisztus születése körül a város javarészét elnyelte és az alant hullámzó vízbe zúdította.

Lent homokpartok emelkednek ki a sekély vízből, körülöttük halvány smaragdszínű tükrözés.

A vízről aztán a hegyekre esik a tekintetem. Annyi itt a csúcs körös-körül, hogy a görögök sem győzték őket számlálgatni.

Az út mellett egy hófehér márványdarab fekszik, bársonyos a felülete, talán a pároszi hegyekből került ide. Búcsúba jött öregasszonyok üldögélnek rajta.

Távozás előtt benézek a készülő bazilikába. No, messzi van még attól, hogy templon legyen belőle! A nyers munkákkal éppen csak hogy elkészültek a kőművesek, de fent a magasban már színekben pompázik a nagy freskó, amelyen minden rendű és rangú ember megtalálhatja magát Tindari Madonnája körül olyan akkurátus pontossággal megfestve, mintha fényképész remekelte volna oda a nagy képet. Arany is csillog bőven ott fent az oszlopok koronája körül. Amolyan búcsúsoknak való templom lesz az új szentély, szemkápráztató, nagyszerűen kivilágítható, ahol reflektorok fényében fog ragyogni a freskó meg a Fekete Madonna.

Ha nincs is kész a templom, de máris megvan a házi koldusa. Egy féllábú rokkant betelepedett a kapu mögé. Rám se hederít, mert most reggelijét fogyasztja, két-három nyers tojást szippant fel egymásután.

Ebben a fejezetben előfordult *Verres* neve, s minthogy még ismételten fogunk vele találkozni a sziciliai úttal kapcsolatban, kell róla valamit mondanom.

Caius Verres Kr. e. 74-ben Rómában *praetor urbanus*, azaz a római bíróságok elnöke volt. Hivatali éve letelte után pedig helytartó lett három évre Sziciliában.

Mint állami főtisztviselőnek római szokás szerint fizetése nem volt, most azonban kárpótolhatta magát az egy év alatt viselt költségeiért. Meg is tette túlzásba vitt buzgalommal, mert nemcsak palotája átriumában álló pénzesládáját igyekezett megtölteni aranytallérokkal, hanem termeit is műkincsekkel. — Fórumok, templomok, magánházak értékei: szobrok, festett táblák, kandeláberek, ékszerek, átutazó gazdag idegenek ajándékos ládái nem voltak tőle biztonságban.

A rablott holmi aztán tovább vándorolt Rómába Verres villájába, jóbarátok és szeretők házaiba.

A három sziciliai szolgálati év után indult meg a nagy per. A sziciliaiak Cicerót kérték fel jogi képviselőjüknek. Az ügyvéd beutazta a szigetet és helyszínen gyűjtötte az anyagot Verres ellen. A tárgyalás helye a sziget fővárosa, Siracusa volt, amelyet Cicero szerint Verres úgy kifosztott, hogy az egykor kincses

városban az idegenvezetőknek nem volt mint mutogatniok.

Verres magabízóan nézett a törvényszéki tárgyalás elé. Azt mondta: « Amit három év alatt szereztem Sziciliában, abból futja mindenre. Egy harmadát megtartom magamnak, egy harmadát a védőimnek adom, és egy harmadával megvesztegetem a bírákat ». Hát nem így lett, mert a tárgyalás harmadik napján a Cicerótól előterjesztett vádak hatása alatt Verres védői lemondtak, s ő előre látva, ami következik, beteget jelentve meglépett Itáliából. Marsiliába (Marseille) ment, ahova már előre kiküldte a rablott kincsek jó részét.

A bíróság Verrest számüzetésre ítélte, található javait elkobozták, s három millió sestertius pénzbüntetést is kellett volna fizetnie. Cicero negyven millió sestertius bírság kirovását kérte.

CEFALÙ

Messina után a másik mostoha sorsra ítélt szicíliai város. Hányszor nézegettem el zömök tornyú templomát könyvekben, s hányszor utaztam el mellette, mert egy ottani kiszállás nem fért bele programomba! — Most feléje tartok, nevét ismételgetve magamban, mely keményen hangzik, mint amilyen kemény az a fej vagy koponya alakú szikla, amelynek tövében a város meghúzódik. A város nevének jelentése is *fej*, görögül *kefalé*.

Minthogy a város az egyetlen főutca körül épült, gyalog sétálok be, hogy azonnal kapcsolatba kerüljek

életével. Valóban a főutca élete a város élete. Ide fut össze minden. Itt lehet kapni gyümölcsöt, húst, kenyeret, édességet, emléktárgyat, ékszert, menyasszonyi kelengyét, és itt folyik a terefere is a betorkolló utcák elején vagy az utat megszakító terecskéken. Mint halgerincből a szálkák, úgy ágaznak ki a főutcából a sikátorok, jobbra hegynek fel a szikla lábának, balra lefelé lejtenek a tenger irányának. A halcsontváz alakú alaprajz aztán a dóm terében végződik.

Jobbra fent a székesegyház méltóságteljes kopottságában, mint a megöregedett, magára hagyott ember. Egyelőre hagyom, előbb a szállásomra megyek, mely a szeminárium volna. Nem ismernek, de tudják, hogy jövök, és a portás már messziről elém siet. Ez jól kezdődik, gondolom. Ebben a gesztusban mintha visszatérne valami a régi sziciliai vendégszeretetből, amikor pénz nélkül lehetett utazni a szigeten. A kapuban vár a rektor. — A szobám régimódi, de jó. Késő délelőttre jár az idő, de azért reggelizni visznek. Majd aztán a püspök hívat magához. Ritkán van magyar vendégük, talán én vagyok az első.

Most már aztán lássuk a templomot, a sziciliai normann építészet pusztuló remekét ! A normannok építették, de attól kezdve minden kor hagyott rajta emléket csempék, sírok, barokk stukkó, táncoló szentek, cosmata és barokk márvány intarzia meg jámbor oltárképek formájában. De még mindig az az elem dominál, amit építő urai szántak a templomba: a kemény gránitoszlopok, a csupaszságukban is szép

falak és a szentély Krisztus-képe. Bizánci módon ez is Pantokrátor (Mindenható), de arca nem az eget és földet teremtő, szíveket és veséket vizsgáló úré. Mintha elnézne egy kicsit gyarlóságaink felett, nincs szüksége szigorú arckifejezésre. Talán éppen ezért merengünk el ezen az Isten-képen. — De a mozaik alatt állva mintha megváltozna a helyzet. Apostolok, pápák, vértanú szentek alakjait látjuk a szentély arany hátterében, s ebben a környezetben a Krisztus-arc tekintete számonkérőbbé válik, ajkai is keményebben záródnak.

Egyedül járom a templomot. Az a benyomásom, hogy Ruggiero király műve erősen műemlékké vált. Liturgikus cselekmények végzésére nagyon jó (talán így is gondolták el a templom építői nyolcszáz évvel ezelőtt), de magánimára kívánatosabb egy mostanában épült templom vagy kápolna, ahol nincs *néznivaló*, s a központ csupán a tabernákulum.

Bántó dolgokat is látok. A kórus széksorait szú rágta össze, otromba lócákkal is ki vannak egészítve. A szentély ablaka a nagy mozaik alatt sárgás festékkel van bemázolva, hogy a beözönlő fényt visszatartsa; s a szentélyen kívül felállított szembemisézős oltár szegényes tákolmány.

A templom mögé kerülök. Kőfal állja utam, mert a templomnak ez a része magánterületbe esik. Egy asszony nyit ajtót és baksist kér. Belépek a helyre, ahol olajfák és oleanderek között kisemberek kertjeiben káposzta meg párolnivaló zöldség terem. — És mögöttem a templom. Az apszisz és a kisebb kápolnák fala bizony megviselt, sok helyütt

vakolat nélküli, gránit darabokkal, téglával, kerekre kopott folyami kövel megdugdosva. A felfutó keskeny oszlopok azonban épek, gondozottak, látszik, hogy ezeket nem hagyják pusztulni.

Tekintetem a templomról a fölöttem emelkedő kősziklára esik, melynek meredek fala a közelből szökik a magasba. Bizony ez gondozás nélkül is jobban ellenáll az időnek, mint az ember alkotta mű itt a lábánál.

A katedrális kerengője szomorú példája annak, hogy restaurátorok marakodása, próbálkozásai hogyan tesznek tönkre egy remekbe készült alkotást. Félbemaradt kísérletek mindenütt, csak itt-ott látszik még valami az eredetiből az oszlopfejek véseteiben: Noé bárkája, akrobata tartású emberek, stilizált növények.

Cefalùnak múzeuma is van. A régi-régi házban családiasan elrendezett gyűjtemény két darabja érdekel engem: Antonello da Messina *Férfiképmás*-a és egy görög váza. — A messinai mester modellje gunyolódó mosollyal néz ránk a kicsi képről, mintha azt mondaná: sokat tudok rólatok, s jó cimborák körében el is mondok egyet és mást azokról, akik rám bizzák titkukat. — A görög vázakép piaci jelenetet ábrázol. Egy halárus a tonhalra emeli a bárdját. Előtte a vevő, az állát vakarja, mintha sokallaná azt a szeletet, amit a kopasz halas le akar vágni a hal testéből.

Van egy különös látnivalója is a városnak: a régi mosóhely, ahová valamikor az asszonyok ruhát

sulykolni jártak, és valószínűleg « szapulni » is. A Rocca-ról, vagyis a nagy sziklárol rohan le a patak, mely itt a házak szintje alatti hűvös helyiségben tíz-tizenkét csőből ömlik és árad a sulykoló padok felé. Minden készen áll a régifajta mosásra, de az asszonyok a mosóporok és mosógépek korában már nem hozzák ide a ruháskosaraikat. Műemlék lett a *lavatorio pubblico*. Gyerekek visongása hallatszik a visszhangzó térségben és a víz harsogva fut tovább a házak alatt a tenger felé. Csak egy öreg halászt találok a földalatti patak partján. Tallér nagyságú ezüstös tengeri apróságokat belez ki és mos meg. Szerinte igen jó vacsora készül belőlük.

A szűk utcákból még szűkebb sikátorok vezetnek szoba nagyságú terecskékre, melyek udvarokat pótolnak. Az óváros népének zöme így lakik minden tenyérnyi helyet felhasználva.

A lajtorja méretű lépcsőházakból bájos arcú leányok lépnek az utcára, a balkonokon szép fiatal anyák játszadoznak gyermekeikkel. De hová lesz a szépségük ? Mert ime reggel hét órakor a székesegyház magas lépcsőiről feketébe öltözött és fekete kendőbe bugyolált öregasszonyok ereszkednek alá, körülöttük lebeg a nagykendő két sarka mint két sötét denevérszárny.

Addig nézegetem a Rocca-t, a sárga színű nagy sziklát, míg rászánom magam, hogy megkerülöm. Alatta járva a tengerpart felől együtt látom a felül fogazott várfallal megerősített hegyet és a dómot: egyazon színűek. Odahúzódott a kéttornyos épület a hegy alá, mintha védelmét keresné. Ó, ha megin-

dulna egyszer az a hegyorom, mi maradna a normannok remekéből ! ?

A tenger sima, kék, csendes. A sötét parti sziklák közt halászok húzzák a hálót. Apró piros színű halacskákat mernek kosarakba. Mintha az a nagy víz nem volna képes nagyobb példányoknak szállást adni !

Egy benyúló hegyfokhoz vagy félszigethez érek. Rajta felmeredő sziklák, rommá vált, megfeketedett régi falak. *La Caldura* a neve a különös helynek. Lélek sem mozdul rajta, olyan, mint egy színpadi díszlet, kísértetek meg boszorkányok tanyája.

Már majdnem megkerültem az aranyszínű hegyet, mikor a temetőhöz érek; az is odasimul a szikla tövéhez. A cefalubeliek holtukban is ragaszkodnak a Rocca-hoz.

A hegy megkerülése után visszajutok a városba és újra végigmegyek a főutcán. Különös, hogy sehol nyoma sincs piacnak, de minden húsz-harminc méterre akad bolt, ahol a háziasszony beszerezheti a napi konyháravalót. Halért meg éppen kettőt sem kell lépnie, mert minden tenger felé lefutó utca elején ott áll vagy guggol a halas ember a kosarával. Ha meg éppen szép példányok akadtak a hálójába, hát végigsétál velük a korzón nagyokat kiáltva.

A halászok a tengerpatról jönnek, ahol egy másfajta Cefalù is létezik, a *Marina.* Mindössze egy sor ház, melyeknek bejárata a mögöttes magasabb fekvésű utcában van. Ide a tengerre a homlokzatok néznek: egymás mellé, egymás fölé ragasztgatott

színes fecskefészkek, melyeknek ablakai semmiféle sorbarendeződést nem ismernek. A Capri-i kikötőben látni hasonlót. — A keskeny parti homoksávon hevernek a halászok kihúzott színes csónakjai.

A rossz nyelvek azt mondják, hogy a jobb minőségű halat a távolabbi vizekről hozzák Cefalùba. Itt csak incifinci halacskák kerülnek a kivetett hálókba. Lámcsak, a múzeumi halárust és nagy halat ábrázoló váza is nem itt készült, hanem valahol a Lipari-szigeteken a Krisztus előtti századokban.

SZÉTNÉZEK PALERMÓBAN

Este van már, mikor az állomásról kilépek. Konflis áll előttem, de én taxira gondolok. A taxisok között azonban vita támad, hogy ki vigyen, mert nem megyek messze, nem elég zsíros a falat. Amikor útitáskám kézről-kézre kezd vándorolni köztük, közbelép egy vezetőféle és ráparancsol az egyikre. Erre az ember meghunyászkodik, és már hajlandó lenne a kocsijába fogadni. Ki tudja ? Talán azért teszi, mert aki parancsol, a mafia embere. Meg kell tenni tehát, amit kíván, de majd az utas dupla taksát fizet. Erre észbe kapok, kiveszem kezéből a táskám és odafordulok a kerekképű kocsishoz: Vigyen engem, barátom ! — Jobban bízom a komfortáblis kocsisában, mint a taxisokban.

A következő napokban észreveszem, hogy a szállásom közelében az egyik sarkon mindig áll egy bérkocsi. Szemmel tartom, ha majd tovább kell men-

nem, ezt fogom szólítani. Ha esetleg becsap, hát csapjon be egy kicsit, talán jobb koszt jut aznap a lovacskának.

A szegények negyedében szeretek lakni, most is ilyen a szállásom a Szent Annáról nevezett téren. Kilencven lépcsőt kell lépnem, amíg a szobám elé érek, s az ablakból nem tudok tájékozódni; ez egy más tér, nem az, ahonnan a házba beléptem. Reggel kihajolok az ablakon, alattam egy állandóan folyó kút, körülötte szemétrakás meg négy-öt szimatoló macska. A téren boltok, mind rőfös.

A közelben kezdem a sétát, ezért a Maqueda utcát választom, itt van a szomszédban a Via Romá-val párhuzamosan. Valahogy a szívem is oda húz. Az elején áll a ferencesek temploma, a S. Antonino, s egyik oltárán a Fra Umile egyik feszülete. Utolsó műve, be sem tudta fejezni, egy tanítványa vette fel az elhagyott vésőt. A mű aszkéta ember aszkéta feszülete. Az alázatos mester mintha csontvázra rakta volna fel a húst, de csak gyéren. Talán azzal a gondolattal dolgozott: Rövidesen látlak, Mesterem... — A Krisztus-faragó barát holtteste az oltár alatt nyugszik.

Még egy örömöm van itt a sétám elején: Tüköry nevét olvasom egy utca jelző táblán. Garibaldi hadseregének magyar tisztje itt esett el a palermói utcai harcok során. Széles utat neveztek el róla, mely innen indul a Via Maqueda sarkától.

A Via Maqueda régifajta fontosabb utca, ahová még nem nagyon hatolt be a mai élet minden jelenségével. Benézek a benyíló utcákba is, falusiasak.

A lakások eleje tarka meszelésű: fehér, sárga, zöld, rózsaszín a háziasszony ízlése szerint. A székesek utcáján még a balkonokon is dolgoznak az asszonyok, fonják háncsból az ülést. Lent a földszinti helyiségekben a férfinép állítja össze a szék vázát.

Kis tereken rejtett, szép, de már levitézlett paloták a jellegzetes kidudorodó kovácsoltvas balkonrostéllyal. Címer van a kapu fölött vagy feljebb a homlokzaton, de a címer gazdái már rég elköltöztek a házból.

Az utcai kirakatok remek falatokat kínálnak a munkába sietö embereknek: halat, húst, csirkét, rántott gombócot meg egyebet gombával ízesítve vagy mártással leöntve.

Egy bolthajtás alatt szakács müködik párolgó kondér mellett. Halomban áll elötte a zsemlye meg a hosszú kenyér. Csíkokra vágott tüdö, mája, vére kerül a kettévágott zsemlye belsejébe citrommal jól megöntözve. *Pizza di vitello* a neve ennek a szaftos palermói reggelinek. Beállok én is a sorba ezt az utcai csemegét megkóstolni. Olyan, mint a hazai pájsli. Sörért csak át kell lépnem a kapualj másik felére, ahol szüreti jelenetekkel telefestett hordók között méri a hüs italt a csaplár.

Esküvö van az egyik templomban. Az esketö pap éppen a beszédet mondja. Tárgya elvont, messze jár az alkalomtól, a liturgiáról beszél, a vatikáni zsinatot is emlegeti. Nem *hozzájuk* beszél, a fiatal párhoz, még csak távolról sem érinti a témát, hogy a férj összetett kézzel közeledjék fiatal házastársához. Frivol világ ide, frivol világ oda, a násznép is

felfigyelne ilyen szavakra, és nem tereferélnének, mint most teszik. Csodálom a pap mellébeszélését; franciskánus páter, a barátok gyakorlatiabbak és ismerik az életet.

A közelben van a jezsuiták parádés temploma, az ún. Casa Professa, barokk a barokkban: nincs benne egy tenyérnyi hely sem stukkó vagy márványberakás nélkül. Az ember kirakatban érzi magát, nem tud sehová sem menekülni, hogy magában legyen. A hatalmas templom szédítő, mint egy lunapark.

Amint elhagyom a templomot, egy földbesüppedt szegények-lakása állít meg egy pillanatra. Az ajtó nyitva van, s láthatom, hogy lépcsőkön kell lemenni a helyiségbe. A szobában tíz ágú pompás csillár ég, ezenkívül a nyitva hagyott jégszekrényből árad fény a környezetre, meg egy Madonna-kép előtt ég a mécses. A zsivaj nagy, négy-öt gyerek birkózik a rozoga butorok közt a velencei csillár alatt.

A *Martorana* a normannok Palermójának megmaradt kincsei köze tartozik. Égő gyertyák nélkül is csillog a kis templom, az arany mozaikok verik vissza a délelőtti fényt. És milyen szépek, kedvesek! Áhítat az arcokon, bensőség még a testtartásban is. A mozaik csillog, de csillogása nem üres csillogás, mint a barokk templomok helykitöltő aranyozott csavarodásaié. — Két mozaik van hozzám közel. Az egyiken maga Jézus koronázza meg Ruggiero királyt, a másikon a templom alapítója, antiochiai György, Ruggiero admirálisa leborul a Szűz előtt, aki az alapító levelet tarja kezében. Az admirális

alakja kicsi, arcát felénk fordítja, palástja aranyhálós piros hálózsák. De jó az így primitíven a mozaikon, mely bájos, mintha gyermek képzelte volna el a kép kartonját.

A templom nem vált műemlékké csupán. Nemcsak használják keleti ritusú istentiszteletek számára, hanem imádkozásra is ihlet.

A sokoszlopos torony mellett sudár pálma, piros virágú oleander, hibiszkusz és örökzöld bokrok: árnyék, hangulat és elszakadás a zajosabb környezettől.

A fákon túl ugyanabban a kertben a mozaikos templom tőszomszédja a S. Cataldo. Külsejében szerény arab-normann tömb. Skatulya három kis kupolával. Belül csupasz falak meg néhány oszlop a kupolák tartására. Az építéshez használt kövek megszámlálhatók. Ez a csupasz belső tér talán nem kisebb érték, mint a másik, a mozaikos: a világ egyik legöszintébb épülete. Most a Szent Sír lovagok az urai. Színt akkor kap ez a környezet, mikor a lovagok piroskeresztes köpenyükben megtöltik a kápolna pompás terét. — Az egyszerű kőoltáron kívül nincs a templomban semmi, de mennyivel jobban magamba tudok itt szállni, mint a szomszédos Casa Professa templomának lelket-gondolatot szétziláló környezetében.

Míg a leghátsó padban üldögélek, a nyitott ajtón két turista hölgy dugja be a fejét. Meglátják a csupasz falakat és visszahökölnek, el sem fogadják az invitálást.

Ők a mozaikos templomot keresték, erről talán nem is tudnak, s valami befejezetlen épületnek tartják, ahol nincs semmi látnivaló. Hogy esetleg átélnivaló van, arra nem gondolnak.

A két normann épület kedves szigetétől alig száz méterre a városháza mögött egy egészen más hangulatú tér van. Itt áll az ún. Pretoria-kút. A közepe, a több emeletes márványváza kecses, elegáns, de idők folyamán a medencét körülvevő térséget telerakták pucér szobrokkal, melyek eredetileg egy park részére készültek. A firenzei Camilliani szép műve ókori strand képe is lehetne, ahol nők, férfiak egyformán mezitelenül járhatnak. Van belőlük a permetező víz körül vagy húsz darab.

A *Quattro Canti* nevű útkereszteződés levágott négy sarka előrelátás volt a XVII. századi tervezőtől, hogy egy kis helyet biztosítson a forgalomnak a két főútvonal találkozásánál. Királyok és allegorikus delnők nézik a felcifrázott falakról a kavargást és rohanást. Csak éppen rájuk nem vet pillantást a jelzőlámpák előtt feltorlódó sietős helyi nép. Azt sem tudom, mi lehet a térre néző poros ablakok mögött.

ÁRNYAK ÉS FÉNYEK

Elindulok hazulról a rőfösök negyedéből. A boltok előtt már folyik a rakodás, szalagok, cérna, harisnyák, intim fehérnemű kerül le az autókról. Betévedek a vasasok és bádogosok utcájába. Palermo belvárosában még nem szűnt meg a szakmába tartozó iparosok vagy kereskedők tömörülése

utcák szerint. A vasasok közé pl. még egy bár sem tudott befurakodni. Fém holmi kerül az üzletek elé még a járdaszélre is. — No, vas van elég a jezsuiták közeli volt rendházán is a mai fényes templomuk mellett: négy sor ablak, egy-egy mázsa vas mindegyiken ablakrács címén. Mögöttük éltek, forgatták könyveiket, írtak, elmélkedtek az atyák. Jó, hogy ezeknek a régi házaknak falai repedeznek és a kapujuk zárva vagy be van rakva téglával!

Még egy kicsit tovább és ismét népi negyedben vagyok. *Ballarò* kis terecske volna, egy piac középpontja. Mert Palermóban a piacok nem telepedtek nagy térségekre, hanem utcahosszat nyúlnak el, behálóznak egy egész városrészt. — A vásárlók közt dámákat nem látok, s a kínálat oly nagy, hogy nem kelhet el a pompásan elrendezett árumennyiség. Különösen az olajbogyósok türelmét csodálom, ahogy rakásba rendezik fekete, aszaltszilvaszerű csemegéiket.

Egy különös zöldségféle is feltűnik. Levelei haragoszöldek hamvas futtatással, mint a mi kalarábénk levelei. Gyümölcse vagy virága gömbalakú apró gyöngyökből tevődik össze. Az árus azt mondja, hogy megfőzve, olajjal leöntve nagyon jó. Dehát az olaszok többé-kevésbé ezt cselekszik minden zöldségükkel.

Két csontvázvékonyságú apáca érkezik és kér a gyöngyös zöldségből. Mária ünnep lévén, ma asztaluk « dúskálni » fog a jóban.

Ismét vasalt ablakú épület mellett visz el az utam; gondolom, ez is volt konvent. De íme, az ajtóban egy pergamen arcú öreg apáca áll, és a

bejárat fölött azt olvasom, hogy a ház *istituto*, vagyis iskola. Látva ezeket a nehéz rácsokat, azt kell gondolnom, hogy itt még nem tárták ki eléggé az ablakot, amint János pápa kívánta.

Most aztán a szegénység utcáiból világos, rendezett térre érek, és a katedrális előtt állok. A téren kert, benne alacsony pálmák, semmi, ami az épületet takarná. Barátkoznom kell az egész téren végigfekvő templommal: tornyok az elején, tornyok a végén, háromíves bejárat az oldalán, csipkés párkányzat fent a peremén, s ráadásnak még egy kupolát is tettek a tetejére abban az időben, mikor a normannok művét is csak barokk süveggel megtoldva tudták tökéletesnek képzelni.

Az idő azonban jó munkát végzett az épületen: egyenletes aranysárga patinával vonta be a különböző korban hozzáadott részeket. Most kellemesen nyugszik rajta a szem. Részekre is bonthatom az épületet, s válogathatok az elütő darabok közt: megtalálhatom benne a S. Cataldo tömbjét és a Martorana sokoszlopos keskeny tornyát is megduplázódva.

A bejárati ívek egyike arab felírású oszlopra támaszkodik. Honnan került ez ide, és mit mond az írás ? A templomba nyíló román-gót kapubéllet felett kis fülkében arany háttér előtt Madonna ül és tartja felénk a kisdedét. Kedves fogadtatás.

A katedrális minden éke kívül van, belül az átépítések mindent eltüntettek az eredeti szépségből, csupán a porfir királysírok beszélnek a fényesebb múltról. Egy-két sír fölött *cosmata* művű baldachin,

de cifrázott márványnál többet mondanak a nevek: Federico II., Ruggiero II., Enrico VI. Costanza királyné szarkofágja fehér márvány; helyes, nő volt, bizonyára nagyszerű asszony. Hosszan nézegetem el a kincstárban a tiaráját. Benne arany és bronz ragyogású szöveten drágakövek vannak szétrakosgatva. Szép darab, nagyon hasonlít a magyar koronához, még az oldalt függő dísz sem hiányzik. Vajon komoly arcot kívánt ennek a fejrevalónak viselése vagy mosolyogni is lehetett alatta még trónuson ülve is?

Senki sem tart velem a kincstárba. Az emberek egy ezüsttől ragyogó kápolna rácsos ajtaján tekingetnek befelé. Ott ezüst oltáron ezüst gyertyatartók, ezüst lámpások között ezüst urnában Szent Rozália ereklyéi pihennek. Nincs jelesebb szent a vérbeli Palermo szülötte számára!

Megkerülöm a templomot a püspöki palota felé, hogy lássam azt a loggiát, ahonnan az újonnan megválasztott uralkodó valamikor megmutatta magát népének. No, megviselte az idő a pergolát, a korlát is később került eléje. Olyan, mint a reneszánsz festményeken szokott lenni a nyílt csarnok, ahol dámák, lovagok meg zenészek mutatkoznak.

A kis terasznak legszebb napja talán az volt, mikor II. Ruggiero mutatta meg magát róla a népének. Ami fény és ragyogó mozaik meg arab ízlésű palota és tempom van még a mai Palermóban, azt ő kezdte s utódai közül fia, I. Vilmos és unokája, II. Vilmos folytatta. Atyja, I. Ruggiero volt Szicilia felszabadítója és a szigeti arab uralom felszámolója, de II. Ruggiero volt a megszerzett ország megtartója

és királysága határainak kiterjesztője. Kardjára ezeket a szavakat íratta: *Apulus et Calaber, Siculus mihi servit et Afer* — Nekem engedelmeskedik Apulia, Calabria, Szicilia meg Afrika.

Kis pálmaerdőn át érek a norman királyok palotájához. A téren annyi a pálma, hogy nem is látom az épületet, csak mikor előtte állok. A *Cappella Palatinát*, a palota kápolnáját jöttem megnézni. A csupa mozaik kápolnában félhomály van, szoknia kell hozzá a szemnek, hogy az arany hátterek csillogása beszédessé váljék, és kiemelkedjenek belőle a magános alakok meg a biblia jelenetei. — Közben főleg nőkből álló társaság vonul be és sok *ah!* meg *oh!* röppen el az ajkukról. Méltán. Mert mit is szóljanak a tökéletes szépség láttán? Én is csak nézek, és sétál a szemem az arab ívek mozaikkal bélelt belsején, a hosszanti falak jelenetein, a nagy Krisztus-fejen, a Madonnán, a márvány részek *cosmata* berakásain, a padló egymásba fonódó színes gyűrűin, a pompás húsvéti gyertyatartón, a mennyezet színes-aranyos arab sztalaktit művén.

A kápolnát bizonyára ki is lehet világítani reflektorokkal. A cicerone nem teszi. Helyesen. A kápolna építői még az ablakokat is szűkre szabták. Áradjon világosság a képekről, a szentek és a Krisztus tekintetéből! A XII. század tervezői lelki emberek voltak, és nem tartották szükségesnek a szentélyt rivaldafénnyel elárasztani.

Ruggiero király szobáját is szeretném látni, tehát egy emelettel feljebb küldenek. Megindulok a lépcsőn, kényelmes, enyhe lejtésű, valóban királyi

lepcső. Ha így volt a normann királyok idejében is, akkor akár teljes fegyverzetben is felsétálhattak a lakosztályukba, bár kiadós utat kellett megtenniök, mert az alsó részek magassága egyáltalában nem a mai mérték szerint készült. De vége a lépcsőnek, s mostmár lássuk a király mozaikos szobáját!

Azonban ez nem olyan egyszerű, mert ezen az ún. második emeleten vannak a sziciliai parlament helyiségei is, no meg a Bourbon időkből maradt luxustermek. A szolga vezet és mondja a mondókáját; mindezt el kell viselnem. Süppedő szőnyegek, alkirályok képei, csilláros, aranyozott bútorú szálák után végre egy nyers falú, mór ívekben végződő férfias szobába érünk; ez lett volna a normann királyok ebédlője. Ha így van, úgy valóban csak a család részére való volt, rövid, időre kiszabott étkezésre és nem hosszú lakomákra.

Közelében van a kisebb szoba, amit keresek. Mennyezete állati és növényi mozaikrajzokkal teli. Hálószoba, dolgozószoba, nem tudom. Komoly környezet, melynek falairól oroszlánok, tigrisek, a sivatag meg a szűz vadon lakói néztek a királyra.

Egy balkonról letekinthetek a városra és környékére. Mintha hegyről néznék le a tetők összevisszaságára, melyből kiemelkedik a közeli dóm tömege. A tenger nyitott észak felé, s a város fölött őrködik a szent hegy, a Monte Pellegrino.

Lejövök és iparkodom, mert a mai séta befejezéséül a *S. Giovanni degli Eremiti* kis kertjét szántam. Újra át kell vágnom a palota előtti pálmás téren. Az

eddig borús ég kiderült, s a pálmaliget most mutatkozik meg a maga szépségében, mikor a nap áttör az ingó ágak ritkás szövetén és sugarai a ragyogó zölddel elkeveredve utánozhatatlan fénnyel telítik a ligetet.

Aztán megindulok célom, az ötkupolás bájos egykori templom felé. Kicsi a templom, kicsi a környezete is, de tele kedvességgel. Belépve a fák közé, hűvös, zöld botanikus kertben találom magam pálmák, mimózák, húsos levelű ágak, évszakot nem ismerő cserjék között.

Egyet kanyarodik az út, s ott állok a valamikori mecset-templom kapujában. Belül csupasz falak tárják fel az építés technikáját. Szanaszét a falnak támogatva emlékek, töredékek az arab időkből. Egyik darabon Ruggiero király intézkedése latin, görög, arab és héber nyelven, hiszen ezek a közösségek együtt éltek Palermóban.

De a S. Giovanni érdekessége és varázsa számunkra nem az, amit az épület belsejében látunk, hanem a kert, a napos kolostorudvar és az ötkupolás keleties hangulatú templom épület. A mecset-templom falai megsárgultak, a kupolák piros színe élénken tüzel a napfényben. A kolostorudvar köveit kimarta az idő, s az alacsony ívek sora óarany keretként veszi közre a kis kertet.

Megvárom, amíg a betévedt turisták tovább mennek, s maradok a *chiostro* egy oszlopához támaszkodva. Egy tőn előttem néhány későn nyíló fehér rózsa. Először harmincöt éve láttam ezt a kertet; akkor nyár eleje volt, virág csüngött alá az alacsony

oszlopsor peremérõl. — S. Giovanni degli Eremiti! Hányszor rágondoltam, mindig ábrándozva néztem a képét, ha valahol megpillantottam. Azt hiszem, ez volt, és ez a kert marad továbbra is a legkedvesebb palermói emlékem. Ugyanaz a szellem alkotta és ugyanazok a kezek valósították meg, amelyek a mozaikokat tervezték és rakták ki gyermekded művészettel.

KEDÉLYES HALÁLTÁNC

A város perifériájára tartok, a kapucinusok kriptájába. Palermo módosabb polgárai és a papság is a XVII. század elejétõl a XIX. század végéig háromszáz éven át temetkezett ezekbe a száraz földalatti folyosókba. Az idekerült holttestbõl aztán nem is csontváz, hanem múmia lett. Egy részük ma is látható a folyosók fülkéibe állogatva hasonlóan az egyiptomi múmiákhoz, zsákba varrva. Sok esetben azonban azt a ruhát viseli az összeaszott test ma is, amiben eltemették. Az útikönyv a gyengébb idegzetûeknek nem ajánlja a látogatást. Meg vagyok gyõzõdve, hogy a tilalom ez esetben is a legjobb reklám.

Néhány szót váltok a lejáratnál a kirendelt kapucinus atyával. Öreg ember, mókázunk a halállal, én is öreg vagyok. Aztán megindulok lefelé a lépcsõn és a csatlakozó folyosón. Meszelt falak, mint a tetemnézõkben, halvány sápadt világítás, konganak a lépteim a visszhangzó helyiségben. Akár egy idegekre menõ *suspense* film is kezdõdhetne így.

Aztán leérek a barátságos holtak birodalmába. Szinte várnak engem. Hosszan a fal mentén két sorban állnak a múmiává vékonyodott vázak. Mind más-más tartásban, más-más arckifejezéssel. Úgy látom, hogy amint nincs két egyforma arcú elő ember, nincs két azonos arcú csontváz sem. Sorba nézem a különös társaságot. Van, aki kiált s a száját úgy formálja, mint egy szónok vagy utcai énekes, a másik mellette meakulpázik holtában is, ismét másik szundít, bóbiskol, a szomszédja meg odahajtja a fejét, mintha súgni akarna neki valamit. Van mérges tekintetű holt, van, aki disputál, van, aki érdeklődve néz rád;egyik összeroskadva ül olyan arccal, mintha összeveszett volna cimboráival, és most bánja. Egyik zsákba varrva elegáns szónoki pózban áll, mint valami római szenátor. — És milyen változatos a ruhájuk! Egy úr estélyi öltözetben temettette el magát; a másikon nyakkendő, fehér gallér, pepita nadrág. Egy nagymama fehér csipke főkötőben nyájas mozdulattal fordul a szomszédja felé, mintha tejeskávét kínálna neki. Egy kislánykán épségben megmaradt a rózsaszín ruhácska, amibe édesanyja utolsó útjára felöltöztette. Hatalmas állkapcsú urakat is látok, talán uzsorások voltak életükben, vagy prókátorok, avagy egyszerűen nagyevők.

A papság helye itt is külön van, nem keverednek el a tömeggel. Nemcsak egyszerű plébánosok, kanonokok, püspökfélék is mutatkoznak a sorban. Holtukban is viselik lila ruhájukat vagy a vállukra boruló selyemgallért. Békés arcok, komolyak, magukba zárkózók. De egy monsignore úgy fekszik a kopor-

sójában, mintha nem volna nyugodt a lelkiismerete; akad olyan egyházi is, aki széles mosollyal hajol le a magasból, mintha ebéd után még egy adomát akarna elmondani. Többen még nem fejezték be az utolsó prédikációjukat, s jól artikuláló szájjal jobb vagy balfelé fordulnak keresve a hallgatóságot.

Ahogy sétálok a néma sorok között, kérdezem, hogy valóban elsimulnak-e a vonások a halálban? Mennyi eredeti arckifejezés, testtartás, egyéniség akad itt a néhány száz kiállított csontváz-múmia között is. Azt mondják, hogy vagy nyolcezer palermói polgár temetkezett ide. Hol vannak? Két nagyobb üres fülkét, bemélyedést is látok a kripta folyosón, teli vannak hányva lim-lom csontokkal. Koporsóládák is feküsznek végig a fal mellett. Megemelem egyiknek-másiknak a fedelét, ott is csontok vannak bedobálva.

Nohát, odahaza a mi virágos temetőinkben nagyobb tisztelet adatik a holtaknak, mint itt, ahol a sírba tettek akaratuk ellenére a Halál karikatúrájává válnak!

A normann királyok idejében a várostól északra fekvő terület, tehát az is, ahol ma a kapucinusok kriptája van, amolyan királyi park volt több kastéllyal, kéjlakkal, nyaralóházzal. Kettő még most is áll közülük, a Zisa és a Cuba.

A *Cuba* érhető el kényelmesebben, s engem már csak azért is vonz, mert a Tüköryről elnevezett kaszárnya udvarán áll. (Tüköry nevét az olaszok

következetesen *u*-val írják, de az *ö*-re mindig kiteszik a két pontot. Ezt a magánhangzónkat azonban kiejteni nem tudják). A kockaalakú normann-mór stílusban épült üdülőház ma aranysárgává érett tömb. Komoly, de nem komor épület, amit nem puha kor emberei számára szántak. A kevés ablakon kívül íveket kirajzoló kőkocka sorok meg keskeny magas fülkék teszik némileg változatossá a sima falfelületeket. A Cuba belseje rom, be sem engednek; századok hordták ki belőle az értékeket vagy verték le faláról, amit arab mesterei majolikában vagy mozaikban oda rakosgattak.

Zisa volt a normann királyok másik nyári palotája a nagy parkban. Valóban palota volt mind méreteivel, mind belső értékeivel. (Nevét is innen kapta: *aziz*, azaz « ragyogó »). Ma azonban a hatalmas tömb roskadozó váz, közelébe is alig enged az őr. Idők folyamán verebek költöztek a régi urak örökébe, a házat belül átépítették, az ablaknyílásokat szűkítették. A királyi palotát polgári házzá alakították. — Most folyik az épület helyreállítása. Mentik, ami menthető a sztalaktit mennyezetből, az arab felírásokból; igyekeznek újra visszaállítani a palota külső megjelenésének méltóságát. Az egykori környezetet aztán már nem tudják visszavarázsolni: a királyi hajlékokat rég elnyelte és házai közé szorította a terjeszkedő város.

A nyári paloták környezetében rendezte be fényes udvarát Hohenstaufi II. Frigyes. Állandóan harcban állva az egyházi hatalommal arab tudósokkal és

költőkkel vétette körül magát. Keleti pompában élt, zene, költészet, filozófia volt az udvara elsőrendű gondja.

Ő maga is értett mindehhez.

Az alkony óráiban még egyszer visszatérek a környékre a S. Spirito templomhoz. Elsősorban a romantika hoz ide, mert 1282 március 31-én ennek a templomnak vecsernyére hívó szava volt a jel az Anjouk elleni felkelésre.

A rossz kormányzat — vagy mint Dante mondja a Paradicsom VIII. énekében a palermói eseményekre utalva: a *mala signoria* és az embernyúzó tisztviselők miatt lázadtak fel a sziciliaiak a franciák ellen azon a tavaszi napon. De a véres « vecsernyével » megindult harcok sokáig elhúzódtak, míg végül 1302-ben a sziget megszabadult az Anjouktól.

A fülemben Verdi zenéje cseng, amíg a helyhez közeledem, azaz csengene, ha nem volna olyan színtelen az út. Mert a vidék, amelyen át még a tíz évvel ezelőtt megjelent könyvek is kellemes sétát igérnek, beépült, megszürkült, s nem hangol történelmi emlékezésre. — Maga a S. Spirito ma egy temető kápolnája.

Az 1178-ban épült templom komoly méretű gondozott műemlék. A palermói dómot építő normann mesterek műve. Csíkosan helyezett terméskő a dísze fekete berakásokkal, melyek a falon íveket rajzolnak ki.

Gondolom, nincs még egy másik temetői kápolna a világon, mely hasonló értékű volna, vagy olyan fontos történeti szerep jutott volna neki, mint ennek.

A templom harangja most is megszólal, de nem lázadásra ad jelt, hanem távozásra szólítja a temető látogatóit.

Kedvetlenül veszem észre, hogy a templom előtti nagy térségen szemben velem két mauzóleum is utánozza az arabok építésmódját, s mindegyik piros kupolát is visel. A vasbetonnal dolgozó építészek a S. Giovanni degli Eremiti kupoláját másolták le — bizonyára az érdekelt családok megbízásából.

KÉT MAGNÓLIA MEG EGYEBEK

A börösök utcájában igazi szaküzleteket találok. Némelyiknek a kirakatában csak a következő tárgyakból összeállított csendéletek láthatók: nyakörvek, póráz, kutyakorbács, lovaglóostor, szájkosár, kengyel, sarkantyú, lószerszám, tölténytáska, bőr hurkok a zsákmányul ejtett madarak felfűzésére. Régi jó idők kirakatai, amikor, aki tehette, ilyesmikre gondolt és nem autóalkatrészek beszerzésére.

Szemben a boltokkal áll egy palota, ahol valamikor nagyon kelendők lehettek ezek a cikkek; kapuja tágas, bent az udvar nem is udvar, hanem tér árkádokkal, oszlopokkal, kis parkkal. Királynyi úr is ellakhatott benne jövő-menő vendégekkel, sok lovásszal és léhűtővel. Ma egy *locanda* táblája van a kapu alatt meg nyomda, hivatalok, raktárak foglalják el a helyiségeket.

Betérek Szent Ferenc templomába és megpihenek egy kicsit a százados tölgy vastagságú oszlopok alatt. A templom tágas, világos, fehér. Az utolsó háború alatt kapott sérülések csak jót tettek neki. Rendbehozták, és kihordták belőle, ami nem tartozott a román-gót eredetihez, vagy nem volt nemes anyag. Így maradtak helyükön Serpotta stukkó szobrai is. A stukkó voltaképp gipsz, de nemesített fajta, a márványhoz áll közel művészi értéke, ha mester kezeli. Serpotta pedig az volt. — Serpotta S. Francisco-beli szobrai erényeket ábrázolnak, tehát női alakok. A művész a XVIII. század fia volt, s így a női szenteket vagy «erények»-et is csak a paloták dámái módjára tudta elképzelni. Nyolc szobra így aztán egy kicsit korabeli divatbemutató is, de hiba nincs, mert az oldalkápolnák gót vagy reneszánsz felfogású képei, szobrai templomi hangulatot teremtenek.

A Giardino Garibaldi körül annyi az autó, hogy időbe telik, amíg eljutok a kert hírességeihez, a hatalmas magnóliákhoz. A két fa törzse alig látszik a léggyökerek miatt. Matuzsálemek. Már akkor is öreg fák voltak, amikor a szomszédos Steri palota az inkvizició törvényszéke és börtöne volt. Ott a cellák falán rajzokon jelenik meg hol az egyik, hol a másik. A fák alá alig süt be a nap, s az odatelepített növények nehezen hoznak virágot. De az egyik fa mégis jobban kitárja titkait. Törzse nem is törzs, hanem törzs rendszer, mint egy gótikus oszlopnyaláb, mely arra volna hivatva, hogy egymaga tartson

egy katedrálist. Derékvastagságú gyökerei nyolc-tíz métert futnak a földön, míg a talajba fúródnak nedvet szállítani a hatalmas zöld boltozatnak. Távozóban veszem észre, hogy egy pálma áttörte a föléje boruló lombozatot és zöld bóbitáját huszonöt méternyi magasságban lobogtatja.

A *Chiaramonte* palota, vagy népies nevén *Lo Steri* itt van velem szemben. Gótikus ablakai, magas emeletei, fogazott párkányzata nagy időről beszélnek, de a hatszáz éves épület roskadozik, hozzáférhetetlen látogató számára. Kapuja nemcsak bezárva, hanem szinte eltűnik a ráragasztott plakátok tömege alatt. Nagytermének gerendás, piros, lovagjelenetekkel telefestett mennyezetét szeretném látni, s helyette húskonzerv, spaghetti és aranciata márkák reklámképeivel találom magam szemközt. Mikor kerül itt sor a helyreállításra és az épület újra való megnyitására?

A Steri Palermo egyik legérdekesebb épülete. Alaposan megvan a maga története. Alig hogy elkészült, a Chiaramonte nemzetség akkori fejét árulás vádjával végezték ki 1396-ban a saját palotája előtt. A palotában aztán laktak alkirályok, itt gyűléseztek az inkvizició bírái, később törvényszék lett belőle. A földszint néhány ablakán még látható a börtönrács.

A Steri elmaradásával ért veszteség bosszant, de megnézhetem itt a téren a katalánok templomát. Egyrészt azért, mert tisztán őrzi a lapos ívű katalán gót jellegzetességeit, a cicomátlan, majdnem rideg homlokzatot, amivel Barcelona környékén gyakran találkozunk. A templom ide épült a *Cala*, a színes, nyüzsgő halászkikötő mellé. Magas teraszáról el

lehet látni végig az öblön a Monte Pellegrinóig. A templom neve S. Maria delle Catene, a Láncos Madonna temploma. A lánchoz csak annyi köze van, hogy mellette tartották a szűk bejáratú kikötő elzárására használt láncot.

A Steri-vel ért veszteséget az Abbatelli palota volt hivatva igazán enyhíteni. Ilyen tökéletes és eredeti, majdnem otthonos katalán palota Hispániában is alig akad. A homlokzat kevés, de elegáns ablaka, a kapu fonatos keretdísze, a világos, nem cifrázott udvar jólesik a szemnek a környező városrész romjellege után.

A palota most múzeum, a város kép- és szobor-gyűjteménye rendezkedett itt be. Válogatott darabok kitűnő elrendezésben. Én mindössze három előtt állok meg hosszabban. Az egyik ismeretlen XV. századi festő nagyméretű freskója: *A halál diadala.* Száraz, komoly kép, melynek voltaképpeni tárgya a szegénység dicsérete. A halál lova a gazdagokon tapos. A kor felfogása szerint ebből a csoportból sohasem hiányozhat a király, a pápa, a püspök és a jól élő pilises barát. De a Halál nem siet eltaposni mindenkit. Mert lám mögötte a szegények egy csoportban imádkoznak. Az alázatosakat a halál hosszú élettel jutalmazza. Akiket még nem ért el, tereferélnek, gitároznak, ékszereiket babrálják. Sorsuk a következő pillanatban beteljesedik.

Egy másik teremben *Aragoniai Eleonora* várja a látogatót. Márványfej. Francesco Laurana remeke nem idealizál. A mű a reneszánsz édes pillanatában készült, mikor a szobrászok még az 1300-as évek

festöinek hatása alatt állottak s a michelangelói stílus alakjait nem ismerték. A hölgy szeme nyitva van, de mintha nem nézne sehová: elgondolkodik. Alig észrevehető hajhálója erösen fejéhez simítja fürtjeit. Az orra kissé erös, de annyi báj van az arcra árasztva, hogy ez nem bántó. Természetesnek tartanám, hogy Gabriele D'Annunzio hagyatékában akadna egy hozzá írt vers.

Egy nem várt helyen, nem várt pillanatban kerül elém Antonello da Messina *Annunziata*-ja. Nincs angyal, nincs virág, piros mennyezetes ágy, kilátás a tájra, csicsergö madár és egyéb motívum, amit a festök az Angyali Üdvözlet köré szoktak rakni. A Szüz a könyvéből felpillant, megmozdult jobbjával jelzi csupán, hogy történik valami. Talán egy sugallatról van szó, mely tudtára adja, ami elkövetkezik. Nem *szépség* a Madonna, arca csontos, kék nagykendö van fejére, vállára vetve: már édesanya. Közelröl nézve az arc megfiatalodik, a kendö elálló széle árnyékot vet a homlokra, és a színekkel rögzített jelenség három dimenziót kap.

A város remek parkja és botanikus kertje felé menet át kell haladnom a Kalsa nevü régi piacnegyeden. Ki hinné, hogy ezek az egy-két emeletes házakból girbegörbén összerótt utcák is Palermóhoz tartoznak ? Messziröl benézve ajtók, ablakok, alacsony balkonok összevisszasága az utca. Macskafejes kövezés, szemét, utcán dolgozó iparosok, hancúrozó gyerekek. Az elnevezés *Kalsa* (Khalisa) az arab idökböl származik, s azt jelenti: tiszta. Nos, a sok jelzö közül,

amit a hely jellegzésére választhatunk, éppen ez nem felel meg a mai helyzetnek.

Délre jár már az idő, meleg is van, megszomjaztam. Egy pohár sörre betérek egy csapszékbe itt a piacon. Hangulatos helyre találtam. A söntés minden zegzuga tengeri gezemicék vázával van díszítve. Sünök, rákok, csigák, csillagok, tengeri csikók a hordókon, a falon, vagy csüngnek a mennyezetről. Hátul nagy helyiség öblös hordókkal, hosszú asztalokkal. A falon képek: kvaterkázó, kártyázó öregek, akik pajzán históriák mesélgetése közben nagyokat nevetnek. Honnan kerültek ezek a füstfogta ábrázolások ide? A kocsmáros nem tudja, az apja idejében is itt lógtak a borozók feje fölött.

A *Villa Giulia* és a botanikus kert bemutatására nem vállalkozom. Ezen a két helyen nincs ősz vagy tél. A mindig nyíló virágok meg az örökzöld fák, cserjék elfeledtetik az emberrel az évszakot. Különösen a botanikus kert tartogat sok meglepetést a látogató részére. Nem kell hozzá szakértelem, hogy a soha nem látott levelek és virágok változatos formája vagy színe hosszúvá tegye a futónak szánt látogatás idejét.

SERPOTTA FEHÉR TEMPLOMAI

Ma vasárnap van, Serpotta oratóriumait szeretném megnézni. Az *oratórium*-ok vallásos társulatok magánkápolnái, palermói különlegességek, jobban hozzáférhetők ünnepeken, mint hétköznapokon. De még korai az idő, egy órát eltölthetek olyan helyen,

ahol vasárnap sem áll meg az élet, és akad látnivaló. Nohát ilyen helyet Palermóban nem nehéz találni!

Nem kell messze mennem és belekerülök a *Bocceria*, a *kiabáló* piacnegyed utcáiba. Ma nem olyan élénk itt az élet, mint hétköznapokon délelőtt vagy az esti órákban, mikor kivilágítás meg az árusok kiáltozásai teszik színházszerűen érdekessé a helyet. Nép azonban most is akad bőven főleg a zóna kis terén, ahol kondérban fől a népszerű reggeli, a *pizza di vitello*. Ezt már ismerem, sőt a minap megkóstoltam a palermóiak egy másik kedvenc falatját is, a sült kecskebendőt. Nem itt, hanem egy másik téren, ahol egy kicsire sikerült Neptunus-szobor alatt minden este füst száll az ég felé és olyan szag terjeng, mintha mártírokat sütögetnének elevenen. A füst és az égett hús szaga egy tepsiből emelkedik, melyben izzó parázs fölött nyársra tekerve pörkölődik a nevezetes kecske vagy birkabelsőség megborsozva egyes részein pirosra, másutt szinte kormosra sütve. Körülötte néhány ember nézi szakértelemmel az ízes falat készítését, melynek *stigghiola* a neve. Én is rászánom magam azzal, hogy ha ezek nem halnak meg ettől a készítménytől, akkor én is megkóstolhatom. Izlik mindenkinek körülöttem, szótlanul teszik szájukba a különös csemegét, mint bagózók a kincsüket, s miután egyet-kettőt haraptak rajta, mennek tovább. Rám is sor kerül, sőt extra szertartásossággal szolgál ki a mester. Egy tányérkára papirost tesz és arra helyezi a porciómat, amit három-négy darabra vág és megsóz. Megízlelem, kezdetben nem tudom, hogy mihez hasonlítsam a szájamba került

anyagot. Különös ízű, kicsit ragacsos a felülete, de aztán rágom, rágom eredmény nélkül, mintha egy darab csúzligumival kísérleteznék. Végül is a téren kóborló macska kapja be a kecske duodenumot. Gondolom, hogy ezzel egyszersmindenkorra véget ért a palermói népi csemegével való kalandom.

Sétálva a sátrak között a Szent Domonkos terére érek. A templom homlokzata hatalmas barokk oltár is lehetne, mely messze túlemelkedik a házakon. Előtte magas oszlopon a Madonna, s mintegy a tér intimitását óva a főútvonal felé eső oldalt egy pálmasor zárja el. Hogy még kedvesebb legyen a hely, virágárusok is berendezkedtek a pálmák tövében.

Visszafordulva a sikátor felé, amelyen a piacról kijöttem, látom a nevét is: Discesa Maccheronai, a makaróni főzők utcája. Ezek az utcai makaróni árusok már csak az emlékezetben élnek. Kerékre szerelt kondérban főzték a tésztát, és csak úgy kézzel emelték ki a tányérra a kliens adagját. Én is csak a régi Szicilia képeiről ismerem a sapkás, zubbonyos utcai szakácsokat.

No de itt vannak a közelben az oratóriumok, három is, mind Serpotta műve. Az ő anyaga a gipsz volt, de nem az a fehér anyag, amit mi a boltban veszünk az egérlyukak betapasztására. A gipsz a szobrász kezében *stukkó*-vá válik, folyékony márvánnyá, mely ha megkeményszik, fényt kap, és sugárzásával betölti a környezetet. A márványműnek nemcsak szépségét élvezzük, ránk nehezedik az anyagának súlyával is. A stukkónak nincs súlya, úgy

érezzük, ez a cukrász művészete, aki a habot márvánnyá változtatta.

Az *Oratorio del Rosario* oltárán egy Van Dyck kép van, az Olvasós Madonna. Finoman egymásba olvadó színek, kedves nőalakok nem imádkozó pózban, de áhítatos lelkülettel. Jó márkájú képek kerültek két oldalt is a kápolnába. A képeket elválasztó közökben aztán Serpotta gipszfigurái. Kedves palermói dámák ábrázolják az erényeket. Felettük csintalan-nyugtalan puttók. Az egyik csoport éppen szappanbuborékot fúj a *Pazienza* feje fölött. A hölgy nevéhez méltóan türelemmel viseli az apróságok szórakozását. — Az oltár fölé miniatűr kupola borul. Voltaképpen páholy, amelynek peremérül kalapos hölgyek néznek le az oltárra Serpotta ötlete szerint inkább kíváncsiskodva, mint adorálva.

Az *Oratorio di S. Zita* több vallásos ihlettel készült csupa fehér terem. Bemélyedésekben, mintegy kis szobákban, köröskörül a rózsafüzér titkai elevenednek meg «betlehem»-szerű ábrázolásban, mint élőképek a műkedvelők színpadán. — Az oltárral szemben levő falon a diadalmas rózsafüzér titkainak jelenetei között a lepantói győzelem hajóhada látható körülrakva muskétákkal, páncélokkal és a kor egyéb hadiszerszámaival.

Puttók — Serpotta kedvencei — itt is bőven jutottak a falakra, az ablakközökbe, de most nem érnek rá játszani: gyümölcsökkel megdugdosott virágfüzéreket kell tartaniuk.

A rózsafüzér titkainak jelenetei bámulatosan finom, filigrán munkák, elefántcsontból szoktak így

faragni. Serpotta viaszból készítette el a csoportok mintáit.

Az ajtók gazdagabban készített gipsz « szemöldökfáit » stukkó óriások tartják vállukkal. Megtapintom az egyiknek izmait. Kemény, márványszerű a Serpotta-féle gipsz. Ilyenféle anyagot használtak a rómaiak a téglából rakott oszlopaik zománcozására.

Oratorio di S. Lorenzo. A tárgy komoly: Szent Lőrinc diákonus élete. Az oltárral szemben a szent vértanúhalála. Barbár kéj a hóhér arcán. A nagyobb méretű művön jól érvényesül Serpotta anatómiai tudása egyrészt a meggyötört test szenvedésének, másrészt a pribékek vadságának kifejezésében. Egy gyermek angyal a magasból koszorút ejt a vértanú rostélyára.

Az oltáron sötét kép: homályból előbukkanó fejek, nemcsak mozdulatot, lelkiállapotot kifejező karok. A kép közepén gyermeke fölé boruló anya. Caravaggio utolsó műve: Krisztus születése.

Az ablakközökbe itt is allegorikus nőalakok jutottak: erények és puttók. Az *Igazság*-ot jelképező női alak annyira *mez*telen Serpotta elgondolásában, hogy könnyű leplét öle elé tartja, mint a siracusai múzeum Vénusza.

A három oratórium közel esik egymáshoz Palermo egyik népi, de nem rommá és lakhatatlanná vált negyedében. Itt-ott gondozott kertre látok be a nyitott kapun. Vasárnap van, ének hangzik a templomokból. Nem az egybegyűlt hivek énekelnek, egy-egy *signorina* hangja tölti be kellemes színével a környéket.

ZEUS ÉS HÉRA NÁSZA

A Via Roma Palermo főutcája, lármás, mozgalmas a nap minden órájában. Recsegnek a kövezetén a konflisok kerekei és nagy robajjal közlekednek az autobuszok. Ebben a kora délelőtti órában nem is szállok fel a tömött kocsikra, gyalog indulok a Museo Nazionale felé. Mindig találok néznivalót, ha egyebütt nem, hát az útvonal sok cukrászdájának kirakatában. Mert valamiféle helyi művészet ott is megnyilatkozik.

A sziget cukrásziparának legfontosabb anyaga a mandula. Tavasszal elborítja a völgyeket és a síkságokat a mandulafák fehér habos virága. A fák gyümölcse aztán marcipánná változik a cukrászok műhelyében. De a sziciliai a kedvenc édességet szívesen önti, préseli bizonyos formákba, ki is színezi őket kulináris művészettel. Igy aztán a cukrászboltok kirakatában tálakban áll a narancs, citrom, banán, szilva, paradicsom, dinnyeszelet, füge, mandarin, naspolya, gránátalma formáját öltött mandula massza. Az íz mindig ugyanaz, dehát a szemnek is kell valami! — A cukrász szobrászok bámulatos ügyességgel dolgoznak. Ütődések, foltok is mutatkoznak a műgyümölcsökön, akárcsak a piaci kereskedők áruján. A marcipán aztán szobor alakját is öltheti. Legnépszerűbbek a sziciliai bábszínház alakjai, a lovagok, a Carlomagno társai, a női szereplők közül Angelica. Az olasz népi színpad ismert figurái is feltünedeznek a kirakatokban, a tarkaruhás Arlecchino meg a nápolyi Pulcinella.

A szobrok felületén tétovázik a fény, mintha alabástromból készültek volna. A marcipán nem is olcsó nyalánkság, dehát a sziciliai inyének jobban esik, ha marcipán címén Carlomagno csizmáit, Orlando fejét vagy Angelica karját eszi meg. Karácsonykor persze a betlehem figuráivá, húsvétkor pedig zászlós báránnyá változik az őrölt mandula engedelmes anyaga.

A marcipán minden formáját ismerem, mire a múzeum elé érek, mely zárt, kevés ablakú falaival is elárulja, hogy valamikor konvent volt, hatalmas, az oratoriánusoké. Ezek a volt zárdák meg középkori és reneszánsz paloták a leghangulatosabb múzeumépületek. Elfordulnak kissé a motorzúgásos utcától, és virágos udvarukkal előkészítik a belépőt a nyugodt szemlélődésre.

Itt a palermói múzeumban is rododendron és banáncserje ragyogó zöld levelei meg vízcsobogás hangja fogad. És kevés a látogató, szinte senki.

Átsétálok az udvarokon, de közben bepillantok a nyitott ajtajú termekbe, ahonnan hatalmas méretű isten- és császárszobrok néznek rám. A császárok levegőben maradt kezéből hiányzik a kormánypálca vagy a dárda, Zeus kezéből a villámcsomó.

Nem állok meg, megyek célom felé a terembe, amely az épület mélyén van. A selinuntei metopéket akarom látni, hogy már itt messziről kapcsolatba léphessek a lerombolt görög nagyváros templomaival.

Bevezetőnek agrigentói és himerai templomokból származó vízokádó oroszlánfejeket látok, a gót ka-

tedrálisok démonfejeinek őseit; nyitott szájuk körül halvány mosoly játszik. S aztán ott vagyok a selinuntei teremben. Az őr tapintatos, nem akar magyarázni semmit. Az egyik lócán már egy házaspár ül csendben, nekem is jut egy lóca. A terem levegője telítve van, mint mikor kitűnő színész lép a színpadra. Nem nyúlok sem könyvhöz, sem jegyzőblokkhoz. Hiszen, ami előttem van, az már ismerős hírből, olvasmányból, képről, elmélkedésből, rágondolásból; most szemben állok velük.

Krisztus előtti VI. század, Krisztus előtti IV. század, olvasom a metopék alatt. A nők fején és kezén kívül nem márványba vannak faragva az alakok, de mégis az az érzés vesz erőt rajtam, amit Athénben, Párizsban vagy Londonban éltem át a Parthenon darabjait szemlélve.

Selinuntében nyersebb volt az anyag, talán a szobrászok szerszámai sem voltak olyan tökéletesek, de mégis mennyi élet, érzés és életből ellesett mozdulat van a Nap isten lovaiban, a kutyáktól marcangolt Actaeont nézö Artemis hideg arcában, az amazont leütö Herkules lendületében és mindenekelött a Héra elött ülö Zeus testtartásában, ahogy mátkája arcáról felemeli a fátyolt. — És milyen szép lobogó ruhájában Athene, amint baljával megragadja a gigászt! Mosolyra mindössze a Perseus metopé fakaszt, nem is a hös felém tekintö nyugodt arca, hanem ahogy lenyisszantja a holdképü, nyelvöltögetö Meduza fejét. És van némi groteszk abban is, ahogy a csupa izom Herkules vállára kapja a két kerkopét, a két tolvajt, akik meg akarták lopni.

A Tempio C és a Tempio E metopéit majd két század választja el egymástól. A Tempio C dombormüvei archaizálók, de a fiatalabb Tempio E mesterei bizonyára látták az athéni Akropolisz frízét. — Szemem ezekre a későbbi eredetü ábrázolásokra téved vissza többször, a rugalmas testü birkózó Herkulesre, a Héra arcát nézö Zeusra, a várakozó Hérára, a küzdelmében is makulátlanul öltöztetett Athenére és Artemisre, aki talán már megbánta, hogy bünteti a szép ifjút. (Milyen méltóság van ráöntve a halálát váró fiatalember arcára !).

A háttérből teljesen kiemelkedö alakok arcába szemközt is lehet nézni. Igy Héra arca megszépül, s Zeus szája körül érdeklödö mosoly játszik. A fátylat hitvese arcáról elvonta, nemsokára kezdödik a nász.

A múzeum emeleteit és nem tudom, hány termét rábízom azokra, akik a belépöjegyük fejében mindent látni akarnak. De távozóban mégis megállok egy alsóbb teremre nyíló nagyobb ablaknál. Lent az alsóbb terem falán Meduza fej rajza látható. A nagyméretü rajzba tíz darab kö van beillesztve, amit az eredeti dombormüböl megtaláltak valamelyik ásatásnál. A falon látható munka a restaurálás és a kiegészítö fantázia remeke, de közömbösen mennek el mellette a látogatók.

A SZICILIAI CIFRAKOCSI

Palermo modern negyedein át hosszú és fárasztó úton vitt a tömött autobusz a Parco Favorita felé, ahol amolyan városligeti környezetben van a szici-

liaiak néprajzi múzeuma. Nagy érdeklődéssel vártam ezt az alkalmat, mert a múzeum alapítója és szervezője, Giuseppe Pitrè nagy név, ha néprajzról van szó. Orvos lett volna, de életét a sziciliai népi emlékek gyűjtésére és kodifikálására szentelte. Huszonöt kötetben írta meg a sziget népcsoportjainak életét a születéstől a halálig.

Míg az autobusz vitt a Monte Pellegrino tövében a véget érni nem akaró úton, a portugálok gazdag és érdekes néprajzi múzeumára gondoltam. Valami hasonlót vártam most is, amíg meg nem álltam a múzeum alig feltűnő földszintes, falusias épülete előtt. Az udvara sem igért sokat. Jobbra-balra egy-egy nem nagy épület meg egy harmadik szemben ezzel a kettővel. Bennem Szicilia sokkal gazdagabban él, mintsem meg lehettem volna elégedve azzal, amit kapni fogok. A szerény gyűjtemény nem is termekben, hanem apró szobákban van elhelyezve.

Belépek a *venditori ambulanti* felírású helyiségbe. Kis modellek mutatják be az utcán harsány hangon kiáltozó árusok típusait. Mindjárt felismerem a helyi gesztenyeárust a maga kürtös kályhájával, amelynek tetejéről a sült gesztenye fehér lepedékkel borítva kerül le. A polipos ember asztalát is látom a fehér tányérokkal, de sehol sincs a régi idők klasszikus spaghetti főzője, aki villa helyett az öt ujjával mérte a tésztát, és hiányzik a ma is létező kecskebelet sütögető ember. — No jó, megvigasztalnak a hiányokért a szomszéd szoba italos szerszámjai. Különösen egy 1760-ból való hatalmas csutora, amolyan négy-öt literes, csikóbőr helyett valami erős szöt-

tessel bevonva. Egyik szekrényben egyéb hazai holmit pillantok meg: bocskort, olyat, aminőt gyermekkoromban láttam a Felvidéken a tót atyafiak lábán.

A női ruhaneműk között paraszti füzőt is látok, kék, piros, rózsaszín selyem *mieder*-t, amit anyáink viseltek hatvan évvel ezelőtt.

A babakelengyék szobájában aztán egy furcsa darabot is találok, amely mintha két hintaszék görbített fáiból volna egybeszerkesztve: akár aljával, akár lapjával teszem a földre, mindenképpen hintázik. Mire szolgált ez? — kérdezem. Vajudó nők ültek rajta — kapom a választ további magyarázat nélkül.

Egyik szoba sziciliai bábszínháznak van berendezve, vagyis *teatro dei pupi*, ahogy ők mondják. Nagy Károly meg vitézei, a paladinók kelnek életre a kis színpadon. A falon képek magyarázzák el a fontosabb jeleneteket. Képsorozatot is látok, melynek tartalmát recitáló hangon adta elő az utcai magyarázó. *Rinaldo, re di Trebionda* történetét magam is végigkisérhetem, dehát így szöveg nélkül a história sovány. — A képeken a harc komolyra megy: a halál átdöfés vagy kettéhasítás. No és hát a boldog vég: az imádott hölgy megszabadítása a sárkánytól!

Egy nyitott színben a sziciliai cifrakocsit nézegetem meg alaposan. Sok a hímzés és gyöngyös berakás a lószerszámon, sok a festés és faragás a kocsi oldalán, rúdján, kerekein. Egy menyasszonyi kelengye elkészítése sokkal egyszerűbb lehetett, pedig azon is sok kéz dolgozott.

A mesék és lovagtörténetek világa ide is áttevődik, főleg a kocsiláda deszkáira. A népi fantázia kitalálta jelenetek, szerelmi tragédiák, idillek, pajzán képek falusi Vénuszokkal a kocsitengelyt burkoló részekre kerülnek. Nem marad dísz nélkül a kerék sem; a küllőkön virágok, démonfejek hajtanak ki.

Ma már ezek a kocsik nem futkároznak Szicilia útjain. Ünnep, búcsú alkalmával egy-egy még előkerül közülük, a szebbek múzeumban állnak vagy pénzes vásárlók elviszik őket a szigetről. Kerék, kocsioldal, saraglya, felcifrázott rúd a *souvenir* boltok ajtaja előtt is akad.

A néprajzi múzeum kiegészítői bent a városban azok a kis műhelyek, ahol a *teatro dei pupi* figurái készülnek. A mester eladásra is dolgozik, mert ezek a kisebb-nagyobb bábuk voltaképpen a sziciliai karakterbabák. Turisták is veszik őket, meg az igazi sziciliai szalonokban is megtalálhatók. Nemcsak divány közelében felfüggesztve a falra, embernagyságú méretben is készülnek, s ott állnak valahol a nagyobb lakások előcsarnokában, mint valamikor a páncélos vitézek acélhéja a magánpaloták lépcsői alatt.

A minap a Museo Nazionalét elhagyva megkerültem az épületet, hogy csendesebb utcákon térjek haza, s az Orologio utca sarkán kézzel festett plakátot látok. A bábszínház hősei vannak a kartonra pingálva, s a szöveg előadásra invitál. A színház itt van az utcában. Megkeresem a kis helyiséget, ahol a mester, aki egyben igazgató és főrendező is, éppen egy sziciliai cifrakocsin dolgozik. A boltja is tele

van felcicomázott lovacskákkal, csacsikkal, kocsikkal és páncélos lovagokkal. Emléktárgy üzleteknek szállít, meg ő maga is elad « gyári áron ». A bolt mélyén a színpad, mert este a munkaasztal meg a szerszámok félretevődnek az útból és padok kerülnek a szobácska közepére. Negyven személlyel telt ház van.

Ebben a pillanatban a színpad függönnyel zárva van, mögötte csüngnek a zsinorpadlásról a lovagok, a paladinók. Holnap estére igér előadást a mester. No jó, megegyezünk, hogy eljövök a gála estre. Másnap azonban hiába megyek, mert a mestert Cefalùba hívták előadást tartani egy turistacsoportnak. Neki ott « kamaraszínháza » van. Jártam annak a kapujában is, ott is hiába kisérleteztem, mert akkor meg Palermóban rángatta a bábuit.

Tehát ma sincs előadás, de azért nincs különösebb hiba, mert mikor megjelenek, három német leány már élvezi az otthon maradt bűvészinasok mutatványait. A függöny felemelkedik, a kerekesverkli megszólal és életre-halálra folyik a harc a kis színpadon.

A csillogó vértbe, bársonypalástba öltözött lovagok életszerűen mozognak. Néha-néha mintha merev arcukon is az élet szikrája lobbanna fel; előre-hátra lépnek, dobbantanak, letérdelnek, vívnak, ölnek. S közben szenvedélyes párbeszéd folyik köztük; kicsit suhancos a hangjuk, de az nem baj. Majd a lámpafényben zöldes színben csillogó sárkány jelenik meg, kígyóteste lágyan hullámzik előre, tüzet is okád, de az aranyhajú Angelicát nem tudja fogva tartani, kimúlik egy hős paladino kardjától.

A bábszínházak tulajdonosai moralisták is. Az egyik előadást tartott nekem arról, hogy ma a mozi és a színház, televizió korában már csak a *teatro dei pupi* képviseli az erény diadalát, mert a kis színpadokon nincs válás, nincs megalkuvás, nincsenek kettős és hármas utak, köpönyegforgatás, ott az igazság győz, és a gonosz elbukik. És lám, ez tetszik a felnőtteknek is, akik az igazi sziciliai színházat látogatják.

MONREALE

A mozaikos templom a palermói látogatás végére tartogatott csemege szokott lenni. Maga az odavezető út sem közömbös attól kezdve, hogy az autobusz kijut a házsorok közül, s az emelkedőkön meg a kanyarokban kitárul a *Conca d'Oro*, a legyezőkagylóhoz hasonló völgy, mely a tenger felé szűkül s a város házaiban ér véget.

De hiába a narancsligetek, a kis parkok szépsége meg a táj fölött lebegő könnyű párázat varázsa, az utast már a monreali csoda foglalkoztatja, melynek tömbje ki is emelkedik a házak közül, hiszen a templom a város völgy felé eső peremén épült. A szentély falát pillantja meg elsőnek. A falba beépített s egymást többszörösen metsző ívek rögtön elárulják az épület normann jellegét.

Az autobusz a templom előtt áll meg, s a zárt, meleg kocsi után jólesik a magas hely hűs levegője. Leülök egy padra a szép, sima homlokzat előtt. Az

egyik torony befejezett; zömök, kevés ablakkal áttört falát mindössze egy gyöngysoros berakás díszíti. A másik torony csonka, széles törzse egész sor harangnak ad szállást. A homlokzat nyugodt szemlélését semmi sem akadályozza. A tér közepére telepített kis kertből csupán három pálma emelkedik a magasba, mintha oda volnának tűzve dísznek a csupasz falak ékéül.

Úgy tetszik, hogy a templomon századok folyamán semmi barbár módosítás nem történt. Az oldalsó bejárati kapu kerete makulátlan *cosmata* munka, melyben az arany mellett a piros uralkodik. A kapu két szárnyának bronzlapjait lekoptatta az idő, meg már eredetileg is úgy készültek, mintha a mézeskalácsosok öntőformái lettek volna a mesterek mintái. Az egyik mezőben kentaur nyilaz.

Bent az emberek a mozaikok tompa ragyogásában és a környezetből áradó ünnepi hangulatban nyugodtan ülnek. Alig veszik igénybe a várakozó cicerone-k magyarázatát, elég emléknek nekik, hogy itt lehettek a királyi teremben. Én magam is határozatlan vagyok, és nem is a Pantokrátort nézem elsősorban udvarával, a Madonnával és apostolaival, hanem a szegények bibliáját, a falon kirakott szentírási jeleneteket.

Feltűnik, hogy mennyire hajlékony a sziciliai mozaikrakás művészete. Pontos és realista. A vízkórságos ember puffadt hasa, a leprások hegekkel borított teste, az út szélén üldögélő bénák megviselt tagjai így kövekből kirakva érdekesebbek, jobban megragadják a képzeletet, mintha festve volnának.

A templom teraszára, helyesebben terasz hálózatára megyek, ebben van mindig valami romantikus. Vállalkozom a száznyolcvan lépcsőfok megtételére. Megéri. Először az alulról megcsodált torony belsejét látom, azután kibukkanok a *chiostro* fölé. Most madártávlatból pillantom meg azt, aminek a bája igazán majd közelről érvényesül, mint az ékszer is úgy szép, ha magam elé vehetem. — Most egy katakombaszerű folyosó fogad be, mely a templom hajója fölött fut. A végén tündéri kilátásban tárul elém a templom apszisza mögül a Conca d'Oro zöld szőnyege házaktól, házcsoportoktól megszaggatva. A háttérben csillog homályosan a tenger, de a völgy fölötti könnyű pára *plein air* fátylába burkolja a részleteket.

Balra fordulva az apszisz csipke munkáját láthatom közelről. Keskeny oszlopok magasba futó íveket tartanak, melyek vágják egymást. Az ívek anyaga sárgává érett terméskő. Kockára meg keskeny szeletekre darabolt láva csipkézi a hosszú szalagokat.

Visszatérek a templomba tovább nézegetni a mozaikokat, hiszen még annyi volna belőlük, de már nem megy, szemem állandón a falat vízszintesen vagy függőlegesen szelő *cosmata* girlandokra téved. Menynyi változatosság, leleményesség, jó ízlés nyilatkozik meg bennük, és soha nem ismétlődnek a motívumok!

Közben a templom elnéptelenedik, a turista csoportok kivonultak, hogy a közeli bárban pihenjenek az erős élmény után. Én még maradok, hogy mintegy

rádiumsugárzásként hasson rám a környezet. Csak néha pásztázik a szemem a szentély homályos sarkai felé, ahonnan a Krisztus-arc fehérlik felém. Aztán próbálok betűzni egy-egy görög vagy latin szót a szentek képe mellett. Észreveszem a gyöngysort a kalmár asztalán, amit Krisztus haragja földre dönt, s felpillantok a mennyezet színes gerendáira.

Maradnék még, de hátra van a kerengő, a *chiostro*, a kedves kolostorudvar, ahol boldog mosollyal járnak a látgatók. Filigrán és könnyed itt minden, hiszen a báj nem dolgozik erős vonásokkal, de játékos kedve kifogyhatatlan. A rövid oszlopok simák vagy csavartak vagy faragottak, mint a husvéti gyertyatartók. A színes berakás sima szalagként vagy cikcakkos csavarulatként fut végig az oszlop testén; néha szeszélyesen modern « fantázia » mintát tervez a művész. S a sokféleség nem okoz tarkaságot, mert ugyanaz az ízlés teremti őket.

Amikor aztán a jövevény kigyönyörködte magát az oszlopok nézegetésében, észreveszi, hogy az oszlopfejek éppoly tüzetes vizsgálatot érdemelnének: virág, ember, állat, démon, a szent és a profán a folyton változó tárgya a pompás műveknek. De ki győzné a száznál több darabot végigvizsgálni ! Jobb leülni a kút mellé a szögletben, ahol az udvar mesterei valami még szebbet akartak alkotni, és hallgatni a medence közepéből több ágban ömlő víz csobogását. Nem is csobogás ez, hanem hárfa húrjainak pengése ! — Körülöttem fényképeznek, pedig a fényképnél sokkal szebb az az érzés és hangulat, aminek emlékét az ember innen magával viszi.

Újra kint vagyok a téren a templom oldala közelében és várom az autobuszt, mely majd levisz a városba. Felpillantok a csonka torony órájának nagy számlapjára: a mutató a tizenkettőhöz közeledik. Látom azt is, hogy az óra nemcsak a pillanatnyi időt mondja meg, mert a számjegyek alatt körben ez a két szó is olvasható: *Tua incerta.* Magyarán szólva a torony órája ebben a pillanatban azt mondja: Tizenkettő a pontos idő, de a « te órád » eljövetelét nem tudhatod előre.

Komoly figyelmeztetés a szép élmény után, kicsit hosszabban is időzik az óra számlapján a szemem. Az autobuszállomáson várakozók közül többen összehasonlítják órájukat a «pontos idő»-vel, de az óra fehér korongján olvasható két szót talán óragyári márkának nézik.

MONTE PELLEGRINO

Aki Palermóban járt, de programjából elhagyta, hogy feljusson a város fölé emelkedő sziklára, olyan hibát követett el, mintha Budapestre nem nézett volna le a Gellérthegyről nappal vagy este. Tudjuk, hogy Goethe a Monte Pellegrinót a világ legszebb hegyfokának nevezte. Bátorság kellett hozzá, hogy ő ezt az állítást leírja, hiszen a fiatal Goethe, de még az idősebb is, édes-keveset látott a világból. Azonban a költői megérzés ebben az esetben nem csalatkozott. Goethével tart mindenki, aki akár a tenger

felől érkezik Palermóba, akár a város utcáit vagy a tengerparti sétányt járja és feltekint a hirtelen felszökő sziklatömbre. Mert ez a hegy nem millió kődarabból meg földből felhalmozódott hordalék, hanem kemény mészkő, mely szinte függőleges falakkal szakad le a város elfoglalta síkságra meg a szomszédos tengerre.

Felmennék én a hegyre magáért a hegyért is, de van rá két más okom is. Ott élt a hagyomány szerint az 1200-as években egy barlangban penitenciát tartva egy Rozália nevű leányzó, aki később a város pátrónája lett; s újabban a hegy oldalában az őskorból származó barlangképeket találtak. Mind a két dolog nagyon érdekel engem, az utóbbi azért is, mert az altamirai barlangképek megismerése óta bámulom a történelem előtti ember fejlett művészi érzékét, az első pedig azért, mert látni akarom, hogy a palermóiak hogyan becsülik meg a házi szentjüket.

Autóba ülünk és megyünk először Addáura felé, melynek egyik barlangjában a táncoló, lebegő, rendkívül modern látással kőbekarcolt emberi alakok láthatók. Kitűnő fényképeim vannak a sziklafalról, mely alapul szolgált a művésznek. (Egyes számot használok, mert ugyanaz a kéz rajzolta valamennyi alakot). Üvegbe szoktak vésni ilyen módon madarakat, növényeket. A sziklafal rajzain nincs lezárva, körülhatárolva semmi, a kézfej és lábfej részleteivel nem törődik a rajzoló, sőt egymás mellé vagy mögé is kerülnek a lebegő alakok, mintha a tenger mélyén úsznának. Mindezekre a részletekre gondolok, amíg kocsink a hegy alatt fut a tengerparti úton.

Közben a hegyet is nézegetem, mely közelről nem olyan egységes tömb, mint a tenger felől, vagy a város felől, amerre széles homlokát fordítja. Kevés a fa rajta, s még tavasszal is csak foltokban viseli zöld ruháját. Mezitelen oldalait, bordáit figyelve látható, hogy nem rétegekben rakódott le anyaga, hanem függőleges oszlopok zárkóznak benne egymáshoz.

Úgy gondoljuk, hogy már közel járunk a mi barlangunkhoz, azonban sehol egy jelzőtábla. Óvatosságból kérdezősködünk is az út mellett álldogáló emberektől: nem tudnak semmit a barlangról. Csak két vízalatti vadászatra készülődő fiatalember ad pontos tájékoztatást. Még másfél kilométert kell előre mennünk, és célnál vagyunk.

Megfutjuk a távolságot s csakugyan barlangok szája néz a tenger felé. Vajon melyik a mienk, és hogyan jutunk oda a meredek, láthatólag ösvény nélküli hegyoldalon ? Két munkás aztán előremutat, és most már látjuk is, hogy hová kellene mennünk; de azt is megtudjuk, hogy a hely zárva van, s a kulcs, ki tudja, kinél található Addáurában vagy a távolabbi Mondellóban. — Keskeny ösvény is van előttünk, rálépünk s fák meg cserjék ágbogán túl látjuk a mi barlangunkat. A hely azonban számunkra megközelíthetetlen, mert az ösvénynek hamarosan végeszakad, s a sziklás, meredek hegyoldal száraz fenyőtűkkel van borítva. A terep síkos, mint a megfagyott hó. Se szeges cipő a lábunkon, se bot a kezünkben és ráadásul előttünk a beszegezett bejárat. Nem tehetünk mást, meg kell elégednünk a hely

felfedezésével, s a magam részéről sajnálattal kell megállapítanom, hogy a képek alapján világhírűvé vált grafittók hozzáférhetetlenek. Közép-Európában már rég lépcsőket vágtak volna a hegyoldalba a barlang szájáig s az út elején táblán olvashatná a turista, hogy mit kell cselekednie, ha a barlangképeket látni akarja. Dehát Szicilia nem Közép-Európa, s itt érthetetlen módon gyakran nem törődnek azzal, ami érdekük volna.

Visszafordulunk és megyünk fel a hegynek Szent Rozália volt otthona felé.

Ahogy feljebb és feljebb jutunk a sziklába vágott nagyszerű úton, egyre világosabbá válik, hogy a Monte Pellegrino nem is hegy, hanem hegység. Hegyfok előttünk, sziklafal fölöttünk, mögöttünk. Néha peremen halad az út s lepillantunk a tengerre meg az egyre jobban kitárulkozó városképre. Most látom, hogy Palermo mivé fejlődött harmincöt év alatt azóta, hogy a várost először láttam. Az óváros tornyai, ismert nagyobb épületei skatulyaházak tengerébe szorult szigetté váltak. Zöld foltokként jelentkeznek a befásított terek, a Garibaldi park óriási magnóliái meg a királyi palota előtti pálmák csoportja.

Az autó útját olykor nyersen kövezett szélesebb ösvény keresztezi. Ez a zarándokok útja, akik gyalogszerrel jönnek fel a hegyre s a szerpentineket elkerülve igyekeznek a kegyhelyre.

Először a szobornál állunk meg, amit nemrég állítottak Rozália tiszteletére egy tengerre kiugró

fokon ötszáz méter magasan. A szobor ridegen egyszerű vonalú. A fiatal nő a pásztorok sima botját tartja a kezében és a tenger felé néz. — Látva a mélységet, amely fölött állunk, Capri jut eszembe, a meredek fal a Villa Jovis mögött vagy a Monte Solaro alatt. De az egész úton Caprira gondoltam. A hirtelen felszökő és hosszan elnyúló, tetején fennsíkot hordó hegy egy többszörösére nőtt Capri benyomását kelti, mely csupán egy oldalról függ össze a szárazfölddel, három oldalról pedig a tengerbe ereszti gyökereit.

Zarándoklatunk célja azonban nem a szent leány szobra, hanem a barlang, ahol a normann királyok rokona visszavonultságban élt. Ez kissé lejjebb van, mint a szobor helye.

A sziklaüreget a kegyelet idők folyamán templommá avatta, mert a palermóiak meg akarták becsülni a szent hírében meghalt leányzó emlékét, akinek csontjait a hegyen lakó remeték 1624-ben megtalálták és a városba vitték le, ahol pestis tizedelte a lakosságot. A pestis megszűnt, s attól kezdve Rozália a város védőszentje lett.

Rideg, hűvös és dísztelen ma is a barlang, de van egy tündöklő pontja. Tágas üvegkoporsóban vagy inkább szarkofágban fehér márványszobor fekszik, arca rózsaarc volna, ha élne. Színaranyból van a köpenye, arany saru a lábán, kezében hosszú pásztorbot aranyból, fején csillogó arany virágkoszorú, a rózsák kelyhében ékkövek. Mellette a remeték koponyája aranyból, a vizescsésze aranyból, előtte odatéve egy szál rózsa arany szárán arany levelekkel,

ezüst virággal. Valaki még egy aranylemezekbe kötött imakönyvet is helyezett a rózsa mellé.

Köröskörül a szarkofág oldalán a kincsei: aranyláncok, gyürük, karperecek, érmek — órák is! — és egy nyíláson át a bedobált pénz: bankjegyek, nikkel érmék, még aluminium lírák is, a palermói szegény asszonyok két fillérei.

De mindez a szentet nem érdekli, fejét jobb tenyerére támasztva elnéz minden fölött, amit a tisztelet, a szeretet vagy a rajongás odahord eléje. Talán nagyobb volna az öröme, ha az a sok leány, aki Palermóban az ő nevét viseli, valamiképpen megmaradna a hozzá való hűségben még a mai nem kedvező körülmények között is.

A PALERMÓI BOLHAPIACON

Két napja Monrealéból visszatérőben a dóm közelében kanyarodik egyet az autobusz, és hirtelen elmaradnak a házak; bádogból, öreg deszkadarabokból összetákolt viskók között futunk. Régimódi ágyak, sziciliai festett kocsidarabok, kopott bútorok és sok apró kacat látszik az elől nyitott primitív üzlethelyiségek belsejében. — Nini, mondom, bolhapiac, hát ezt is meg kell nézni! Olykor érdekesebb, mint egy múzeum, s mindenképpen vall ez is a város múltjáról, néha többet, mint a néprajzi múzeumok poros, élettelen szekrényei.

Ma aztán megjelenek a helyszínen és betérek az első boltba. A helyiség úgy tömve van holmival, hogy

először semmit sem látok, csak csillogást, ezernyi apró tárgy látszólagos összevisszaságát, aztán a szemem egy meisseni mintás szószoscsészén állapodik meg. Benne a porcelán kanál is. Pontosan olyan, aminő ott Közép-Európában divatos volt nálunk, amikor a marhahúshoz paradicsom mártás, kapor-, zsemlye-, sóska- vagy esetleg torma mártás került asztalra. Dehát hol vannak mindezek a mártások itt Sziciliában ? Tíz év óta eszem az olasz kosztot, nem láttam egyebet a paradicsommártáson vagy a hagymából készült genovai mártáson kívül, de ezeket sem ilyen csészékben, hanem a pastasciuttára löttyentve. Talán nem is tudják errefelé, hogy mire való volt valamikor ez a porcelánból készült tömjéntartó.

A bolhapiacon rend van, de a tárgyak szeszélyes módon kerülnek egymás mellé. Parádés lószerszám darabjait látom hajlított fából. Faragás a díszük s legtöbbször valamiféle szent képe is oda van a darabokra pingálva nem ügyetlen kézzel. Hiszen ezeknek a holmiknak mesterei voltak, akik nem kontár kézzel festegették a Szent Antalokat vagy a vidék kedvelt pátrónusát az új szerszámot vásárló vagy rendelő gazdák részére.

Az igásló kellékei után gyermekkorom patikáinak nagy porcelántégelyein akad meg a szemem. Mennyit elnézegettem ezeket az érthetetlen felírású nagy csuprokat, amíg a fehérköpenyes gyógyszerész ebből is, abból is kivett valamit, hogy a gyógyszert elkészítse. Akkor még laboratórium volt a patika és nem kereskedés, ahol készen áll a dobozos árú, mint a fűszeresnél a konzerves dobozok a polcon. S érdekes,

hogy a régi gyógyszerészek utódait, a mai gyógyszertári kereskedősegédeket errefelé «dottore»-nek szólítja a nép. Szép és igazolható megszólítás abból az időből, amikor a patikus valóban tudós kemikus volt.

A deszkabódék oldaláról falusi szobák szentképei néznek rám. Ma már ezek is ide kerülnek, mert más a divat; a kivilágítható képek tetszenek, melyek titokzatos sugárzással betöltik a szobát, bár azt hiszem, hogy az öregasszonyok mégiscsak több csókot hintenek az ilyen papír szentek felé, mint a homorú felületű Jézus Szíve képnek, amelyből vékony köldökzsinor indul ki a falon levő villamoskapcsoló felé. — A boltos szeszélye egymás mellé függesztett egy rózsakoszorús Szent Rozáliát meg egy jelenetet a pompeji női fürdőből, amelyen minden *hitelesen* van ábrázolva.

A hazafias téma is képviselve van a piaci készletben. Garibaldi partraszállása Marsala közelében a tárgya a mutatós képnek. A hős ott áll a csónak elején kardját a szívéhez szorítva, s alig várja, hogy megkezdje Itália felszabadítását és egyesítését. Kossuth Lajos-i hangulata van a képnek olasz kiadásban. Minálunk ez volt valamikor a megfelelő kép címe és témája: Kossuth Lajos búcsúja hazájától Orsovánál.

Egy asztalon porcelán éjjeliedény áll. Komoly darab, fényes zománcú, pöttyögetett, mint a kendermagos tyúk. A súlya is tekintélyes lehet. A közelébe egy levesestál került, a meisseni szószoscsésze a párja.

A bolt bejáratánál vasholmik között anyáink vasalóját is látom, még a nehéz vasláb sem hiányzik alóla. Kinek adja el ezt a darabot a boltos, mikor már rég megszűnt a vasaló lóbálása, hogy a faszén izzásba fogjon ? Mi gyerekek néztük, ahogy szállnak a szikrák a két sor apró lyukon át, míg anyánk megelégelte a nehéz darab lóbálását és ujja hegyét megnedvesítve megpróbálta, hogy sercen-e a fényes vastalp. A mai villanydrótos vasaló ugyan miféle élményt támaszt vagy képzelődést kelt a gyermekben ?

Kilépve egy pillanatra az utcára, észreveszem, hogy voltaképp nem is lehet járni a palermói bolhapiacon, mely nem valami csendes téren, hanem egy forgalmat levezető utcán rendezkedett be. Itt zúdul le a Monrealéról visszatérő autók tömege kettős-hármas sorban haladva. Türelmetlenül tülkölve követelik a szabad utat.

Egyik bódé előtt eredeti látású képet veszek észre: Szajna-part a Notre Dame-val. A folyó zöld, a templom kárminpiros, a fák sárgák. Minden szín olyan árnyalatban került a vászonra, ahogy a tubusból előjött. Talán egy ismeretlen művész első alkotásával állok szemben.

Egy asztalon néhány bögre sorakozik, pontosan olyanok, amilyenből anyám szeretett esténkint kávét inni sok föllel, és tejeskalácsot vagy bácskai lisztből sütött legigazibb vizeszsemlyét evett hozzá. Egyiken még azt a szót is olvasom: *Ricordo*, emlék, csak éppen a máriaremetei templom képe hiányzik az aranyszegélyű készségről.

Süteményes formákat látok zománcos cserépből. A sziciliai konyha nehéz, kemény falusi édességei készültek bennük. Ismerem őket, erősen próbára teszik a fogat. Szívesen látnék itt egy pogácsaszaggatót.

Bécsi zenélőóra hever a zugban, zománcos számlapja sértetlen, ugyanaz, ami nálunk is divatos volt a biedermeier időkben. De a szerkezete aligha működik. Talán a Stille Nacht-ot játszotta vagy a Madarász nagyáriáját pengette el.

Falra való tányérok is akadnak a piacon, rajtuk népi motívumok. Hasonlók a mieinkhez, de mégis idegenek, nem beszélnek hozzám, mint egy alföldi paraszttányér.

Rengeteg a petróleumlámpa a bódék asztalán helyes, formás porcelántalpakkal. Úgy látszik, a város nyugalomba vonult lámpái itt adnak egymásnak találkozót. Talán itt is jó estét kívánt a háziasszony vagy a nagylány, mikor a meggyujtott lámpással megjelent a szoba ajtajában. A villany ezt a szokást is elsöpörte. Mennyire másként hangzik ma a régi barátságos köszöntés helyett: Gyujtsd meg a villanyt!

Banális holmi persze böven akad a lakásokból kiselejtezett tárgyak között. A legfurábbak közül való ez: porcelánpatkó böségszaruval és hőmérővel. Talán névnapi vagy újévi ajándék volt.

A piac legértékesebb darabjai a sziciliai kocsi festett deszkái. Mesebeli árakat kérnek értük, mintha Ráfael keze dolgozott volna a mórok és keresztények csataképein, de az alku végén a kért ár negyed-ötöd

részéért is megszerezheti a kiválasztott darabot a komoly vevő. A kereskedők faluhelyen szedik össze őket, ahol szérűbe dobva vagy istálló zugában hever a haszontalanná vált holmi.

Egy kereskedő a bódéja előtti platánfa derekát zománcos köcsögökkel aggatta tele. Hazai hangulata van a képnek. Otthon érzem magam egy pillantra egy udvaron, ahol az ágasfán köcsögök várják a friss fejést. Bizony az aludttejre gondolok.

Egyik árus elég szép rekamiét állított a boltja elé. J. D. David képe villan az eszembe, ahogy a heverő Mme Récamiert lefestette. Itt van a dáma is, de nem a heverőszéken, fölötte függ bekeretezve: fiatal nő, hozzáférhetetlen eszményi sziciliai szépség.

A bódé sor végére értem. Láttam én egyebet is ezen a kis piacon, de most veszem észre, hogy egy letűnt kor félrerakosgatott emlékei között képzeletben inkább otthon, gyermekkoromban jártam, mint a palermói zsibvásáron. Meg lehet ezt nekem bocsátani. Nincs útitársam, s ha meglátok egy tárgyat, mely a múltat idézi, legyen az egy bögre, legyező vagy vasaló, rögtön barátokká válunk.

AZ ERICEI HEGYEN

Palermót nyugat felé elhagyva a tájékozott olvasó bizonyára várna egy fejezetet a mafiáról meg a sziciliai banditizmusról. Hiszen ez a vidék a két intézmény hazája. Juliano, az utolsó nagyszabású született « betyár » faluja, Montelepre közelében is

elhaladtam. Nem tudom kielégíteni az olvasó kíváncsiságát. A vonatunkat nem állították meg sem lovas, sem másfajta banditák. A mafia is hallgat mostanában magáról, és a sziciliaiak némi kaján örömmel nézik, hogy az utóbbi években mi történik Szardiniában, ahol iparrá kezd kifejlődni az emberrablás és a családok zsarolása.

Tehát megérkeztünk Trapaniba hiba nélkül, sőt útközben szép élményem is volt: láthattam egy pillanatra a segestai templom oromzatát. Calatafimi körül a hirtelen felszökő sziklafokok elmaradtak s a leszálló estben lágyabb hajlású dombok kísérték a vonat útját. Tudtam, hogy Segesta közelében járunk. Ekkor pillantottam meg a rideg és kopár hajlatok mögött a templom háromszögű oromzatát. A föld már sötét volt, csak az égen maradt még kevés fény, kékes zöld villogás a fekete dombhátterek ellentétéül. Az elém táruló kép olyan volt, mint egy gyors kézzel festett csupa kontraszton alapuló akvarell.

Trapani környéke két különlegességet igér a látogatónak, az egyik Erice, a hegyen épült város, a másik Segesta a titokzatos multú, de épségben ránk maradt templom.

Ericét választom elsőnek, hiszen a város itt van fölöttem a hegytetőn, a felvezető drótkötélpálya is a közelemből indul. — Reggel alig virrad, nézegetem a *funicolare* útját, mely hétszázötven méter magasan végződik fölöttünk, akik a tenger partján lakunk. Indulnék is hamarosan, de egy boltja előtt álló kereskedő azzal fogad, hogy a pálya már jó ideje nem működik. El kellene hinnem, amit mond, de mégis

odamegyek a kabin indítóházához, hátha találok ott valakit, aki vigasztalóbbat mond. Bizony be van az zárva alaposan, s lélek nem mutatkozik a tájékán. Búsan nézem a semmibe veszö vastag drótköteleket. Látom azonban azt is, hogy már mást is bosszantott a helyzet, s haragját úgy adta ki, hogy az épület falát « paleolit » stílusú Vénusz képekkel mázolta be megfelelö kommentárral kisérve. Nyilván tudta, hogy Erice az ókorban Afrodite istennö városa volt.

Autobusz is jár a hegyre, ebben bízom még. De közlik, hogy a kocsi már elment. Egyre inkább távolodik tölem Erice, mely most már sokkal messzebb van, mint ahány kilométert az odavezetö országúton meg kell futni. A segítség azonban megérkezik egy országúti rendör személyében, aki megállít egy autót, melynek magános utasa szintén a hegyre tart, s szigeti szolidaritással hajlandó engem is felvinni. Isten fizesse meg a maresciallo leleményességét és a catániai autós kedvességét !

Ahogy emelkedünk, kitárul elöttünk a panoráma. Trapani mélyen a tengerbe benyomuló félszigete mint domborművü térkép rajzolódik ki. A félsziget csúcsával szemben párásan, elmosódva jelentkeznek az Egadi-szigetek, a várostól balra mint csillogó tükördarabok a sópároló medencék. Az Erice körüli tájat mezei utak hasogatják szét. Házak mindenfelé, föleg az utak mentén és az utak találkozásánál. És aztán a szárazföldön túl a tenger. — Az égen felhök úsznak és itt-ott árnyékot vetnek a napos mezökre. A levegö kezd hüvösödni, fenyöerdök közt haladunk, elöttünk van Erice kapuja.

Első dolog volna bárt találni, mert egy csésze meleg tea jólesnék, meg valamivel meg kell kínálnom a jótevőmet, aki ide felhozott. No, bárt olasz városban nem nagyon kell keresni, mert minden sarkon akad. Nem úgy Ericében. Különös városba jutottunk: keskeny utcák mozaikszerűen rakott macskafej kövezettel, hegynek fel, hegynek le sikátorok bolthajtással összekötve, lépcsők, a sikátorokon túl kilátás a hétszázméteres mélységbe, porladozó templomok, de sehol egy bár és sehol egy ember. Kísértetek városa ez!

A házak kicsinyek, földszíntesek vagy egyemeletesek. Mindez szép, poetikus, és főleg a csend esik jól. Végre akad valaki, aki mondja, hogy a városház terén találunk nekünk való helyet, de az emberem elvéti az utat és eltéved. Járjuk, amennyire járhatjuk az utcák útvesztőjét, közben a várost is megismerem nagyjából és főleg megszeretem. Végre megtaláljuk a főteret, ahová a város kapujától egyszerű lett volna az út, ha a cataniai úr nem ijed meg a furcsa kövezettől és nem keresi a várfalak mentén futó aszfaltos utat.

Megisszuk az áldomást s felebarátom máris készül lefelé, mert ő már megismerte Ericét annyira, amennyire őt érdekelheti.

Elindulok a városka peremén a Castello di Venere felé, ahol Erice élete kezdődött. A kilátás most kelet felé nyílik: a síkságot itt is ezer parcella darabolja szét, és a tengerparton egy süveg alakú hegyfok szépíti meg. A nap a felhők mögött bujkál és sétálva a táj más-más részletét világítja meg. Elérek az elő-

reugró teraszra, ahol az őslakók a várukat építették. Meg is becsülik az ericeiek a helyet! A hegyfokot, ahol Afrodite szentélye állt, park választja el a ma lakott negyedektől: gondozott, ápolt liget, sok-sok paddal és a sziget belseje felé meg Trapani felé is pompás kilátással. Most kevesen üldögélnek a padokon, ráérő öregurak, akik megszokták a csendet, és akik számára az évtizedek óta látott táj mindig megújuló élmény.

A vár falait az idő megviselte. Csipkés peremének fogai kitöredeztek, de a hely arra való volt évszázadokig (2500 évet mondhatnék!), hogy uralkodjék a vidéken. Falaihoz minden kor adott valamit, az elimuszok, a görögök, a rómaiak, az arabok, a normannok. De a vár kapuja fölé csak a Bourbonok rakták fel a címerüket. — Ott is állnék a kapu előtt; látom, hogy modern biztonsági zár van rászerelve, de az őr sehol sem található. Felfelé is nézek, és megállapíthatom, hogy a kapuvédő mű is teljes épségben megvan; onnan zúdítottak forró olajat az ellenség nyakába. Nem történik velem semmi ilyesmi, de sajnálom, hogy nem mehetek a vár peremére, ahonnan ki tudja, hányféle katona figyelte a tájat a múltban.

Különös alapra épült ez a vár. Itt a hegy szerkezete leplezetlenül megmutatkozik. Mintha ezernyi vastag palatáblát raktak volna egymásra, míg a rakás elérte a hétszázötven méter magasságot. Ez a hely a város legmagasabb pontja.

Aztán beleveszem magam a sikátorokba. Nem könnyű járni az utcákat borító kömozaikon. A pesti

Vigadó parkettmintája volt ilyen, de simább mindenesetre. — Az apró udvarokra nyíló kicsi ajtók itt-ott nyitva vannak. Bekiváncsiskodom az intim környezetbe: egy virágzó fa, cserepes növények, esetleg nagyra nött fuxiabokrok, fehérre meszelt kőlépcső, mely az emeleti szobákba vezet. — Sehol zaj, ajtócsapkodás, bömbölő rádió. Csend és béke.

Ők maguk mondják, hogy családias, tiszta udvaraik meg az utca nyilvánosságától való elzárkózottságuk arab hagyomány.

Az emberek lassú mozdulatúak, nyugodtak, készségesek, közvetlenek. Feltűnő a leányok és a fiatal nők szépsége. S ebből a szépségből megőriznek valamit öregségükre is. Méltóságos matrónaarcokat látok, sehol karvalyorrú boszorkány vagy ezerráncú Szibilla típus.

Útam átvezet a piac terén is. Nem venném észre, hogy hol vagyok, ha nem látnám a márványtáblát, mely ezt tudtomra adja. Az ici-pici téren egyetlen üzletet látok, egy mészáros boltját. Táblája is van, mely a *macelleria* szón kívül egy ökörfejet is ábrázol, no meg a Vénusz-hegy tornyát, mindezt színes majolikából, hiszen a csempe holmit remekbe készítik Ericében. Kicsi szobaajtó vezet az üzletbe, mellette egy fertály birka van szegre akasztva cégérnek. Egyéb semmi a piactéren ebben a déli órában. Egy kőasztalt is látok, az az üzleti órákban talán a halas standja.

A főtérre érek, amely annyiban főtér, hogy tíztizenkét autó is állhat rajta, no meg hát ott van a

municipio. Olasz méretekben inkább községháza, mint városháza, benne a múzeum meg a könyvtár. A múzeumukban egyetlen darab érdekel engem, egy Afrodite-fej, melyet a vár területén találtak. Kicsi a fej, de kecses, a híres Vénusz-szobrok vonásaival tart rokonságot. Aligha helyi mester műve, talán valami gazdag kereskedő hozta magával *souvenir*-ként keleti, athéni utjáról. Karcolások mutatkoznak rajta; ki tudja, hány száz éven át hányódott a vár törmelékei között.

A szomszéd vendéglő emeletén barátságos szobába térek be ebédelni. A csaplárné arab ételt is tudna főzni, ha úgy kívánnám, de ilyen kalandba nem bocsátkozom. Megelégszem bolognai metélttel, amit kitűnő mártással öntenek nyakon, utána rostonsült hús következik. — Elém teszik a boros üveget is: segestai bor. Ott látható a címkéjén a templom képe is valami XVIII. századi metszet alapján: urak és dámák a templom előtt meg az oszlopok árnyékában. A segestai bor aztán gyorsan megtette a hatását. Egy-két pohár után nagyon szépen bontakozott ki előttem a másnapi program, amikor majd magam is hűsölhetek az ölnyi széles oszlopok tövében.

SEGESTA

Holnap tehát Segestára kerülne a sor, ha az idő megengedi. Mert komor felhők jelentek meg az égen, s Trapaniban már nagyon óhajtják az esőt a száraz nyár után. Hajnalban kopogó zörejre ébredek fel. Megérkezett az eső ! — gondolom, és máris megyek

az ablakhoz. De az éj csillagos, a kopogó-doboló zörej a közeli kőbánya felől érkezik, ahol éjszaka is folyik a munka.

Az első induló vonattal megyek Segestába.

Valamiképpen a táj is előkészít az élményre, olyan, mintha utánozná a templom színét: sárga, aszott, mindenfelé tarlók és kórók. A megszedett szőlőtőkéken rozsdásodnak a levelek.

A segestai állomás is különös. Nincs rá kiírva semmi, nem áll előtte piros sapkás főnök vagy fiatal forgalmista, az ajtók tárva-nyitva, sehol egy lélek. Nincs felszálló senki, leszálló is csak magam vagyok.

Az állomás mögött elhanyagolt köves út kezdődik, mely évek óta nem volt hengerelve. Az apró, éles kőtörmelék megnehezíti a járást, minden lépésnél meg kell néznem, hogy hová teszem a lábam. Ennél bizonyára jobb útjuk volt a hely őslakóinak, az elimuszoknak, a görögöknek, a rómaiaknak. Ez az út talán a Bourbonok idejéből maradt, akiknek nem volt szívügyük Szicilia.

A táj egyébként szép volna, hullámzó dombok közt járok.

Eljutok a templom közelébe, ahol a göröngyös út kitűnő autóútba torkollik. Hiába, ma minden az autósok számára készül! De még jó darabot kell mennem dombnak fel a templom homlokzatáig. Ezen a szakaszon agavésor között haladok. Egyik-másik tőből elvirágzott hatalmas kórók merednek fel mint sokágú zöld gyertyatartók.

Előttem a templom, vagy csupán egy görög templom váza: tetőzete nincs, a timpanonja üres, metopék

nincsenek a gerendázat négyszögeiben, az oszlopokba nincs csatornázat bevájva, kerekek, simák, mint a karnaki vagy luxori templomok oszlopai.

A segestai templom sokáig titok volt, az archeológusok nem tudtak vele mit kezdeni, és rámondták, befejezetlen ókori mű.

Bizonyos, hogy ami megmaradt belőle, az oszlopok sora, az tökéletes; kimarta, ráncokat, gödröket vájt bele az idő, de a templom nem rom, hanem megöregedett emlék.

Valószínűleg ném is volt soha másmilyen, mert nem templomnak készült görög módra, belül szentélylyel valamelyik istenség részére, hanem csupán körülzárt térségnek szánták, ahol együtt volt különféle « felekezet » oltára, szent szobra, kultusz helye. Lehetséges.

Csoda azonban az, hogy a távolabb eső színházon kívül a város szinte nyom nélkül eltűnt, s a *tempio* ittmaradt magában a puszta halmok között sértetlenül. Pedig Segesta nem volt jelentéktelen hely. Cicero idejében is gazdag volt, hiszen Verres, a « műgyűjtő » itt is megtalálta a maga zsákmányát.

Nyugtalan, érdeküket még kockázattal is védő lakosai lehettek Segestának. Selinuntében riválist láttak s ókori módra az ördöggel is szövetkeztek volna, hogy tőlük szabaduljanak. Először a görögöket hívták ellenük, azután a karthágóiakkal álltak össze. Selinunte romjai igazolják, hogy az afrikaiak tökéletes munkát végeztek.

Az idő aztán Segestát sem kímélte, még kevesebb maradt belőle, mint a tervszerűen elpusztított Seli-

nuntéból, de az a kevés aztán, ami megmaradt, archeológiai ékszernek számít.

Közben észreveszem, hogy nem vagyok egyedül. Madarak szállnak ki az oszlopok oduiból, töréseiből, előttem egy gyík tornássza fel magát egyik oszlop törzsén, darázs téved be a szomszédos mezőről a templom térségébe, birkák csengője hangzik a közelből, az országúton egy-egy autó dudája szólal meg, traktor dolgozik a dűlőn, szellő kóborol az oszlopok között. — Ez is olyan hely, ahol legjobb magánosan lenni. Lám, lám talán mégis van benne valami gondviselésszerű, hogy rossz az út az állomástól idáig!

A templom padlózata sima, földes, csak eltemetett márványdarabok bütykei állnak ki belőle. Úgy látszik, sohasem volt márványlapokkal borítva.—Eddig egy oszlop tövében üldögéltem, de most sétálgatok az oszlopoktól bezárt térségben. A templom padlózata lágy, rugalmas, a márványdarabok közeit finom porral hordta tele a szél. Sokkal kellemesebb rajta a járás, mint az idevezető országúton. Magam is vagyok, senki nem figyeli a mozdulataimat, s elgondolkodom, hogy milyen lehetett itt az élet harmadfélezer évvel ezelőtt. Kinek áldoztak itt? Afroditének, a termékenység anyjának? Irisnek, Osirisnek, föniciai bálványoknak?

Az oszlopok közein kilátok a tájra. A hegyek nem magasak, és nem zárják el a kilátást; lejtőkön túl távolabbi vidékek mutatkoznak. Zöld köpenyt viselnek, de ruhájuk, vörhenyessé vált az elmúlt nyár melegében. Csak a templom mögött van egy komorabb szürke hegyoldal, de alig veszem észre a hátsó

oromfal meg az alatta sorakozó oszlopok aranyszínűvé érett spanyolfala mögött.

Falu nem látszik ide, de a hegyek oldalán fehér pettyekben mutatkoznak a tanyák. A hegyek között a hang messze száll, ki tudja, honnan jut ide egy kakas kukorékolása, és hosszan veri fel a csendet a völgyön áthaladó vonat elnyújtott füttye.

Most egy fiatal pár érkezik, fiú, leány. Gyorsan befutják a templom területét, aztán a leány egy oszlop mellé áll, és a fiú kezében kattan a fényképezőgép. A segestai templom az ő szemükben megtette a magáét.

A templomtól a színházig legalább másfél kilométert kell gyalogolni halmok közt vezető szerpentin úton. Mekkora lehetett ez a város, hogy ilyen távolságokat kellett megtenniök a polgárainak a belső területen is? És mi lehet a titka, hogy csak ez a két épület maradt meg? Újabban falak is kerültek a napvilágra, pompásan faragott kőkockák sorai. Egyébként még a föld rejti a múlt titkait, mert amit a *custode* házában mutogatnak két szekrényben, még morzsának is kevés: néhány terrakotta darab meg egy oroszlánfej valami épület tetejéről.

Amíg haladok a színház féle, vissza-visszanézegetek a templomra, amely most alattam van s mindinkább madártávlatban látszik. Oszlopai közelebb zárkóznak egymáshoz, és a harmonikus alkotás élettel tölti meg az egyébként üres tájat.

A színházukon elámulok. Láttam már görög színházat nem egyet, kisebbet-nagyobbat. De ez más,

különbözik mindegyiktől: a megoldása bravúros, merész. Itt nem kínálkozott tenger háttérnek, hát egy szakadék szélét választották az építkezésre az ókori mérnökök. A nézőtér alapját a völgy felé még meg is kellett toldaniok, mert maga a terep nem nyújtott elegendő helyet a körbefutó ülőhelyeknek. — A nézővel szemben a színpadon túl több száz méter mélység tátong. Lent síkság, átellenben egy állandó zöld palástot viselő lágy ívben emelkedő hegy, mely le is zárja a látóhatárt. Pompás állandó díszlet!

S maga a színház annyira ép, hogy nyáron akár használhatják is. Fent az egykori kakasülő és bejárati karzat mögött autóparkoló helyet építettek ötven-hatvan kocsi részére.

Az ülőhelyek köveit megcsonkította, lekerekítette az idő, de még jók, sőt az utolsó széksorokat támlával faragták a mesterek, hogy kényelmesebb legyen bennük az ülés. Micsoda figyelem! Egyet kipróbálok. No, csontroppantó, de elnézném benne ülve, hogy mit tudnak a segestai színészek.

TRAPANI

Nem vagyok méltányos vele szemben. Harmadnapja vagyok itt, de még nem láttam belőle semmit. Nem is miatta jöttem ide, hanem hogy eljussak Ericébe meg Segestába. Megtörtént mind a kettő, s mint mondom, Trapaniból nem láttam semmit, vagy majdnem semmit. Kívül lakom a városon az ericei hegy lábánál, s innen vagy négy kilométer a tengerbe

benyúló félsziget vége, ahol az óváros van. Autobusz sztrájk is volt, mikor idekerültem. Később aztán mégiscsak bejutottam a belvárosba, a kis kikötőt is láttam, ahonnan helyes fehér hajók indulnak a szemben mutatkozó Egadi-szigetekre. Ha tavasszal érkezem, láthattam volna Favignana-n tonhal halászatot is, a halászat végét, a *mattanza*-nak nevezett öldöklést, mikor a nagy kerítőhálóba jutott torpedó alakú halakat megszigonyozzák és a bárkába emelik. De most ősszel Trapaniban meg a szigeteken is csak dobozba zárva, felszeletelve létezik a tonhal.

Álltam a szép környezetbe került múzeum előtt is, de az is tiltott terület volt számomra, mert a földrengés (1968) a múzeummal egybeépült templom tornyát kissé megbillentette. Bejuthattam volna, ha itthon találom a dottore Brigát, az igazgatót, de szerencsétlenségemre Palermóba kellett utaznia éppen aznap.

Múzeumában « édes » betlehemek is vannak, aprólékos ékszerészmunkák a karácsony minden bájával. Az egyik korallból és elefántcsontból készült, a másik korallból és vörösrézből, a harmadikat tenger termelte csigahéjakból rakta össze a megszerkesztője. A betlehemek kisméretűek, de éppen azért kedvesek. — Talán szerencsésebbek lesznek, akik ezeket a sorokat olvassák, s ha Trapaniba veti őket a sors, élvezhetik a Pepoli-múzeum filigrán remekeit.

Még másként is titok maradt számomra Trapani. A kényelmes, jól kitaposott úti cipőm a segestai túra után néhány apró szeget kívánt volna a talpába. Elindultam tehát foltozóvargát keresni, amiben min-

den olasz város bővelkedni szokott, még a kapuk aljába is jut belőlük. Bejártam elég sok utcát, a szegények utcáit is, akik a végsőkig szoktak ragaszkodni a viseltes lábbelihez: sehol nyoma egy cipésznek vagy kissuszternek. Csodálatosan jó cipőkben járhatnak a trapanibeliek, hogy erre az iparra nincs szükségük!

Ha valaki házasodni akarna Olaszországból, s tanácsot kérne tőlem, szívesen küldeném leánynézőbe ide Trapaniba. Úgy, mint fent Ericében, itt is feltűnően sok a kedves arcú, jómodorú fiatal leány, s a divat szélsőségei sem izgatják őket. A mamáik arca is azt árulja el, hogy nem igyekeznek elszakadni a hagyományos neveléstől.

Még maradt valami emlékem Trapaniból: a szél, az állandóan fújó szél. Ez a szél minden éjjel felkerekedett, rázta a folyosónk ablakait, feltépte a szobám ajtaját, süvöltözött ajtók, ablakok résein, s betolakodott álmomba is. — Aeolusnak,a szelek királyának a mitológia Messina fölött az Egei-szigeteken jelölte ki a szállását, de nyugodtan hozhatták volna ide is az Erice-i hegy oldalába.

MARSALA

A sópároló medencéket kerülgetve hagyjuk el Trapanit. Szélmalmok vitorlái is járnak a négyszögletes víztükrök zónájában, úgy tudom, sót darálnak. Vajon mit kell darálni azon a són, mely por alakjában áll itt is, ott is a kiszáradt medencék partján?

A hegyek mögöttünk maradnak, síkságon fut a vonat Marsaláig, még azon túl is. A szőlők, tarlók, zöldséges kertek között tanyaházak; egy-egy pálma magasodik a magános épület fölé, néha araukária is van mellette. A pálma hajladozik az őszi szélben, az araukária mereven áll szimmetrikusan szétnyúló és felfelé rövidülő ágaival, mint egy műkarácsonyfa. Egyébként a vonat útját meg az országutat is agavé meg kaktusz szegélyezi.

Akik Marsala múltját kicsit ismerik, tudják, hogy itt szállt partra Garibaldi, akik többet is tudnak róla, tudják azt is, hogy az ezer katonája között magyarok is voltak, akik még többet tudnak Marsaláról, tudják, hogy Marsala úgy hangzik az olasz fülnek, mint nekünk Tokaj. S minthogy én mindezt tudom Marsalával kapcsolatban, elég okom van rá, hogy a nevezetes várost ne hagyjam ki programomból.

Reggel nyolckor már Marsala főterén vagyok. Nem is főtér ez, hanem fórum vagy szalon. Egyfelől a dóm homlokzata, másfelől egy kisebb templom oldalfala, aztán a városháza loggiái, s a szabadon maradó oldalon bárok, cukrászdák. A téren pedig nép, férfiak, akik mint a római fórumok ügyelgői, idejönnek tereferélni a munkaidő megkezdése előtt.

Engem a dóm homlokzata lep meg: széles, harmonikus, könnyed barokk épület. Még jobban meglep a belseje. Háromhajós, tágas, világos, a fehér stukkónak, a fényes márványnak, az érett terméskőnek, a piros téglának szerencsés együttese. Oltárai kecsesek, szinte oda vannak lehelve a nem mély

kápolnák falára. Valószínűleg a sziget egyik legszebb vagy legkedvesebb, legelegánsabb templomában vagyok. — A nagy hajó elején egy idősebb úr végzi meghajolva reggeli imáját. Az egész templom az övé, mert míg kint a téren nagy a sürgés-forgás, itt csak egy-két asszony ül a podokban ezen a még korai órán.

Garibaldinak van a városban kapuja, utcája, szobra. Én egyiket sem keresem, hanem a Capo Boeohoz igyekszem, melynek közelében annakidején az « ezer » partraszállt. Az eléggé elhagyatott helyen ma senki sem keresi Garibaldi emlékét, más az, amiért oda mennek az emberek, elsősorban idegenek, akiknek talán sejtelmük sincs Garibaldi vállalkozásáról: ezen a területen egy érdekes római villa alapjai kerültek elő.

A ház ura annyira szerette a fürdést, hogy háza felét fürdőnek rendezte be, s kicsiben mindenről gondoskodott, amit egy nyílvános fürdő szokott adni vendégeinek. Innen a ház mai neve: Edificio Termale. A villa fürdő részében van kazánház, meleg, langyos, hideg vizes medence, vetkőző és heverő helyiség. De engem elsősorban a szobák mozaikjai érdekelnek. Az átriumban oroszlán, tigris, párduc, leopárd ugrik a gazellákra és a sivatag kínálta más jó falatokra. Egy másik szobában absztrakt rajzú a mozaikszőnyeg. Kiszőve ma is feltűnést keltene bármely szaküzlet kirakatában. — A küszöbön a szokásos *cave canem* kép, de a kutya nem ugrik felém, mint a pompeji bejáratokban, a lánca lazán hever mellette. — Puha, vastag mozaikszőnyeget is látok Meduza-fejjel a közepén. Ez a darab is kemény mo-

zaik persze, de úgy van rakva nagyobb darabokból, hogy süppedő nehéz szőnyeget utánoz.

A szalon dúsrajzú mozaikjának közepén Szicilia ókorból származó szimboluma, a *Trinacria* látható. Ez a ma is használt jel a szvasztikához hasonló rajz: három behajlított lábszár, mely a középen női arcból indul ki. A rajz bennünket a papírból készült szélkerékre emlékeztet, amit búcsúban árulnak a gyerekeknek. A három lábfej a háromszögletű sziget három szélső hegyfokát jelzi.

Az ebédlőtől kissé távolabb a személyzeti szobák közelében épségben maradt meg a *vomitorium*, az okádó helyiség öblös cserépedénye. Akkora, mint egy óriási kupa öble, amolyan húsz literes csöbör. Különös emlék abból az időből, mikor a római társadalom bizonyos rétege azért élt, hogy egyen. Tehát a gyomrot mesterséges úton egy-egy hosszúra nyúlt lakoma alatt többször is ki kellett üríteni, hogy az evés élvezete megismételhető legyen. — Egy fajta szórakozás és élvezet, mely mindenképpen a múlté. A villa a Krisztus utáni III. századból való, amikor a pogány Róma már befejezte történeti küldetését és a *virtus* csak a régiek példáiban élt.

A másik látogatásom Marsalában a bornak szólt. Nemcsak a magyar ember, minden bortermelő náció tiszteli a bort és mindent megtesz, hogy bora megbecsülést szerezzen neki. Az olasz borok közül ízben, aromában a Marsala környéki bor áll legközelebb a tokajihoz, nem éri utol, de rokona. Ha látogató

vetődik be hozzám hazulról — ha megtehetem —, egy üveg száraz marsalai bort küldök haza a jóbarátoknak.

A marsalai bor értékét az angolok ismerték fel először, ezeknek az úttörőknek leszármazottja az a cég, melynek borából veszek. S érdekes, hogy a derék borszakértő angoloknak a Garibaldi-féle partraszállásban is részük volt, mert a *Mille*, az első ezer garibaldista borszállító hajókon érkezett Marsala elé. A spanyolok még csak nem is löttek rájuk, mert azt gondolták, hogy a hajók borért jönnek.

Megérkezem tehát a « cégem » pincészete elé és kísérővel járom a hatalmas területen szétszórt épületeket, melyek alacsony hangárokhoz hasonlítanak. Mert földbe ásott pince Marsalában éppúgy nincs, mint a spanyolországi Jerezben sem ismerik a « pincét ».

Mutogatnak mindent, de engem nem az elmés gépek érdekelnek, melyek a palackokat cseppnyi veszteség nélkül töltik, hanem az óriási tölgyfatartályok felé fordul a figyelmem, melyekben a bor esztendőkön át érik, tisztul, nemesedik. — A több ezer hektóliteres tartályok dongáit szlavóniai erdők szolgáltatják. Évtizedek alatt teleszívták magukat a nemes borok aromájával, illatosak, s mint rádióaktív testekből árad belőlük a Marsala környéki szőlők zamata. Bennük talán még az ecet is borrá változna.

És érdekel az anyaborok « száz lakat » alatt tartott hosszú-hosszú folyosója, ahol az eszenciákat tárolják, melyek mindig az azonos aromát biztosítják a palackozásra kerülő boroknak.

Befejezésül az 1915-ös termésből adnak kóstolni. A kevéske bort öblös pohárban teszik elém, hiszen a jó bort az ember nemcsak a nyelvével, ínyével ízleli, az orrnak is meg kell telnie a bor illatával. Apró kortyokban iszom a sötét színű italt. Tizenöt éves voltam, mikor azt a szőlőt szüretelték, amiből ez a bor lett. — Egy-két képben elém is villan a múlt, az a bizonyos év, de nincs időm merengeni, mert a kísérőm várja a véleményem a borukról. Megdicsérem a bort, mert nem akarok hálátlan lenni a jóért, amit a marsalai bor eddig adott, s talán adni is fog a jövőben, de magamban azt gondolom, hogy a borok királya mégiscsak a tokajvidéki kihunyt vulkánok oldalán terem.

MAZARA DEL VALLO

A kicsi állomáson nem találok sem taxit, sem autobuszt, sem konflist. Dehát mi szükség volna rájuk, mikor minden két lépésre van ide. Megragadom tehát a cókmókomat, de alig fordulok két sarkot, máris megérkeztem a parányi város főterére. Egyik oldalán a dóm, a másikon a szerény püspöki palota, a harmadikon bontják az épületet, a negyedik oldala egyemeletes loggiás épület, amolyan műemlékféle ház, a szeminárium; itt volna a szállásom. Szinte alig merek közeledni hozzá, de az egyik árkád alól egy barátságos öregúr integet, hogy csak közeledjem. Mutatja is, hogy hol van a bejárat.

Kivilágított ablakok előtt haladok el. Termekbe látok be, ahol karosszékekben öregurak üldögélnek, diskurálnak; az úri kaszinó helyiségei ezek. Nyugalmazott városi tanácsosok, kiöregedett ügyvédek, commendatore-k itt töltik az idejüket. Az én emberem is ide lép vissza az egyik nyitott ajtón, miután engem eligazított. — Szeminaristák azonban nem nézegetnek ki a loggia ívei között, ők kissé beljebb laknak egy kedves reneszánsz udvar körül, mit futballpályának használnak.

Másutt a műemlékbizottság védené a karcsú oszlopokat és a könnyed íveket, amelyek kissé már porladoznak, dehát itt ki tudná minden hasonló dolognak gondját viselni, mikor az ősök annyi mindent hagytak az utódokra, és se a török, se a tatár nem pusztította el őket!

Hallottam mondani, hogy Mazara Dél-Szicilia Velencéje. Hát Mazara nagyon messze esik Velencétől, s nem lehetne vele sehogysem párhuzamba állítani, de óvárosa mégis a velencei *Merceria*-ra emlékeztet. Az utcák keskeny sikátorok, itt vannak a legjobb üzletek; divat, ékszer, emléktárgyak, butikok itt csoportosulnak. A keskeny utcák kis terekre vezetnek, ahol egy-egy templom homlokzata a látnivaló. A templom homlokzatán vagy fent a tornyon balkonszerű rács fut végig. A templom mellett aztán zárda is van vasalt ablakokkal, talán még laknak benne, talán lakói elköltöztek, falai roskadoznak.

Benézek a sikátorokba, homályosak, a nap sem süt be a magas, közel zárkózó falak közé. Néha megállít valaki, és kérdezi, kit keresek. Ti. zsákutcá-

ban járok, és meg akar kimélni a hiábavaló úttól. A sikátor lakói mind ismerik egymást.

A katedrális előtt kis liget, árnyékos. A padok fölé öreg magnóliák terjesztik messze nyúló ágaikat. A fákon túl a tengerre lehet látni, a mozdulatlan kékségre, melynek pereme csupán egy vonal, de látása sohasem válik unalmassá.

A kis város legszebb útját a tengerpartra építette. A hosszú sétány befelé eső oldala pálmasor, gondozott, szabályosan nyírott törzsű fák, a másik oldala a messze futó korlát a part fölött.

A sétány a kikötőbe vezet, mely nem más, mint a Mazaro folyó kiszélesedett torkolata tele halászhajókkal. Más város életét-forgalmát az autó rendszám táblákról lehet leolvasni. Mazara nem az autóira, hanem a halászhajó flottájára büszke. Ötszáz hajója járja a Földközi-tengert és tér vissza ide a zsákmánnyal. Az új vagy ütött-kopott hajók egymás hegyén-hátán állnak a folyó-kikötő két partján, és rakják át hűtőkocsikba a ládákba előkészített és már a tengeren eladott árut. Az autók aztán Itálián végig egész Milánóig rohannak a hidegre tett halakkal.

Maga a halpiac kicsiny, csak a belső fogyasztást szolgálja. Nincs is rajta sok látnivaló, ezeket a halakat ismerem már máshonnan. De egy újdonságot mégis látok. A különös Isten teremtménye a tengeri csikó meg a delfin keverékének látszik miniatűr, tizenöt centiméteres kiadásban. Azt is mondhatnám, hogy modern hal, a szárnyashajó természeti mintája lehetne. Felemelkedő busa feje felcsapja a hullámo-

kat, hasa lapos, hogy siklani tudjon, orrából két kemény szarv vagy vízre támaszkodó sítalp nyúlik előre. A bíbor színű kis szörny mindenképpen fel van szerelve a vízen való rohanásra. Hátát kemény, tüskés, csontszerű kéreg borítja, felálló két uszonya mintha antenna volna.

Sokáig nézegetem el ezt a tengeri « szerkezetet », s a halas nem tudja megérteni, hogy ha már annyira tetszik, miért nem veszek belőle legalább egy tucatot.

A trafikokban árusított levelezőlapok között a legsikerültebb a kikötőt ábrázolja, de nem tele halászhajók orrával és árbocokkal. A kanális kékes vízén alig áll két-három bárka s mögöttük a túlsó parton tisztán láthatók az alacsony, fehér, lapos tetejű « afrikai » házak. Ez hű képe Mazarának, mely az arab uralom idején emirség volt és az arab írók szerint « tündöklő » város. Minaret vagy ilyesmi nem emlékeztet az arab világra, de az óváros térképe, igen; a zegzugos utcákon keleti meséjű filmet lehetne forgatni, nem kellene miatta áthajózni Tunisba vagy Tripolisba.

SELINUNTE-SELINUS

Ki így nevezi, ki úgy. A Selinus latin szó, a Selinunte olaszos, de mindenekelőtt görög szó, és rávilágít a város nevének erdetére. *Selinon* a petrezselyem-féle növény neve, mely ott a mezőkön vadon termett. *Petroselinum* magyarul petrezselyem, s lám már otthon is vagyunk, megbarátkoztunk a *Selinunte*

elnevezéssel. A vadpetrezselyem levele aztán rá is került a város pénzeire. Aki akarja, szép példányokat láthat belőle a Gela-i múzeum kincstárában.

A selinuntei mezőkön Kr. e. 600 körül kezdődött az élet, és ez a város volt a szigeten a legnyugatibb fekvésű görög település. És nagy város, melynek létezésével számolni kellett nemcsak a szigeten, hanem az afrikai partokon is.

A selinunteiek kereskedők lévén igyekeztek jó barátságban lenni nemcsak Agrigento meg Siracusa uraival, hanem a sziget örökös ellenségével, Karthágóval is. Csak Segestával éltek állandó ellentétben, s ez okozta Selinunte vesztét. Hogy Segesta Kr. e. 409-ben a hadizsákmányon kívül mit fizetett Karthágónak Selinunte elpusztításáért, nem tudjuk, de örökre megszabadult versenytársától. Selinunte többé nem állt talpra, bár megkísérelte. 250-ben az első pun háború idején újra megjelentek a karthágói hadak a város alatt elpusztítani, ami még pusztítható volt. Selinuntének a kegyelemdöfést egy földrengés adta meg valószínűleg a bizánci uralom idején.

Cicero már csak romjaiban láthatta az egykor hatalmas várost, s az arabok a romokra célozva az «oszlopok falujá»-nak nevezték a templomok közelében tengődő helységet. Majd a nevét is elfelejtették a néhai ókori világvárosnak, csak a környék lakossága használta kőbányának a kísérteties romokat.

Selinuntét vonaton közelítem meg észak felől Castelvetranóból leereszkedve. A sínpár az állomás előtt a romok felé kanyarodik mintegy megmutatva a tempio G ledőlt, összevissza hányt oszlopdarabjait.

A szemem odatapad a különös látványra, csak a vonaton utazó egyszerű nép marad közömbös a páratlan kép előtt.

Ők gyermekkoruk óta látják ezt a kőhalmazt, amit általában csak idegenek szoktak közelebbről nézegetni.

A romváros megközelítése a kis állomástól kiindulva nem is olyan egyszerű, mert az állomástól a romokhoz kanyarodó betonos országútig a senki földje van. Ti. a templmok felől a vasút nem vár utasokat, tehát az úttal sem a vasút, sem a szomszédos kis Marinella nevű község nem törődik. Kövekkel teleszórt gidres-gödrös dülőúton igyekszem elérni az archeológiai zóna bejáratát, hogy elérjek a Tempio G elé.

Nem tudva, hogy milyen istenségeknek voltak szentelve ezek a szentélyek, a feltárt romokat az ábécé betűivel különbözteti meg az archeológia.

A Tempio G nagyobb volt minden más selinuntei templomnál s a görög építészet legnagyobb méretű alkotásai közé tartozott; most elképesztő és elgondolkoztató romhalmaz. A gerendázat darabjai és az oszlopok széthullott részei oly nagyok, hogy a halmaz vándorkövek találkozójának tetszik. Kedvem volna azt gondolni, hogy a hatalmas templomot először szétrombolták s aztán óriás kezek ezzé a tömör kupaccá rakták össze a széthullott darabokat.

Az egyik oszlopfej elgurult és külön távolabb fekszik a többitől. Széles, mint a szobám otthon, a hozzátartozó oszlop rovátkája két arasznyi szélességű. A körakás közepéből kiemelkedik egy lábon

maradt oszlop, a távolból toronynak nézhetné az ember. Nem csoda, hiszen a G templom oszlopai alul három és fél méter szélesek és tizenhat méter magasak. Az álló csonk törzse nincs meggyalulva, sima, kerek. Ez a nagyméretű templom is úgy járt, mint a nagy dómok, melyek építése sokáig tartott és készülésük egyik stíluskorszakból átnyúlt a másikba. A G templom is másfél százados a pusztulása idejében, és nem volt még befejezve. Százötven év a dór építészetben is stílusbeli változásokat jelentett.

Körüljárom a kőhalmazt mint valami kis Gellérthegyet. Több helyütt kiemelkedik belőle egy-egy oszlopfej abban a helyzetben, ahogy esett és megszorult a százmázsás darabok között. A kötőmbökön gyakran látok U alakú bevágást. A «daru»-knak szolgált kapaszkodó pontként, hogy a darabokat a helyükre emeljék.

Micsoda erő volt az, mely ezt a templomot és pontos mérnöki művet ilyen heggyé változtatta ? A vulkánok kráterének közelében érzi az ember azt, ami itt megdöbbent. És itt a szorongató érzéshez még az is hozzájárul, hogy ember alkotta és formálta a művet, amin a pusztítás erőit kipróbálta.

Az F templom mellett csak elmegyek. Ez volt a legkisebb selinuntei szentély. Néhány oszlopcsonk maradt lábon belőle meg egy oszlopa áll ört a romok felett.

Az E templomban pihenek meg jegyezgetni, elmélkedni. Oszlopait felállítgatták, a hiányzó darabokat pótolták; a *naos*-nak, az istenség szentélyének hátsó fala is áll. Elegáns templom lehetett, elülső

és hátulsó homlokzatán nagyszerű metopé sorozat futott végig. Innen való a négy szép darab, amely a palermói múzeum legfőbb kincse.

A templom most is kellemes hely. Oszlopai hűs árnyékot vetnek s az összerakott homlokzat kövei közül galambbúgás és szárnycsattogás, hallatszik. De ez a többé-kevésbé ép templom nem illet meg annyira, mint a szembenlevő templomóriás kőrakássá vált teteme.

Megindulok a távolacskán levő Akropolisz felé. Az út mentén kaktusz sövény, ez a templomok dísze is. És csend ül a tájon meg nagy magány már kétezerötszáz év óta.

Vissza-visszanézek az E templomra; újra visszakapott szépségében kacérkodik a temetővé vált nagy területen.

Ahol most járok, az volt a város. Folyója is volt, kettő is, ma egyik sem létezik, a kikötő öble is beiszaposodott, s a tenger hátrább vonult.

Az Akropolisz falának közeléből megpillantom a tengert. Meg kell állnom a szépség láttán. Ünnepi érzés még a romok közül is a ragyogó kékségre letekinteni. Gondolom, az ókor építményei közül nem párosult szépségben a tengerrel semmi annyira, mint a görög akropoliszok templomai.

Az Akropoliszra aztán úgy lépkedek fel, mintha Apolló vagy Minerva templomába volnék hivatalos.

Itt öt templom volt egymás mellé zsúfolva, s itt is az a különös érzés vesz rajtam erőt, hogy óriás kezek a templomokat szétrombolták, aztán a köveket halomba rakták, melyekből hat méteres darabok is

felmerednek. A méretek valóban « archaikusak », a főtemplom talapzatára negyven centiméteres lépcsőfokokon kell felhágnom.

A romok közül madarak röppennek fel, nem verebek, vékonylábú, karcsú, hosszú csőrű, könnyed röptű teremtmények. Egyébként csend van. A kövekre futó növények elvirágzottak már, s a főtemplom magas lépcsőzetéről messze elláthatok az előttem terjedő rommezőn.

Délután barátaim kivisznek a kőfejtőbe, ahol a selinuntei templomok részére a követ vágták. Az elhagyatott helyen fehér mészkőtömbök vagy padok állnak ki a földből, köztük bokrok, törpe fák. Harmadfélezer év elmúltával is olyan itt minden, ahogy a karthágóiak partraszállása után a munka abbamaradt.

Körülvágott oszlopgyűrűket nézegetek, átmérőjük három és fél méter, magasságuk két-három méter. Némelyik darab már el is van választva a talajtól, félrebillentve elszállításra készen, mások csak körül vannak vágva, de még egyetlen darabot alkotnak a sziklatalajjal. — Több helyen csak a már elszállított tömb helye látszik kerek öblöt hagyva a sziklák oldalán. Micsoda fűrészek dolgoztak itt, milyen erővel billentették oldalra az óriási hengereket? Hogyan szállították a darabokat a köves, hepehupás területen a síkságig, hogy aztán hét-nyolc kilométer távolságra vigyék őket a templomokig ? Ki felel erre ? A helyszínen maradt kész vagy félig kész darabok méreteik alapján a G templomnak voltak szánva.

SCIACCA

Késő este érkeztem Sciaccába. Nem volt semmi különös célom ezzel a látogatással, de valahol el kellett tölteni az éjszakát.

Már a vonatból láttam, a lámpák meg a lámpasorok mutatták, hogy hegyen-völgyön épült városba érkeztem. Taxi visz a szállásomra, mely a város túlsó peremén van, a helység legmagasabb pontján. Kinézek a szobám ablakán, lent a mélyben kevés lámpa, egy hajtűkanyarban forduló országúton autók reflektorai villannak. A város sehol. Hová lett? No, majd reggel elválik.

Reggel ismét az ablakhoz. Alattam a tenger, balra dimbes-dombos táj, egy magas hegyen magános templom, kolostor és valószínűleg szálló vagy fürdőépület, hiszen a város és környéke kialudt vulkánon fekszik, s a sziklák repedéseiből bőven árad a forró gőz.

Mint mindig, most sem győzök betelni a táj és a tenger nézésével.

Reggel hétkor benézek a szomszédos templomba. A « hajnali » misén nem kevesen vannak, nagyobbrészt öregebb asszonyok, nyilván gazdánék, hiszen ez a szőlősgazdák negyede. Az asszonyok mind feketébe vannak öltözve, fekete nagykendő a fejükön, fekete a ruha, harisnya, cipő. Arcuk ráncos, fonnyadó. Elnézem őket, Goya festett ilyen arcokat a « búcsúsok » meg a « boszorkányok » képein.

Később aztán ott állok a messziről látott hegyi templom teraszán. Ha jobb volna a kilátás, ide látsza-

na Erice, Mazara, Selinunte. Hiszen a sziget nem olyan nagy ezen a nyugati csúcsán, csak az utazás tart sokáig a döcögő, de nagyon családias keskenyvágányú vasúton. — A hegy oldalába épített gőzfürdőt is kipróbálom, de a sziklaodúból olyan nehéz forró pára árad felém, hogy elállítja a szívemet. Jobb a teraszon, ahol élénk szellő lengedez a tenger felől.

A várost azonban még mindig nem láttam.

Kiderül, hogy nem is sokat nyújt. Van egy piramis formára faragott kövekkel kirakott homlokzatú palotája. Megviselt, belül bizonyára kényelmetlen, de még mindig laknak benne. Az emeleti magas szobák keskeny ablakain függönyt lenget a szél. Néhány szép kapu, templombejárat tűnik fel az autó ablakából, meg itt is, ott is a régi városfalak, városkapuk. És hogy a módja mindenképpen meg legyen adva, a szokott *Castello* sem hiányzik a falak gyűrűjéből. Nem volt időm azonban, hogy a sikátorokban is járjak egyet.

Az autóval idevetődő utas bizonyára nem látnivalót keres Sciaccában, hanem vendéglőt, ahol jól megebédelhet, mielőtt Agrigentónak veszi az útját.

Látnivaló a tengerpart fölé épült nagy teraszról akad annak, aki élvezni tudja a halásznegyedek tarka összevisszaságát.

Színes mozaik van alattam, kicsi móló, apró házak, melyeket lépcsők, keskeny, töredező közök választanak el egymástól. A homlokzatok tarkára festve, a lépcső az emeleti szobákba kívülről vezet, a lapos tetőkön fehérnemű szárad.

Kevés hajó van a kikötőben, kint vannak valahol

a távolabbi vizeken. Sciacca is büszke a flottájára, talán nem is annyira a flottájára, mint a halra, amit halászai a kis mólóra hoznak. Házigazdám azt mondja, hogy a sciaccai vizek hala ízletesebb, mint a mazarai zóna halai.

Ő persze a város szülötte, de lehet, hogy igaza van.

A nagy teraszról lépcső vezet le a halásznegyed házai közé. A vaskorlát alá egy sor fehércsíkos agavét ültettek, az agavésor végén egy nagy trombitafa ingatja száznyi fehér virágát. S hogy a szépség mellett valami hasznos is kerüljön a tenger felé ereszkedő lejtőre, egy kis citromligetnek is jutott hely a keskeny sávon; zöld héjú citrom terem a fákon. Talán azok a földrengéstől sujtott családok szedhetik a termést, akiknek barakkjai itt a halászok szomszédságában is láthatók.

Amikor már jól kinézegettem magam a kikötői terasz korlátjánál, az az ötletem támad, hogy lesétálok a lépcsőn. Nem bántam meg, mert amint a kis mólón járva visszapillantok a házakra, akkor veszem észre, hogy eddig voltaképpen a színfalak mögött nézelődtem. Minden ház arcával és ablakszemeivel a tenger felé fordul. Egymás mellett és egymás fölött elhelyezkedve zárt tömböt alkotnak, mely felér a modern város szintjéig. Mennyi szín, mennyi forma, milyen egyszerű szépség! Most az utcák nem látszanak; mint rejtett erekben folyik és zajlik bennük az élet. — A kikötő vize is szép, nem olajos, s lágyan hullámozva játékos torzulással tükrözi a parti látvány fordított képét.

AGRIGENTO UTCÁIN

Régebben már jártam Agrigentóban, abban az időben hegyoldalba épült provinciai székhely volt, ahol kissé elöregedett minden, s éppen ezért érdekes volt benne a járás. De ez az emlék homályos, mindössze néhány óra volt a tartózkodás. Most hogy autobuszunk Porto Empedocle felől megérkezik a város elé, vagy legalábbis oda, ahol emlékezetem szerint Agrigentónak lenni kellene, nyolc-tíz emeletes modern házak sorát látom, de semmit az én Agrigentómból. Ezek a helyi vonatkozásban gigászi építmények az utóbbi években nőttek ki a város peremén s szoros gyűrűbe foglalják a régi Agrigentót. Nem láthatom a metszetekről is ismert Agrigentót, de rövid időre megpillanthatom a Templomok Völgyének néhány oszlopát, a legeslegrégibb Agrigento emlékeit.

Beérünk lassan az állomás elé; lassan, mert a megtorlódó autók el-elzárják az utat. Sok minden megváltozott Agrigentóban.

Szállásom a város egyik magas pontján van. Meglátjuk, hogy hogyan jutok oda fel a cókmókommal. Leszállok az autobuszról, s íme, egy konflis áll mellettünk. Taxik is volnának. Van már tapasztalatom a taxik körül a szűk utcájú városokban. Kijelentik, hogy nehezen mozognak a sikátorokban, s még ezért is külön taksát számolnak fel. Jöjjön tehát a lovacska! No, megegyezünk s hamarosan kezdi venni a lejtőt és a kanyarokat a kocsink. Kilátás már az állomás teréről is volt, de egyre nő a horizont.

Jó helyen lakom. A ház előtti tágas térségről mindig élvezhetem a tájat: a tengert, a síkságot Porto Empedocléig és a körben sorakozó kékes hegyeket.

Látom azt is, hogy a ház mellett műemlék-féle is van, a S. Giorgio kápolna. Most raktárul szolgál, de málladozó kapuja még megtartott valamit a régi szépségből.

Magam is csak akkor leszek figyelmes rá, mikor német turisták érkeznek, s tőlem kérik a kulcsot, minthogy ott találnak a templomka előtt. De aztán egyikük a nevezetességeket felsoroló nyomtatványon felfedezi, hogy csak a kaput kell megnézni. Megnézik, vezetőjük a kápolnát a listából kipipálja, s miután így a városnézés egyik pontját elintézték, nyugodtan mennek tovább.

Aztán magam is hozzálátok a sétához. Két utcával feljebb — ez vagy negyven lépcsőfokot jelent —, van a katedrális. A szép Fedra-szarkofágot szeretném ott megnézni, de a templomot felforgatva találom. A három év előtti földcsuszamlás okozta károk eltüntetésén dolgoznak. Mindössze egy pillantást vethetek a csupa arany szentélyre meg fel a színes gerendázatra, de a Fedra nincs itt, levitték a Templomok Völgyébe, a S. Nicola egyik kápolnájába. Nem baj, majd ott megtalálom.

Keresek egyéb látnivalót. A S. Maria dei Greci felé tartok sikátorokon és lépcsőkön rövidítve az utat. Csakhamar rájövök, hogy ebben a városban sokkal több a grádics, mint az utca. Látok lejtőt, mely elejétől végéig lépcsőfokok sorozata, és csak valamiképpen is egyenes utcáról nehéz beszélni, két-

három ház után már kanyarodni szeret az út. Megtalálom végre a görögök Mária-templomát s egy gyümölcsárus, egy nyugalmazott öregúr meg egy suszter segítségével a templom őre is előkerül, vagy ha nem is ő, hát a lánya. A templomnak idő érlelte sárga kő a fala, s bent is ilyen csonkok sorakoznak a két fal hosszában. Kérdezem, hogy mit keresnek itt ezek a sziklák. Görög templom oszlopainak a maradványai, — szól a válasz. Egyébként a már régóta bezárt templomnak felvitte Isten a dolgát, mert a földcsuszamlás óta a bezárt katedrálist helyettesíti.

A városi múzeumban is azzal fogadnak, hogy a görög vázák leköltöztek a Templomok Völgyében megnyílt új archeológiai múzeumba. No, ez is rendben van, gondolom, majd ott megnézhetem őket, mindent egy helyben. Harmadfél ezer esztendővel ezelőtt a görögök nyilván jól megválasztották a városuk helyét, ha ma is az a legbiztonságosabb pontja ennek a vidéknek.

Még valami volna a városban, amit megtekintésre ajánlanak, a S. Spirito nevű volt apátság. Újabb sikátorokon küzdöm fel magamat a helyig. Hangulatos udvarra kerülök be. Virágzó oleander bokrokon túl széles homlokzatú épület elmosódó kőfaragásokkal. Ismeretlen melodiákat dudorászó kísérőm egy hatalmas terembe vezet, melynek ablakából a görög templomok zónájába látok. A részleteket nem nagyon tudom megkülönböztetni, mert az ablak üvege piszkos. De nem is bánom, hogy így van, mert ami ott lent látható, azt holnapra szánom csemegének.

A Concordia templomának halvány vonalain azonban elidözik a szemem. Ami az ablakot illeti, majd azt is megtisztítják februárban, mikor az agrigentói tavaszt és mandulavirágzást ünneplik itt ebben a teremben is népi táncokkal, idegen csoportok részvételével. A magyarok sem szoktak hiányozni.

De kijártam már magam a lépcsökön, indulnom kell a város másik felébe ebédelni. Lejutok az alsóbb részekbe a főutcára, ahol alig lehet mozogni a tömeg miatt. Amíg az autobuszra várakozom, mely majd a város megkerülésével felvisz a szállásom közelébe, valami újat pillantok meg.

Eddig az utcákon nem láttam sehol sziciliai cifrakocsit. Falun is szérűbe, pajtába lökve pihennek, darabjait eladogatják kuriózumot kereső idegeneknek. Nem lehet már azokkal a kocsikkal közlekedni a gépesített világban. Át kell térni a motorra. Ezt meg is teszi a sziciliai, azonban lehetőleg nem mond le a hagyományról s most, ha megteheti, kis szállító motorja oldalát festeti tele öröklött ízlése szerint.

Háromkerekű kis kocsija volt az én emberemnek, de megnézni való. Mert lám, az egyik ajtón Orlando és Rinaldo harcoltak, a másik ajtón szárnyas lovon vág neki a mesebeli hös a tengernek. A kocsi elején Szent György küzd a zöld sárkánnyal, meg ott van Szent Rozália is, pontosan úgy, ahogy a Monte Pellegrino barlangjában látható arany ruhájában. Sőt a Kálvária feszülete is odakerült a kocsira az ablak alá a Fájdalmas Anyával, s különös módon éppen a feszület mellett jutott hely két nyíllal átlött piros

szívnek is. De ez bizonyára személyes vonatkozás, mert a motoros fiatal ember.

Lám, ez a derék ember megtesz mindent a hagyományok fenntartására, de ott a déli forgalomban csak magam vagyok, aki iparkodását figyelemre méltatja.

Este kinézek szobám ablakán. Láttam már nappal is a zegzugosan haladó utcákat alattam, de most a kép más. A vakolatlan kövekből épült házak közt bőven van világítás, de a lámpák nem látszanak, csak a fényük vetődik fel a mélyből a falakra. A rejtett világítás sárgás tónusa éles konturokban láttatja a nagyjából kockaalakú házakat, mintha egy nagyméretű színpadon volnánk. Rembrandt festett ilyen színekben. Ma minden színesben fényképező ember örülne a témának.

EGY RÓMAI SZARKOFÁG MEG EGY GÖRÖG VÁZA

Este megered az eső és paskolja a háztetőket. Mi lesz velem holnap? Hogyan jutok ki a Templomok Völgyébe? Az idevalósiak megnyugtatnak: nem lesz semmi baj. Reggel még alig pirkad, vizsgálom az eget, semmi nyoma felhőnek. Mikor megvirrad, szabad a kilátás, ameddig a szem ellát, az eső a párák maradékát is elmosta. Agrigento környéke talán sohasem volt ilyen szép.

Vasárnap van, de a táj hangulata is vasárnapi, ez az érzésem, amint leereszkedem a völgybe, amely

rendezett útjaival, virágos szigeteivel a romok között a világ egyik legszebb parkja.

Ma nem is akarok eljutni a görög templomokig. A zónának csak a szélét tanulmányozom. Első utam a S. Nicola és környeke. — A S. Nicola kicsi, nehéz ívű román-gót templom. Kövei érett sárga színűek, a belseje hűs, homályos. A templom az archaikus zóna alig látogatott emléke volt 1966-ig, de amióta a dóm múzeumából idekerült a Fedra-szarkofág, nevezetes és keresett hely lett belőle.

A Fedra tragikus szerelmét előadó szarkofág a templom egy kis kápolnájába került. Különös, hogy éppen a kultusz helyét választották a kényes tárgyú emlék elhelyezésére, de a koporsó a megrongálódott dóm múzeum legbecsesebb darabja, s itt talán nagyobb tulajdonjogi biztonságban tudják, mintha letétbe helyeznék a szomszédos állami múzeumban, ahol egyébként a dóm múzeum egyházi vonatkozású darabjai láthatók.

Egy-egy fél arc vagy állatfej hiányzik a márványkoporsó négy oldalát beborító négy domborműről, de a darab így is tökéletes. A négy jelenet előadása tömör és gazdag, mintha négy szonettben adná elő egy költő a szerencsétlen Fedra szerelmét mostohafia, Hippolitusz iránt.

Az egyik csoportban a szerelemtől kínzott Fedrát szolgálói vigasztalják, s ő levelet ad át dajkájának. — Hippolitusz vadászatra készül, mikor a dajka az üzenettel megérkezik, de az ifjú nem Fedrához megy, hanem a vadászatot választja. — Fedra elkeseredé-

sében uránál, Theseusnál a Putifárné vádjával bepanaszolja Hippolituszt. Theseus Neptunus haragját küldi fia után, akit saját lovai gázolnak halálra. — Ezek a monda epizódjai, de más és megindítóbb a történet a négy márványképen.

A márvány megmunkálása a jó görög szobrokéval vetekszik. Az anyag sima, szinte lágy, mintha ezzel a technikával is ki akarta volna fejezni a művész, hogy esendő emberek sorsáról van szó a jelenetekben. — Emberi alakok, lovak, kutyák tökéletesen töltik ki a teret. S főleg a kutyák hányféle életből ellesett mozdulatban ülnek a sarkokon vagy a lovak alatt! A lovasok mögött az erdő lombja is életre kel a vésők nyomán.

A művész bátran, de tapintattal nyúl a kényes témához. Emberivé, tragikussá teszi a nem természetes szerelmet.

Ugyan ki kívánta ezt a történetet a koporsójára? Hasonló sorsot élt meg az illető, mint Hippolitusz? Vagy csak tetszett neki az ókori irodalomban ismételten feldolgozott tárgy? — A szarkofág két lapja nincs teljesen befejezve. Került-e holttest valaha ebbe a szarkofágba? Ha igen, valószínűleg férfié volt, talán célját el nem ért szerelem emléke nehezedett életére.

A megtalált szarkofág egy ideig vályunak szolgált, majd értékének felismerése után keresztelőmedence lett belőle, végül az agrigentói dóm múzeum darabjaként vált ismertté. Most ismét templomban áll a profán tárgyú, lírai hangulatot keltő darab.

A S. Nicola szomszédságában épült az új archeológiai múzeum. Elvesznék az ezer meg ezer darabnak szemléletében, ha nem « ismerőst » keresnék itt: a Perseus vázát. Minthogy a darab egyetlen a maga nemében, nem lehet nem megtalálni azonnal. Fehér alapon vékony vonalú rajz van a váza oldalán: sisakos férfi bal lábával köre támaszkodva fejét bal kezén nyugtatva néz elöre. Leengedett jobbjában két lándzsa. Apró betükkel van föléje írva: Perseus. Andromachéra vannak függesztve szemei. A nőalak halványan, árnyszerüen, látomásként mutatkozik. Az is lehetne a váza körülírt címe: a Férfi nézi a Nőt, az ideált, aki majd életének célt és értelmet fog adni.

Mennyi költeményt rajzoltak, égettek a cserépedények oldalára a legtöbbször ismeretlen vázafestők!

A továbbiakban egy női fej állít meg. Talán egy Vénusz-szobor törzséről került ide. Száz nő szépsége van belesürítve a vonásaiba. Vajon léteztek ezek a szépségek a görög szigeteken? Vagy csak a márványfaragó mesterek álmodták meg őket?

Egy jól elhelyezett *efebusz* szobron akad meg a tekintetem. Apolló-arc is lehetne Feidiász elgondolásában. Hajkoszorúja olyan, ahogy a fiatalság istene viseli haját a klasszikus szobrokon: görög férfiszépség. Rokona a castelvetranói bronz efebusznak a márvány anyagában megszépülve.

Kilátó és pihenő teraszhoz érkezem. Kényelmes padok előtt üvegfal s ezen túl pázsit, rajta két tógás férfitorzó és a háttérben a város, néhány felhőkarcoló és fölöttük az óváros legmagasabbra került házai. Közvetlen előttem a dombok, amelyeket szállásom

ablakából is láthatok. És aztán balra a mindent megszépítő tenger.

Mikor kilépek a múzeumból, ismét a S. Nicola van előttem, de most az apszisza és az egykori kerengő megmaradt része. Egy szöglet belőle, néhány aranysárgára érett ív.

A tenger felé fordulva új elem lép be a képbe: az ún. *Oratorio Falaride,* egy mauzóleum, melynek hatalmas boltozata alá valamikor egy római matrónát temettek. Egy fekete ciprus emelkedik a sír mellett, mintha valaki még most is gondoskodna az épület eredeti rendeltetésének jelzéséről.

Az üres sírhelynél tovább nézegetem el a S. Nicola oldalában látható kis színházat vagy olyasfélét. Annyira a földhöz lapul, hogy alig észrevehető. Alacsony, alig emelkedő gyűrűk alkotják az ülőhelyeket, melyek padszerűen zárkóznak, mint vidéki kis circuszok nézőterén szokás. Talán ez is cirkusz volt, kamaraszínház vagy kabaré a város római korszakában. Háttere hagyományosan a templomok völgye meg a tenger. Később értesülök, hogy ez a porond a *comitium* avagy görögül a *bouleuterion,* a helyi szenátus helye, tanácskozás helye volt. Tehát politikai aréna volt és nem néparéna. Talán nem is sokat tévedtem a hely céljának megítélésében.

Belépek egy rövid sétára a görög-római lakónegyed zónájába is. Csak az alapok maradtak meg belőle egy-két méter magasságig meg néhány padlómozaik. Imitt-amott egy-egy újra felállított oszlop. Kislakások negyede volt ez a terület, egy szerény

Pompeji. — A mozaikok mezőibe szokás szerint állatképek kerültek, de van egy geometrikus rajzú kőszőnyeg is, a ház elé tett tábla szerint az « absztrakt mester » műve.

Tegnapi németjeimmel itt is találkozom. Nevetve állnak egy fehér-fekete padlómozaik előtt. Fehér alapon a szvasztika ismétlődik benne vagy hússzor. A rajz a közelmúltjukra emlékezteti őket, bár a kampók itt bal felé görbülnek.

AGRIGENTO: TEMPLOMOK VÖLGYE

Csendben suhannak végig az autók és autobuszok a Templomok Völgyén, mintha elismernék, hogy nem az ő számukra készült ez a zóna.

A *Herkules* templomának romjainál szállok le. Felpillantok a dombra. Néhány lábon álló megviselt oszlop meg sziklatömb néz le rám. A darabok már annyira formátlanok, hogy bármelyik hegy rögei lehetnének. Imitt-amott még látszik a rovátkolás; egy előttem heverő sima ködarab nyilván a metopé sor alkatrésze volt, két csatorna vonala van belevájva. Nyolc oszlop áll a lábán kopottan, pótlásokkal kiegészítve, alattuk a templom lépcsőjével párhuzamosan néhány oszlopfő is kapott talapzatot. Egyébként fel van dúlva az emberi erő netovábbját képviselő félisten temploma.

Ő maga sem rombolhatta volna jobban szét a szentélyét. Néhány olajfa is teng a kövek között

mintegy állandó koszorút tartva a temetővé vált egykor pompás szentély maradványai fölé. Mert a templom pomás volt. Verres is megtisztelte látogatásával, és nagyon megtetszett neki a hős bronzszobra. Éjnek idején jelentek meg emberei, de a súlyos darabot nem tudták helyéből elmozdítani. Mi lett a sorsa? Később talán, mikor itt minden gazdátlanná vált, a helyi kovácsmühelyben használták fel anyagát.

Concordia temploma. Egyenesen vezet fel hozzá az út, így már messziről szemlélhetem a legszebb sziciliai görög templom homlokzatát. Körülötte nincs ledőlt oszlop, nem is kellett őket felállítgatni, mert a templomnak mindig volt gazdája. A görögök után a rómaiak, majd a keresztények. Nem kellett egyebet csinálniok, mint a *naos*-nak, az istenség szentélyének falát ívekkel áttörni. Ma is úgy van minden, csupán a mennyezet hiányzik. A sziciliai kék ég borít tetőt a sárgára érett templom fölé.

Az idő azonban itt is elvégezte munkáját, hiszen a tufa nem időálló, mint a márvány. Apró lyukakat vájt a kőzetbe s az épületet könnyeddé tette. A déli oldal szép oszlopsorán alig van javítás, s ahogy a nap odasüt, mintha habkönnyűvé válna az egyébként erősen földre támaszkodó dór építmény. — Beljebb lépve a tizenhárom oszlop árnyéka a szentély alkotta folyosószerű sávra esik. A fény és árny játéka egy másik ókori szent helyet juttat eszembe, a cumai Szibilla barlangját, ahol a hegyoldalba vágott nyílásokon tör be a fény a zárt folyosóra.

Nincs szükség sok szóra a Concordia-templom körül. Nézni, hallgatni és feledhetetlenül magunkba zárni emlékét. Az időpont is kedvez nekem. Még a városban vannak a turisták ezen a korai órán. Nincs beszéd körülöttem. A hely őre és a levelezőlapárus is látják, hogy nem vagyok az ő esetük.

Két oszlop közén a távoli *Juno* templomára látok. Magasan, félrevonultan áll, ki kell lépnem odáig.

Van időm barátkoznom vele, míg feléje közeledem. Tizenhárom darabból álló ép oszlopsorát fent gerendázat köti össze. Néhány magános oszlop is áll a lépcsőzet peremén. Ebben a félig rom állapotában még varázslatosabb, mint a szinte sértetlen Concordia-templom. A követ, az anyagát is jobban megválasztották. Ezek a dór törzsek is likacsosak, de mégis simábbak, mint a szomszéd temploméi.

Előtte még megvan az oltár talapzata is, ahol az áldozatot bemutatták. Egyik kövén ülök. Hátam mögött a nap, s előttem teljes megvilágításban a templom sárga kövei. Szép a látvány a felhőtlen kék ég hátterével. A homlokzat sarkán két oszlop áll architrávval összekötve. Mintha ők volnának a hely főszereplői, szó nélkül is beszédesek, mindig rájuk tapad a tekintetem.

Kétezernégyszáz évvel ezelőtt a legszebb helyet szánták ennek a templomnak a görögök. Végiglátni innen az egész völgyön, s balra hosszú sávban tündöklik a tenger; a dombon olajfák, s tavasszal bizonyára bőven nyílik itt a vadvirág.

Nehezen tudnék választani az ép Concordia és a romos Juno temploma között. Ott uralkodik a be-

fejezettség és a harmonia, itt a poézis, mely képzeletet mozgat és kedélyt gazdagít.

Az agrigentói *Jupiter*-templom is rombadőlt, mint selinuntei párja. Kisebb sem volt nála, talán hírnévvel is felérte, de romjaiban nem olyan megdöbbentő, mint a másik. Itt is hevernek óriási oszlopfők, de a templom maradékának javarésze inkább formátlanná vált kőtömb, mint megmunkált darab.

Ez a templom egy kicsit más is volt, mint a többi. Barokkosabb abban az értelemben, hogy a hosszú szentély belső oldalán az oszlopok vagy pillérek között a fal félmagasságában hét méter magas kőóriások álltak; vállukkal és hátul összefont karjukkal a gerendázatot segítettek tartani ember formájú támaszként. *Telamon* volt a nevük. Az egyik a templom területén a megfelelő darabokból összerakva a földön fekszik. Karjait a feje alatt összefonva olyan, mintha napozna a körülötte tisztára takarított területen.

Jupiter templomától kaktusz sövény mellett haladva érek el a Templomok Völgyének egy bájos zugába, a *Castor és Pollux* temploma néven ismert négy oszlophoz, melyek fölött megmaradt a magasra rakott gerendázat is. Egy nem nagy templom sarka volt valamikor ez a maradvány, mely Agrigento emblémája lett. Az eredeti festék és zománc nyomai is látszanak az oszlopok csatornáin és az architrávon. A szép rom körül oszlopdarabok és négyszögletesre vágott kövek hevernek nagy területen, mintha ez a

hely a régi Agrigento szimbolikus temetője volna. S hogy az illúzió teljesebb legyen, ciprusok sem hiányoznak a közelből.

A város teljes szélességében néz ide: elől az új skatulyaházak, s fölöttük a régi város megsárgult, megfakult házainak összevisszasága.

Visszatérőben újra el kell mennem a Jupiter templomának feltornyosult tömbjei mellett. A hely őre csatlakozik hozzám, és kéri, hogy egy «teológiai» problémájára adnék feleletet. Azt szeretné tudni, hogy Jupiter vagy Zeus, akinek ő itt «sekrestyése», isten volt-e, vagy ember. A kételyre az «isten» viselkedése adott okot. Mert volt felesége, Juno, de böven születtek gyermekei más nőktől vagy istennőktől is. A jó embernek legszívesebben a *Homér és Oszián* soraival felelnék, azokkal a szavakkal, amelyeket a költő az örökzöld görög szigetekről mond, «hol istenek üzik az emberi nemmel boldog vegyülésben játékidat, oh gyönyörű szerelem». De hagyom a költőt s igyekszem vele megértetni az Olimpusz berendezését és világát. Ezzel aztán megfelelek neki a másik kérdésére is, mert szerinte ez a Jupiter ugyan miféle isten volt, ha nem volt mindenható. Mert lámcsak, volt külön istene az égnek és a földnek, a tengernek, az alvilágnak, és még ki tudja, minek. Mindegyikhez külön kellett imádkoznia a szegény görög embernek, ha akart valamit az égiektől, míg ő a Madonna vagy szent Calogero közbenjárását kéri, és ezzel el van intézve minden.

GELA

Ahogy Agrigentóból elindulunk, a vonat megkerüli a várost s most a másik oldal felhökarcolóit mutatja meg. Aztán elmaradnak a házak és nyugtalanul hullámzó hegyek között haladunk.

A hegyek alján még nincs nagyon ösz, a bakterházak kertjében dúsan nyílnak a virágok, némelyik völgy vagy horpadás fel a hegyek lábáig tavasziasan zöld.

Nem ismerem a vidék lakosainak gondolkodásmódját, de Racalmuto állomáson még I-II. és külön III. osztályú váróterem van. A számok be vannak vésve a falba és friss kék festékkel bemázolva, amikor Itáliában legalább negyedszázada megszünt a III. osztály. Ide még nem érkezett el a demokrácia!

Canicatti környéke zöld paradicsom az elörehaladt esztendö végén is, de maga a város hegyoldalon elterülö szürkeség. Fa sehol, egyetlen templom homlokzata emlkedik ki a vigasztalan színtelenségböl. — De a gazdák — úgy látszik —, igényesek a gyomrukat illetöleg. Az aránylag kis állomáson van *caffè, ristorante* és *sala da pranzo*. Mindez külön-külön ajtóra kiírva ma is, amikor a *bar* szóval elégesznek meg a hasonló helységek állomásain.

Figyelmes leszek egy öregúrra, aki a másik oldalon az ablak mellett ül, és hangosan olvassa magának az újságot. Aztán összehajtogatja, kitekint az ablakon, és miután elégedett hangon megállapította, hogy az állomás neve, ahol a vonat megállt, Ravanusa — mintha csak erre várt volna —, egy kis szelencét

vesz elő a zsebéből. A mozdulat ősi, amit gyermekkoromban láttam utoljára, s sejtem, mi következik. A zsebből előkerült dobozkából aligha Réthy-féle pemetefűcukorkát fog bevenni az öregúr, hanem tubákot csíp a két ujja közé. A doboz nem ezüst vagy zománcos, mint dédapáinké volt, hanem csak egyszerű bőr, de a tubákos úr mozdulata szabályszerű. A várt tüsszentés azonban elmaradt. Vagy az öregúr nem volt már igazi, vagy a tubák volt hamisítva.

Gelára néhány év óta úgy gondoltam, mint az olasz Dallas-ra, a petróleum városára, hiszen itt működnek a legnagyobb olasz petróleum vállalatnak, az AGIP-nak tengerre telepített fúrótornyai. A város térképe is olyan, mintha felhőkarcolók sorakoznának utcáin. Derékszögű hálózatot alkotnak.

Mindez csak elképzelés volt, a valóságot másnak találtam. Az állomás kicsi és régi, nem árul el semmi különösebb forgalmat. A házak olyanok, amilyenek szoktak lenni a földművesek lakta nagyobb helyeken. Bizony az AGIP vállalat város a városban. Megvan a maga zónája a maga háromezer emberének szánt házakkal, de egyébként nem veti fel a pénz a polgárokat, akik tovább is a maguk szerény körülményei között élnek.

De engem nem a petróleum vagy a benzin hozott ide, hanem a görögök emlékei. Nem csupán az, ami ittmaradt utánuk, a nagyszerű várfalak és a múzeumban összegyűjtött vázák, hanem egy kegyeletes érzés is. Hiszen itt halt volna meg Aiszkhülosz. Szeretnék

a ház előtt állni, ahol lakott, vagy szeretném a szarkofágot megérinteni, ahová temették, vagy legalább egy vázaképet látni, amely arcvonásait örökíti meg. — Nem lehetséges, de sokszor gondolok őrá, aki megértette velünk az emberlét tragikumát.

Másnap kivitetem magam a görög városfalakhoz. A négy-öt méter magasságban megmaradt falak alig két évtizede kerültek elő a föld és a homok alól. Még soha nem láttam ennyire épségben megmaradt ókori falat! A homokkő vagy mészkő kockák oly épek, mintha néhány évtizede készültek volna. S különös, hogy a fal felül napon szárított téglasorokkal van megtoldva, megemelve. Kemény lehet ez a réteg is, hiszen pompásan ellenállott az időnek.

A feltárók a fal további megőrzéséről kitűnően gondoskodtak. Egész hosszában (több száz méter) tető húzódik fölötte; a műemlékek bizottsága nemcsak esőtől, szinte a naptól is védi a magában álló emléket.

Mikor már végeztem volna, egy kis öreg közeledik felém, fején az örök ismert sapkája, bajusza olyan, mint III. Viktor Emánuelé, az utolsó olasz királyé. Elmondja, hogy húsz évvel ezelőtt voltaképp ő fedezte fel a homokba temetett falakat. Itt, ahol a fal kezdődik, szőleje volt a dombháton. Egy éjjel azt álmodta, hogy földje kincset rejteget. Másnap reggel ásni kezd, s alig két méter után előkerülnek az első kőkockák. Folytatja az ásást. Hát kincset, aranyat nem talált, de az « uraknak » jelentette a dolgot. Rövidesen hivatalos emberek nézegették, ami az ásó nyomán előkerült, majd megindult a falak feltárása.

Őt kártalanították s megtették a terület belső őrének.

Aztán odavezet a háza mögé és lemutat a vízre. Köbütykök állnak ki belőle karajban: a víz színe alatt fal vagy olyasféle vonul, nyílván a régi város kis kikötőgátja. Látható a szabadon hagyott bejárat is. A móló csak kisebb hajóknak épülhetett.

Magasan állunk a homokos part fölött, a távolban látszanak a petróleumkutak és a hosszú móló vagy vashíd, mely mellett a hajók teleszívják magukat Gela új kincsével.

Nyakamba veszem ismét a várost, mert jó darab az út a múzeumig, ahol kicsit szét akarok nézni. — Útközben egy temetéssel találkozom. Nincs benne különös, csak az tűnik fel, hogy a gyászolók után nem koszorús kocsi viszi a virágokat, hanem mindegyik koszorú konflis belsejében utazik. No, ilyet nem láttam! — Megtudom később a magyarázatot. Helyi szokás szerint eredetileg fizetett emberek vitték a koszorúkat a menet után, kettő-kettő egyet. De minthogy egyre többet kértek ezért a szolgálatért, egy napon az egyik gyászoló polgár konflist fogadott a koszorúja cipelésére. Ez olcsóbb volt. Ma mindenki az ő pédáját követi.

Az új múzeum a város túlsó felén épült az egykori akropolisz közelében. A gyűjteménye pompás, de én csak úgy pásztázok benne.

Megállok a terrakotta Silenus-maszkok előtt. Pán isten bohém nevelője derűs arccal néz velem szem-

ben. Megnézek négy különös római vázát vagy amforát: olyan keskenyek és magasak, mintha a maraschinós üvegek ősei volnának. Kedvvel időzöm egy másik nagy rózsaszín váza előtt. Hatalmas, terebélyes. Hát ez pedig koporsó volt a Kr. e. VII. században. Terrakotta lófej van az egyik vitrinben. Kitűnő anatómiai tudással mintázta valaki az ideges nemes paripa fejét. Feidiászék faragtak ilyeneket márványból.

Egy másik szekrény főhelyére valamelyik templom falának egy darabja került, egy babérág van ráfestve, semmi egyéb. Megfakult a levelek zöldje, de még él a lomb. Szívesen látnám benne a régi Gela szimbolumát, hiszen a város inkább élt a kultúrának, mint a hadaknak.

Betérek a múzeum kincstárába is, ahol a pénzeket őrzik. Sötét van bent. Az ezüst és arany érmék függőlegesen állított üveglapokba vannak beágyazva. Rejtett, apró világító csövekből esik rájuk a fény. Csillognak a félhomályban, mint csillagok; valamiképp a mesék kincseskamrájában vagyok. Gela, Agrigento, Athén, Siracusa, Zankle földjéből, vázáiból, templomaiból kerültek napvilágra. A siracusai zsarnokok női fejet tettek pénzükre, Agrigento a tengeri rákot választotta, Gela érmein lovas alakja ágaskodik vagy az emberfejű bika kerül rá, a Minotaurusz, hiszen a várost krétaiak alapították.

A múzeumon túl az Akropolisz területén széltől tépett fenyők között kis tisztáson áll egy magános dór oszlop. Mint koronát hordja fején az oszlopfőt. Dereka megviselt, talapzata kitördelve. Aiszkhülos!

— mondom magamban —, ez az ő emléke. Az oszlop, úgy ahogy van, megfelelne ennek a célnak: töredék, mint ahogy a nagy szellem ránk hagyott műve is csak töredéke egy nagyszabású életműnek.

PIAZZA ARMERINA

Még nem is pirkad, a csillagok is világolnak, mikor Gelát elhagyjuk. A petróleum művek, a finomító tornyai, magasba nyúló csöberendezése száz lámpával kivilágítva mint óriási hajó vagy egész flotta szórják fényüket a távoli tengerparton. Aztán az égen kezdenek halványodni a csillagok, és lassan színesedik a táj; lágy zöld lomberdők közé érünk. Nagyon hazai hangulatú a vidék, Szinyei Merse mezőire, bokros domboldalaira gondolok. Majd kopár lankákon kapaszkodunk fel; lent a völgyekben ködök terpeszkednek.

A távolban egy hegy tetején zömök, hatalmas templom kupolája jelenik meg, majd alatta a házak, melyek leérnek a hegy lábáig: Piazza Armerina. A húszas évekig Piazza Armerina egyike volt a sziget kis városainak, alig hallatott magáról. De amióta a határában felfedezték és kiásták a mozaikos római villát, az eddig alig ismert hely a Sziciliát járó turisták egyik célpontja lett, annyira, hogy első osztályú szálló is épült a villához vezető út elején. Az autóval érkezők a városba be se szoktak nézni, pedig megvan a maga sajátos hangulata: vakolatlan falú palotáival és templomhomlokzataival engem a toszkán San Gimignanóra emlékeztet: kemény, fér-

fias. És becsületes nép lakja. Visszaindulás előtt egy alkalmi ismerőssel a főtéren várakoztunk az autobuszra. Menetrendi változás miatt egy órát kellett volna ott a tér padjain eltöltenünk. Ajánlom, hogy üljünk be egy hűsítőre a közeli bárba, és már vinni is akarom a csomagjaimat. Szó sincs róla, — mondja helybeli barátom — mindent itthagyunk ! Nem nyúl hozzá senki. — Én bizonyos kétkedéssel néztem rá, márcsak azért is, mert csomagjainkat még csak szemmel sem tarthatjuk a bár helyiségéből, de nem akartam megsérteni, tehát elindultunk a hűsítőt meginni. Negyed óra múlva visszatértünk, és minden holminkat a helyén találtuk. Itt nem lop senki, — mondotta utólag is barátom — vagy ha igen, az nem idevalósi, talán nem is szigeti, hanem a kontinensről jött.

Mint a többi turista, én is csak rövid tartózkodásra érkeztem ide a *Villa Romana del Casale* kedvéért. Öt kilométert fut az autó egy völgy peremén lombos erdők között, míg a villához ér. Az úton a Hűvösvölgyünkre gondolhatnék, bár itt a fák szerényebbek, mint a mieink a hazai hegyek között. Nyárfa meg eukaliptusz ad hangulatot a tájnak. Egyik sárguló őszi lombjával, a másik lágy zöld színével.

Az ásatások területére először egy magasabb helyről nézek le; a látvány különös. A mozaikpadlók és alacsony falmaradványok fölé üvegszerű anyagból oldalfallal ellátott tetőket építettek úgy, hogy azt hihetné az ember, melegházak csoportja vagy kristálypalota előtt áll.

Nagy úr, gazdag ember lehetett a villa tulajdonosa, talán vadászember, aki Afrikába is eljárogatott *safari* stílusú vadászatokra. Vagy talán exotikus állatok behozatalával szerezte vagyonát élő példányokat szállítva a cirkuszi játékokra vagy ókori állatkertekbe. A mozaikok tanúsága szerint mindenképpen érdekelték az állatok, hiszen palotáját járva több száz állatfigurával, állatfejjel találkozunk a mitológiából vett jeleneteken kívül, amelyek szintén bőven adnak alkalmat állatok ábrázolására, mint pl. a Herkules munkái vagy Orfeusz még halakat is elbűvölő lantjátéka.

A bejárat hat elegáns ión oszlopa sejteti, hogy úri helyre lépett be a látogató ezerhétszáz évvel ezelőtt. Mi a villa berendezéséből, pompájából nem ismerünk semmit, csak azt, amiről a meglepő épségben megmaradt padlózat beszél. Magasra emelt vasjárdán lépkedünk a mozaikszalagok vagy egész szobát beborító képek fölött, s egy óra múlva szédületet érzünk az elénk táruló bőségtől. Mozaik jut még a vízöblítéses félreeső hely padlójára is, úgy érezzük, hogy egy ókori képeskönyv lapjait forgatjuk, ahol minden « színesben » látható, a luxus kiadás egyetlen fehér-fekete lapot sem ismer.

A látogató legtovább az afrikai vadászképek előtt szokott időzni. A mozaikrakó mesterek kitűnően ismerték ezt a környezetet. A táj fákkal, épületekkel, hullámzó dombokkal mindig jelezve és jellegezve van. Feltűnő az is, hogy a vadászok nem megölni, hanem elevenen elfogni akarják a tigrist, gazellát, leopárdot, oroszlánt, elefántot. Behajózási és érke-

zési jeleneteket is látunk. A ház ura vagy a vállalat vezetője ott áll a parton és érdeklődéssel nézi az állatok partraszállását.

Sok terem vagy kisebb szoba padlóján gyermekek, szárnyas puttók űzik a vadászat szenvedélyét szárazon és vízen mókásan utánozva a nagyok szokásait. A halak, rákok, medúzák, tengeri csillagok, sünök, tengeri csikók sokasága és sokfélesége, a jól ellesett mozdulatok, az állat jellegzetes testtartásának visszaadása a nem nagyon hajlékony köanyaggal sokkal több figyelmet érdemelne, mint amennyit a vasjárdán sétáló fáradt látogató szánhat egy-egy «ábrára».

Humor és különösség is akad a képeken, pl. egy menekülő gyereket kakas csíp meg hátulról. A kedves kép nagyon jó illusztrációja volna a magyar mondásnak: « A kakas csípje meg ! » — Az Odisszeusz és Polifémusz jeleneten az óriásnak három szeme van. — A kilenc bikinibe öltözött atléta hölgy láttán pedig a nők elámulnak s valahogy csalódást éreznek, hogy ezt a *modern* ruhadarabkát már a Kr. utáni III. században is ismerték.

A mesterek között van, aki könnyed kézzel «rajzol» puttó jeleneteket, és libát meg galambot fog a gyerekek versenykocsija elé; más viszont robusztus egyéniség és a lázadó titánok csoportjában michelangelói anatómiával rakja ki a combok, karok, vállak izmait. Az atlétanők mestere pedig tudta, hogy nemcsak az arcnak, hanem a testtartásnak és az egész testnek nőiesnek kell lennie, ha azt akarja, hogy műve tökéletes legyen.

Az egyik mozaikon jobban megnézek egy vadászt, elfogott nyulat tart a kezében. Börruházatában olyan, ahogy mi a szittyákat szoktuk elképzelni.

Két órai nézelődés után a villa előtti fák alatt üldögélve várom az autót, mely majd visszavisz a városba. A látottak el meg elvonulnak előttem, de valami elégületlenséget érzek. Sok volt a jóból. Ennek a köbe rögzített galériának ugyanaz a hibája, ami a nagy képtáraké: rengeteg van benne együtt ugyanabból az anyagból.

A villa gazdája talán mindenből szerette a sokat és erőset. Lámcsak, az ebédlő padlójára nem virágok, gyümölcsök, zenélő csoportok kerültek, hanem a Herkules munkái közben levert fenevadak tetemeit nézhették az asztaltársak. Ugyanott egyik fülkében a diadalmas Herkulest látjuk, egy másikban pedig a Zeus villámaitól halálra sebzett lázadó titánok vergődnek. Ugyan milyen ételeket szolgálhattak fel ebben az ebédlőben? Bizonyára sokat és nehezet. A *vomitorium* persze itt sem hiányzott. Megvan most is, mindenki megnézheti, jó nagy.

ENNA — « SZICILIA KÖLDÖKE »

Elhagyjuk Piazza Armerinát, s kedvvel nézegetem a vidéket, mert ismét úgy tetszik, mintha hazai tájakon utaznék. Itt az ősz, de hegyen-völgyön lomb van még a fákon. Nyírfák, tölgyek, bükkök között járunk. Természetesen, nem hiányozhat a mindig zöld eukaliptusz meg a fenyő sem, csak patak vize nem fut

a völgyekben. Itt-ott a fák közel zárkóznak az országúthoz, szinte fasort alkotnak.

Kezd leszállni az est, de az ég még világlik, és a hegyek vonulatai éles kontúruakká válnak. Így jelenik meg a Pergusa-tó, ahol a monda szerint Pluto elrabolta Proserpinát. A tó tükre fénylik a félhomályban is, mintha valami alulról derengő fény világítaná meg a vizét. Talán jobban is megfelel így a mítosz hangulatának, teret enged a képzelődésnek. Valamiképpen él is a mesebeli nő emléke itt. Egy vendéglő fölött pirosban izzó betűk hirdetik: Ristorante Proserpina. Bent a városban a szobatisztító asszonyom is tud róla valamit, szerinte Proserpina királyné volt itt valamikor.

Feltűnik most már a város is. Az éjben csak lámpái látszanak, mintha száz meg száz fényes csillag szállt volna le a hegyoldalra.

A városban nyüzsgő életet találok, de nem könnyű eljutnom a szállásomra, mely egy kis penzió volna a *matrice*, vagyis a székesegyházi rangban levő főplébánia mellett és vele kapcsolatban. Pár napja nyílt meg, s sajnos én vagyok az első vendége. Így mondom, hogy *sajnos*, mert a néhány szobában még nincs vízszolgáltatás és a világítás sem működik. Hideg azonban van, hiszen ezer méter magasan fekszik a város a tenger színe fölött. A *monsignore* azonban nem akar elengedni, s káplánjával együtt három órát dolgoznak, míg legalább a konyhába behozzák a villanyt. Ettől melegebb nem lesz a házban, de lesz meleg teám majd reggel. — Későre jár már az idő, mikor egy kurtakocsmába mehetek vacso-

rázni. A menü csicseriborsó meg bécsiszelet, amihez egy korsó bort hoz a csaplár a szoba sarkában álló kétakós hordóból.

A penzióban még figyelmeztetnek házigazdáim, hogy ne piszkáljam a villanyvezetéket, mert halál fia lehetek, aztán magamra hagynak, és én három takaró alá bujva várom a reggelt. Várom, mert az olaszok szerint Enna Szicilia kilátó erkélye (Belvedere di Sicilia). Ennek a hírnévnek megfelelően Ennába nem öreg templomokat és kanyargó keskeny utcákat jöttem nézni, hanem a kilátást élvezni az ablakomból, az ablakom alatt futó út korlátja mellől meg a lombardok várának tornyából.

Reggel hatkor ébredek, ablakot nyitok, de alig látok valamit az alant elterülő völgyből: sürü köd ül a tájon. November 1-e van, ez az idő a sziciliai hegyek közt is őszt jelent. Várni kell, majd a nap felszívja a párákat.

Később elhagyom a hideg házat, hogy lássam, hová kerültem. Bezárnám az ajtót, de veszem észre, hogy a zár bizonytalanul működik. Tehát csak úgy tessék-lássék behúzom magam mögött az ajtót, mert hallomásból már tudom, hogy nem jön ide be senki.

A napnak már van ereje, s látom, hogy Enna úgy emelkedik ki a hullámzó vidékből, mint a magas szirt a tenger nyugtalan habjai közül. De hogy mindent jobban élvezhessek, gyerünk a lombardok magas vára felé!

Vár volt ezen a helyen mindig, amióta az őslakosok felismerték a magaslat fontosságát, de ez a

hatalmas tömeg, amely előtt állok, a középkorra megy vissza. Mielőtt a bejáratot keresném, a fal tövében egy újkeletű szobrot pillantok meg. Atléta termetű alak tépi testéről a láncot és kiált valamit a világba. Eunusnak, az első sziciliai rabszolgalázadás vezérének emlékére állította a szobrot Enna városa. A talapzaton olvasható nem mindennapi szöveg szerint Eunus kétezer évvel Lincoln Ábrahám előtt (Kr.e. 135) már küzdött a rabszolgák felszabadításáért, s tette ezt egy olyan világban, amikor az egyenlőség még ismeretlen fogalom volt. — A história aztán elmondja, hogy rabszolgatársai királyuknak tették meg. A lázadó több győzelmet aratott az ellene küldött római ezredek fölött, s harcai itt értek véget, ahol két évig állt ellen a bekerítő hadseregnek.

A várba vasajtón és keskeny sötét folyosón jutok be. A csengetésre egy asszony jön elém, aki *papà!* kiáltással fogad engem. A kiáltás egy öregecske embernek szól, aki a vár udvarán kapálgat néhány virágtő körül. A vendég érkeztére leteszi a szerszámot, fogja a botját, hozza a kulcsokat és megindul előttem. Fogatlan szájával beszél is valamit, talán magyarázni akar, de dialektussal kevert szavait alig értem. A nagy várudvar, ahol valamikor katonák masíroztak, most színház hatalmas színpaddal és nézőtérrel, szélesen elhúzódó széksorokkal. Operát, operettet adnak itt elő nyáron, meg hangversenyeznek. Kérdezem a vezetőmet, hogy az elmúlt évadban milyen darabok voltak műsoron. Mondok is néhány címet. Az öreg mindenre azt mondja, hogy *igen.* Látom, hogy hányadán vagyunk, hagyom békén. —

No, megyünk tovább. Hatalmas terület a vár, udvar udvarra következik részben kertté alakítva. Most kapuhoz érkezünk, amit mögöttem gondosan lelakatol a *custode*. Porkolábok leszármazottja ez ! — gondolom magamban. — Aztán a nagy toronyhoz érünk, ahová már csak egyedül megyek fel. Remélem, kiszabadulok innen, mondom némi aggodalommal, mert a lépcsökön felfelé haladva egy lőrésszerű nyíláson kitekinve látom, hogy az öreg kulcsait lóbálva távozik.

Felérek a torony lapos tetejére, és gondosan helyreállított mellvéd mögül nézhetem a tájat: a hegyeket, a most szürke völgyeket, Calascibettát és más két hegyoldalba kapaszkodó helységet. Most a közelből csillog a Pergusa tó kerek víztükre. Közvetlenül alattam a hegyről levezető utak meg nem szakadó kanyarjai.

Érthető a vár jó állapota, hiszen a kilátás Enna legfontosabb turisztikai értéke. Talán sokáig is időztem a torony tetején, mert az őr a kisunokáját küldte utánam, jelezve, hogy időm lejárt.

A várból visszatérőben egy újabb épület falában márványtáblát látok. Olvasni kezdem, s el is olvasom végig: « Ezen a helyen állt az a ház, amelyben Marcus Tullius Cicero lakott, mikor a Verres elleni perben Enna és Szicilia érdekeit képviselte. Húsz évszázad elmúltával is hálásan emlékezik az eseményről Enna városa ».

No, derék lokálpátrióták ezek az ennaiak, hogy még kétezer év múlva is tudják és számontartják a

helyet, ahol a védőügyvédjük lakott a nagy per idején! Talán ők sem állítják határozottan, hogy pont itt állt az a szóban forgó ház, az azonban bizonyos, hogy Cicero megérdemli a táblát, mert a Verres elleni IV. beszédben sokat foglalkozik az ennai esettel. — Dicséri a város szép fekvését, sőt szent városnak mondja Ennát, hiszen két istennő született itt: Ceres és leánya, Proserpina. Verres két Ceres-szobrot rabolt el innen, és emberei egy harmadiknak a karjáról leemeltek egy nagy becsben álló Victoria-szobrot. Cicero ezen a ponton ügyes fogással második Plutónak nevezi Verrest, aki nem is Proserpinát, hanem az anyját rabolta el Ennából. Bűne annál is súlyosabb, mert amit tiszteletben tartottak a rabszolgalázadás alkalmával Eunus emberei, azt közönséges prédának tekintette egy római polgár.

A város kis parkjában fenyők és cédrusok közé rejtve áll Proserpina szobra: az elrablás jelenete. A szobrot Bernini alkotása ihlette, de ezen a bronz változaton Pluto a sikoltozó nőt ruhástól ragadja fel.

Az alkonyat órájában még egyszer kimegyek a lombardok várához tájat nézni. Tiszta, párátlan az ég, a völgyek, a hegyek. Északon Palermo irányában látszik a Capo Zafferano összefogott tömbje, kelet felől pedig magasra emeli fejét az Etna. Halvány csík húzódik fölötte, talán füst, hiszen a hegy az utóbbi hónapokban sokat hallatott magáról. — Kallimachosz a költő is állt ezen a helyen jó kétezer évvel ezelőtt, s benyomásait ebben foglalta össze: « Enna Szicilia köldöke » — a közepe, kimagasodó centruma, ahonnan ellátni körül a szigeten.

Az ennai kirándulás befejezéséhez tartozik még az, hogy mikor a penzióban fizetségre került volna a sor, házigazdám nem fogadott el semmit, sőt ő köszönte meg, hogy kibirtam két éjszakát a jégveremben, s még külön prémiumként le is vitt az állomásra, ami legalább négy kilométer autózást jelent az ennai hegy oldalába vágott szerpentin úton.

SIRACUSA — MÚLT ÉS JELEN

Messinából indulok Siracusába, helyesebben: indulnék, ha az idő megengedi. Mert felhős az ég, esik is egy kicsit, de bízom Cicero szavában, aki a Verres ügy miatt Siracusában is időzve, azt írta, hogy ebben a városban nincs nap derült ég és napfény nélkül. Vonatra ülök és elindulok.

Siracusában süt a nap, nyárias a hőmérséklet, csak az érkezés órája nem a legmegfelelőbb. Délben egy órakor jutok a kapucinusok zárdája elé, ahol a szállásom volna. Ebédidő van és szieszta, várnom kell, s majd egy óra hosszat csak a kapu kis kukucskáló nyílásán át szemlélem az elzárt paradicsomot, a kedves udvart virágaival, s fent magasan a kis ablakokat, ahogy az a szakállas barátok régi házaiban szokás. De aztán minden rendbe jön, és az ablakomból nézhetem a tengert meg a távolabbi óvárost. Egyelőre a tenger szórakoztat: mikor megérkezem, kobaltkék, este vérvörös sávot húz rajta végig a lenyugvó nap, reggel pedig a párákon át tompafényű ólmos csillogás terjeng a felszínén.

Harmincöt évvel ezelőtt még mezők választották el a kapucinusok zónáját a város centrumától, ma sűrűn beépített negyeden át visz az autobusz a belváros felé: a görög-római emlékeket is körülzárta a háztenger.

Apolló templománál leszállok. Ez a legrégibb görög szentély Siracusában. Meglátszik rajta nemcsak az idő, hanem az is, hogy mindig használták, s még inkább, hogy mindig laktak körülötte. A bizánciak keresztény templommá alakították, az arabok mecsetté. A még álló falon ma is ép egy mór ablak. Az oszlopok helyén csak a tövek meredeznek töredezve, mint egy sor odvas fog. — A még álló fal belyuggatva, hogy lakásokat, viskókat, boltokat tapaszthassanak hozzá. A templom zöld mohával borított padlózata mélyen a város szintje alá került, mint a Fórum Rómában. Senki sem vet ügyet rá, szemetes bödönök tartalmát döntik át a körülvevő korláton, pedig a város szent helye volna ez a földbe süppedt rom a Kr. e. VII. századból.

Mellette egyfelől Szent Pál kis temploma, másfelől piac. A templom Szent Pál siracusai tartózkodásának emlékére épült; erről tudósít a homlokzat pár szavas szövege.

A piacon néhány dolgot jobban észreveszek. Az egyik a szentjánoskenyér. Gyermekkori emlék, amit errefelé ritkán látok. Itt általában a lovak eszik takarmányként. A másik dolog a sziciliaiak aromás borsos sajtja. Nagyon jó, ha friss, és még puha, de hosszú kortyokban kívánja a bort, ha érett. És novemberben szedett friss zöldborsó is van a piacon.

Ezek a mezők nem ismerik a «holtszezon»-t, a pihenést. A halasok ládáiban gyöngy-ezüst szemű fehér halacskák feküsznek százával sorba rendezve, mintha a halálban sem akarnának egymástól elválni.

Szokásom szerint letérek a főútvonalról és a keskeny közök útvesztőjét választom. Címeres kapuk, kis paloták, kovácsoltvas erkélyek mellettem, fölöttem. Nemcsak kissuszterek, borbélymühelyek, hanem ékszerészek, divatszalonok is vonultak ide a csendes sikátorokba. Néha zsákutcába tévedek, ahol a készülő ebéd szaga tölti meg a keskeny közt: paradicsom, zöldpaprika, hagyma pirul a tűzön, hal sül a serpenyőben. — Kóborlásom jutalma a Montello palota előkelőbb világról beszélő elegáns homlokzata kettős meg hármas tagozódású gót ablakai. Vigyáznak is a kis palotára! Meg van támogatva erősen, mert a szomszéd házat lebontották. Ugyan miféle épület fog eléje épülni?

Archimédész tér. — A város szülötte volt a tudós. Itt ölte meg valahol a római katona, aki nem tudta, kit szúr át a kardja. A térnek nincs archimédészi hangulata. Modern házak és egy kút: Diana a középen és körülötte a vízsugarakat élvező nimfái. A szél a friss permetet széthordja, énnekem is jut belőle. Jólesnek a hűs cseppek a még mindig meleg órákban. Egyébként a tér autobuszok végállomása és kiinduló pontja.

Mi lehetett felhalmozva műkincsekben a régi Siracusa házaiban, templomaiban? A várost elfoglaló rómaikat elképesztette a zsákmány, és ettől kezdve

kezdték igazán becsülni mindazt, ami görög: szellem, művészet, nyelv.

Újra kedves vagy elökelö paloták sora között járva jutok el a dómhoz, az egykori Athene templomhoz, melynek szépségét egy nehéz, sokoszlopos barokk homlokzat rejti el, mintha takargatni kellene az antik emléket. De a templom oldalához nem nyúltak hozzá a homlokzati barokk spanyolfal tervezöi. Ezen az oldalon látszik, hogy századok toldozták-foldozták a bezárt oszlopközöket. Néhány dór oszlop fele emelkedik ki a falból; fent fogazott párkány fut, mint a normannok épületein. Az alapzat eredeti kitöredezett lépcsöfokai is megmaradtak, rajtuk mint rojtos csipkén áll a keresztény szentéllyé vált görög templom.

Belépve ünnepélyes érzés fogja el az embert. Köröskörül a templom falainak hosszában az egykori görög szentély nyers oszlopai nyomulnak be a templom terébe. A *naos* — ma a templom középsö hajója — falai ívekkel áttörve és pillérekké vékonyulva minden dísz nélkül állnak. A késöbbi barokk beépítés az oldalkápolnákba rejtve nem zavarja a görög templom hatását. Felpillantva a hajó csupasz oldalfalaira fémbetüket látok, melyek az antiochiai bazilikát nevezik meg alapításban a siracusai egyházközség idösebb elödjének.

Itt nevelkedtek kereszténnyé Siracusa lakosai azóta, hogy Zosimus püspök a VII. században a Szent János katakombái helyett ezt a templomot tette meg Siracusa katedrálisává. Valamit megismétlödni látok ebböl a régi gyakorlatból itt elöttem,

amíg egy oszlop mellett állok. Egy kisleányka lép be a templomba még kisebb öccsével. A leányka még messze van az elemitől, az öccse pedig nem is tudja, hogy hová kerültek. A lány nem ér fel a szenteltvíztartó medencéjéig, tehát csak úgy szárazon vet keresztet, majd megfogja testvérkéje jobbját s övele is keresztet vettet, közben szóval is tanítja őt a szent cselekményre. Sikerül a keresztvetés, utána egy röpke térdhajtás és kilebbennek a templomból.

Ebben a rövid jelenetben három személyt ismertem meg: a két gyermeket meg az édesanyjukat.

Az órámra nézek, és látom, hogy van még idő elmenni a Piazza della Vittoria-ra, ahol a siracusai könnyező Madonna szentélye épül. Görög írók, filozófusok és siracusai zsarnokok nevét kell megjegyeznem, ahogy utcáról-utcára haladva a távoli tér felé közeledem.

Eddig csak a templom alépítménye, a kripta készült el, de nem számítottam ilyen nagyarányú munkára. A kerek vasbeton tömb messziről száz méter átmérőjü hatalmas *bunker*-nek látszik néhány lőrésszerü nyílással az oldalán. Meg kell kerülnöm a teret, hogy az amfiteátrumokra jellemző bejáratot megleljem. Innen nézve meg olyan az épület, mint egy modern stádium vagy *ring*.

A belseje még inkább ezt a benyomást kelti. Körben erős vasbeton falak osztják szeletekre a térséget, ezekre a falakra fog majd támaszkodni a hatvan-hetven méter magas sátoralakú kerek templom.

Az ideiglenes oltár fölött ott van a kis Madonna. Egyszerű, de ízléssel készült majolika kép, amilyen keresztény otthonokban található. A siracusaiak kedvence. Mosolyogva, boldogan adnak eligazítást útközben, ha mondom, mit keresek, hová igyekszem. — Az oltár körül a sekrestyés tevékenykedik, az az ember, akié volt a Madonna-kép és akinek a házában történt a csoda tizenöt évvel ezelőtt. Nem akart megválni a Madonnájától, s az új szentély sekrestyése lett.

Látom az új bazilika modelljét is. Messzi van még az a nap, amikor a sátortemplom magas csúcsára feltűzik a keresztet vagy a Madonna csillagát, de ezzel a templommal megismétlődik valami Siracusa történetében. Az egykori Athene templom tetején az istennő aranyos pajzsa ragyogott a napfényben s messziről irányt mutatott a kikötőbe igyekvő hajóknak. — Most a Madonna temploma lesz Siracusa legmagasabb épülete, s tapasztalatom szerint máris valamiképpen a siracusaiak lelkületének irányítója.

Az épülő bazilikától pár percre van Szent János katakombája és a hely, ahol a város első katedrálisa állott. A rommá vált templom homlokzata egy utca végéről néz felém. Olyan kedves, pusztulásában is szép, lágy, hangulatos, hogy önkéntelenül megindul feléje az ember. Évszázadok dolgoztak és módosítottak a családias homlokzaton, mely mögött már rég rombadőlt a templom hajója. A harangláb megvan most is a homlokzat sarkán, de harang nélkül. Oldalt

egy tömör ciprus áll végig behálózva egy bukanvilla tő lila virágaival.

Kis ajtó mellett harang. Meghúzom. Léptek hallatszanak, s egy ferences testvér jelenik meg olyan foltozott és hosszú öltésekkel tatarozott csuhában, hogy Szent Ferenc ruhája sem lehetett megviseltebb.

Kis udvarra lépek, mely voltaképp miniatűr botanikus kert. Apró cserepekben filigrán növények, melyeket a turista szinte a zsebében vihet haza. Még kaktusz fajtákat is, legalábbis olyanokat, melyeknek nincs tövisük, hanem a tövis helyén fehér pettyeket viselnek lapos leveleiken. — A volt templom is virágoskert. Én inkább a virágokat nézem a tető nélküli falak között, mint az egykori pogány templom oszlopmaradványait meg az arabok, normannok és későbbi időszakok átépítéseinek nyomait. A templomot az 1693-as földrengés változtatta a mai rommá.

Lépcsők vezetnek le a földalatti kápolnába, ahol a siracusaiak eltemették első püspöküket, Szent Marcianuszt. Püspökük után a hívek is ide temetkeztek, s a katakomba kis földalatti várossá lett a római városok mintájára főútakkal és kényelmesen járható kiágazásokkal, kerek terekkel, kápolnákkal.

A temető-város azonban ma csak üres váz. Pusztították és rabolták a vandálok, a képrombolók, a szaracénok, látogatták minden században a kincskeresők, s nem utolsó sorban, akik a sírokban szentek ereklyéit keresték. Ma még csak csontok sincsenek a fülkékben. A sírjelző feliratos táblácskák is a siracusai múzeum lépcsőházának falán vannak összegyűjtve.

Szent Marcianusz kripta kápolnájában négy oszlopfő maradt a helyén a boltozatos sírbolt négy sarkán. Az evangelistákat ábrázolják a hagyományos szimbolumok alapján. Szép darabok a normannok idejéből olyan kivitelben, amely minden történeti ízlésen túl minden kor emberének tetszeni fog.

ARETHUSA ÉS VÉNUSZ

Mai sétám komolynak indul: be kell néznem két múzeumba futó pillantást vetni a kevés emlékre, ami a régi Siracusa kincseiből maradt. Korán érkezem a sziget-városba, s van egy kis időm a nézelődésre. Egy sikátoron át megpillantom a tenger zöldes fényű vizét. Máris megyek arra, amerre a víz hívogat, le az Arethusa forrásához. Mindjárt látom, hogy a bájos helyről nem fogok könnyen szabadulni, s várhatnak rám a Landolini Vénusz és a múzeumok egyéb darabjai.

A Vergiliustól is megénekelt édesvízű forrást alig pár méter választja el a tengertől. Mint kis kerek tó mélyen a város szintje alatt fekszik, papiruszcserje bóbitái himbálóznak fölötte. Egy szép fehér kacsa meg két zöldes fényben csillogó vadréce úszkálnak a tükrén. A partján hosszúlábú vízimadár álldogál és cseréli lábait. Nem gólya, hanem búbosvöcsökszerű madár nagyon megnőtt lábakkal. A kis tó meredek falán kúszónövények fehér meg piros virágaikkal pettyegetik a csupasz köveket. Ez az egész, no meg egy márványtáblán Vergilius sorai, melyek

elmondják a forrássá változott nimfa történetét a legendatermő ókor elképzelése szerint.

A halak rajokban úsznak a vízben, nem zavarja őket sem az ezüstszínű gólyamadár, sem a hápogó kacsák. Talán valamikor kis szentélye is volt itt a népszerű nimfának, mert lám három márványoszlop csonkja áll ki a vízből közel egymáshoz.

Egy terebélyes fa árnyékot vető lombjai alatt ülök, előttem szoba nagyságú kőkert agavékkal meg hosszútövisű kaktusszal beültetve, s azon túl a forrás, a kis tó; most csak a szélhimbálta papirusz zöld fejét látom belőle.

Nem történik körülöttem semmi, csak az idő múlik. Képzeletben a görögök, a rómaiak idejében járok, mikor az Arethusa forrása nemcsak kuriózum volt, hanem kegyeletes hely. Valamiképpen ma is az; a tó vize tiszta, gondozott, s senki sem megy el mellette úgy, hogy a vaskorlát előtt megállva legalább egy pillantást ne vetne a forrás tükrére, a lubickoló récékre vagy a magában meditáló ezüstszürke rejtélyes vízimadárra.

Nincs szél, de a tenger hullámai halk mormolással mossák a partot. Arrafelé is vetek néha egy pillantást, mert ez a víz is emlékezetembe idéz valamit. Kr. e. 414-ben itt folyt a nagy mérkőzés a szinte egész Szicilia fölött uralkodó Siracusa és Athén között. A szerencse Siracusának kedvezett. A város lakosai szinte a parton állva szemlélhették a bekerített hajóhad pusztulását. A negyvenezer hajósból alig hétezer mentette meg életét, azok is fogságba estek s a város körüli kőfejtőkbe kerültek a leg-

keményebb munkára: csak azoknak volt jobb sorsuk, akik emlékezetből tudták idézni az akkor népszerű és modern Euripidész szövegeit. — Ha nem is igaz így a krónikás állítása, valami mégis talál benne, mert ebben az időben Siracusa Athénnel vetekedett nemcsak gazdagságban, hanem műveltségben is.

No és most már nézzük meg, mit tartogatnak számomra a siracusai múzeumok. A Bellomo palotával hamar végezhetek, mert az olasz múzeumok kapuján gyakran látható tábla fogad engem: Átalakítás miatt zárva. — Csak kívülről élvezhetem a szép épületet. Sima falán néhány több ívű gót ablak, és semmi egyéb, még párkányzata sincs a háznak. De a homlokzati fal arányai annyira szerencsések, hogy rajtuk ékszerként mutatkoznak a karcsu oszlopú ablakok. — Nem tudom pontosan, hogy mi van benne, de sajnálom, hogy Antonello da Messina egy Madonnáját nem láthatom.

A Museo Nazionale Vénusz szobrát, a *Venere Landolina*-t azonban láthatom. Külön szobában áll a görög eredeti római másolata. Fej és jobb kar nélkül is makulátlan szépség, mely Siracusa emblémájává vált. Bal kezével öle előtt szemérmesen összefogja lecsúszott köntösét. A szövet lehulló ráncaiba belekap a szellő és lábai mögött kagylószerűen megduzzasztja. Mondhatnám úgy is, hogy ez a lobogó ruhadarab barokkos jelleget ad a fénylő testű fehér nőalaknak.

Mit adhat még a múzeum nekem? Átsétálok termein, ahol szekrényekben állnak a görög vázák. Száz meg százféleképpen variálják a mitológia jeleneteit kecskeszakállú urakkal és sokráncú khitonba öltözött nőkkel, istenekkel, istennőkkel, szatírokkal, atlétákkal, négyesfogatokkal, ahol mindig pontosan megszámlálható a paripák tizenhat lába. — Kár, hogy a múzeumok nem rakják a néző elé azt a két-három darabot, ami gyűjteményük legjava. A tömegben jelentkező vázákra úgy nézek, mint ókori *souvenir*-ekre, levelezőlapokra vagy családi fényképekre. Nem tudom, melyik felé forduljak figyelemmel.

A múzeum lépcsőházának fala tele van a Szent János katakombájából idekerült sírjelző márvány táblácskákkal. Mindegyiken szöveg: búcsúszavak, adatok. A szövegek majdnem kivétel nélkül görög nyelvűek. A város több évszázados római uralom után is görög maradt.

Azt gondolom, hogy végeztem, mikor egy asztalhoz érek, ahol üveg alatt a sziget görög városainak pénzei láthatók. Nem eredeti darabok, hanem gipszlenyomatok. Igy jobban látszik a vésetek tökéletessége, mint az eredeti érméken, ahol a vonásokat elmossa a felület csillogása.

Gela, Agrigento, Siracusa, Zankle (Messina) és Catania pénzei vannak előttem. Piculától a tallér nagyságú érméig mind megnézni való darab! Ezek az érmék a pénzverés művészetének netovábbjai. Férfi és női fejek, tengeri rák, növényi levél, hal, lovak, lovasok, négyesfogat vagy bármi kerüljön a kerek felületre, fogva tartja az embert a kis műremek

a rajz, az arányok, a kifejezés, a jellegzetes testtartás tökéletes visszaadásával. — Van köztük szignált és névtelen darab, archaikus és klasszikus felfogású ábrázolás, mindegy, a « krajcár » éppoly tökéletes munka, mint az aranytallér. És tekintélyes súlyúak lehettek ezek a pénzdarabok. Bizony zacskó kellett ezekhez, öv mellé tűzhető, és nem lapos bugyelláris !

Hazafelé jövet leszállok az autobuszról egy különös romnál. A közelében elhelyezett tábla azt mondja: *Arsenale greco.* Görög hajójavító műhely maradványa van előttem a mélyben a város mai szintje alatt. Egy részét az út takarja meg a tengerpartra épült házak. De így is láthatók a lépcsőszerűen emelkedő kőpadok, melyekre a « görbeorrú » keskeny hajókat kihúzták tatarozásra. A kőpadokat, csúszdákat út választja el egymástól, ahol a munkások mozoghattak. — Az egykori arzenálnak is az a sorsa, hogy szemetet döntenek le rá a környék lakói. Egy élelmes ószeres táblát tűzött ki a mostoha sorsra jutott *monumento nazionale* korlátjára, melyben közhírré teszi, hogy használt, elavult holmit vesz vagy becserél.

LATOMIA DEI CAPPUCCINI

Néha a közeli szépséget nem vesszük észre, mert messzebb járnak szemeink. Ez történt velem is a *latomiák,* a görög időkből ránk maradt kőfejtők felfedezésével. Láttam a térképen a Latomia dei Cappuccini jelzést. Tehát itt kell lennie közel a szállá-

somhoz, hiszen a barátok házában lakom, de ez a látnivaló még nem került programra; meg hát ki tudja, hol van a bejárata.

Hogy a kőfejtő a házunkig is elnyúlik, azt sejtettem, mert egyik ablakból kitekintve felszökő mészkőpartokat láttam. Nos, ma az autobuszra várakozva néhány lépést teszek előre, és a házunk sarkán túl megpillantom a hívogató táblát, mely a kőfejtő bejáratát jelzi.

Hamarébb végzek a napi programmal és délben marad egy jó órám erre a sétára.

Enyhe lejtésű lépcsőkön haladok le egy jól ápolt kertbe, ez az első benyomásom. De ahogy megyek lefelé, úgy nőnek fölöttem a meredek sziklafalak hat-hét emeletes ház magasságáig. És egyre jobban a hely varázsának hatása alá kerülök. Szinte izgalom vesz rajtam erőt, Jókai képzelte így a vadregényes helyeket.

A sziklák felszöknek, tornyot, barlangot, diadalívet alkotnak, aszerint ahogy a hadifoglyok annakidején kibányászták a használható anyagot. Földrengés meg az idő megviselték a falakat, a tartóoszlopoknak meghagyott pilléreket. Némelyik ledőlt, és most egy másik tönkre támaszkodik.

Az elhagyott kőfejtőt aztán a természet megszépítette, paradicsommá, tündéri parkká változtatta. Olajfa, pálma, jukka, spárgafű, piros, kék, fehér virágzású fák, kaktusz, agavé vert gyökeret mindenfelé. Mandarinfákat is látok, apró gyümölcsük már sárgul. A meredek falak sem csupaszok teljesen, futónövények indái húznak rájuk zöld csíkokat.

S amit a természet kezdett, azt az ember folytatta, utakat vágott a völgy mélyén, még több virágot hozott be a természtes melegházba, s még színháznak is talált helyet a nagy labirintusban, nem is egynek, hanem kettőnek. Egy barlangszerű átjáró alatt kis kamaraszínpadot látok, a latomia nagyszalonját pedig operának rendezték be. Ezen a helyen óriási mennyiségű követ termeltek ki a foglyok, s így a nézőtér nem kisebb, mint bármelyik nagy színházé. A térség falai meredekek, harminc méter magasak, fehérek. Csillárok, világító karok helyett «folyondár» lengeti róluk alá zöld szakállát.

Szemben ezzel a nézőtérrel egy bemélyedés és kész a színpad. Még hátsó bejárata is van szertárnak, öltözőnek.

Az egyik térséget díszkertnek rendezték be, és Archimédész szobrát tették a közepére. Mellszobrot kapott itt a tudós a tóga nyak körüli részével burkolva a vállát, mely oly dús ráncokat vet nyaka körül, hogy messziről katonai zubbony felső részének látszik. Én bizony Garibaldinak néztem a fehér márvány *busto*-t, annál is inkább, mert a fejalkat, az orr, szakáll a Garibaldié, csak éppen az ismert sapka hiányzik a siracusai polihisztor fejéről.

A latomia területe három-négy futballpálya nagyságával ér fel, de ilyen méretben is útvesztő. Három leánnyal ismételten találkozom. Nem lelik a kijáratot, mert befelé jövet folyton beszélgettek, s nem jegyeztek meg maguknak semmiféle eligazító jelet.

A bejárat közelében éppen ott, ahol a látogató az első ámulatba esik a környezet szépségétől, né-

hány páva sétálgat nagy ketrecbe zárva. Vajon miért kerültek ide? Jelenlétükkel szebbé akarják tenni azt, ami már amúgy is szép? Elsiklik rajtuk a belépő tekintete, aki néhány perc alatt meggyőződik róla, hogy a természet ezeket a magára hagyott köfejtőket a város legszebb helyeivé tette.

A Latomia dei Cappuccini ma romantikus hely, de mennyi szenvedés emléke fűződik hozzá! Itt dolgozott és pusztult el annak a sokezer fogolynak egy része, akik az athéni hajóhad veresége után a siracusaiak fogságába estek.

A SIRACUSAI GÖRÖG SZINHÁZ

Vasárnap van és vasárnapi a hangulatom is. Hiába jelez őszt a kalendárium, a tavaszt lehet érezni ezen a siracusai reggelen. Szivárvány is van előttem az égen, soha ilyen színeset nem láttam. A görög színház és az archeológiai negyed felé igyekszem.

Beérek a ligetté változtatott zónába. A klasszikus emlékek még nem mutatkoznak, csak a táblákat látom, melyek jelzik a közellétüket. Egyelőre a flóra köt le: ciprus, fenyő, oleander, agavé, jázminbokrok, füge és a mindenütt jelenlevő és indáival mindent körülölelő bukanvilla lila virágai.

Hieron oltárát pillantom meg elsőnek. Nem is tudna rejtőzni, mert méreteivel minden hasonlót felülmúl. A sziciliai zsarnok kétszáz méter hosszú emelvényt építtetett, magasat, mintha minden nap hekatombát akart volna áldozni az Olimpusz összes isteneinek. Nem is oltár ez, hanem templom oszlopok

nélkül. Valamiképpen tiszteletben tartotta a múlt is, alig hordtak el belőle követ másfelé építkezéshez, pedig kőbányaként is nagyszerűen használhatták volna.

Kevés nézője akad, túlságosan nagy ahhoz, hogy merengővé tegye az embert, pedig ezt a különös ókori csodát is hit és meggyőződés hozta létre. Hatalmas lépcsőfokai messze futnak el tőlem be a mezőnek; a sziklák fekete foltosak; ahol a nap nem éri őket, vastagon tenyészik rajtuk a moha.

A színházhoz a színpadi rész felől érkezem és megállok ott, ahol valamikor a színészek néztek szemközt a közönséggel. A színpad széthányt kövei meg a nézőtér széles gyűrűi fehéren ragyognak a napsütésben. Likacsosak, de tiszták, mintha mindennap takarítanák őket. A görögség legnagyobb és leghosszabb életű színházában állok: ezer éven át játszottak ezen a helyen tragédiát és komédiát. Szerény kezdetből indult, négyszer-ötször átépítették mindig növekvő méretben. Kicsi volt még a színpad, mikor Aiszkhülosz ősbemutatói folytak itt s ő maga is fellépett a Perzsák-ban.

Mindez csak úgy átvillan az agyamon, ahogy a kibelezett színház kemény, szúrós kövein, kikopott lépcsőin járok, s igyekszem fel a magasabb helyekre szétnézni a nézőtér hatalmas karéjain. A negyvenedik sorban ülök, de mögöttem még tart a lejtő, amelyet bizonyára végig kitöltöttek az ülőhelyek. — Mit kellene még ezen a helyen mondanom? Ketten vagyunk a színházban, én fent és jóval lejjebb, tőlem nagy távolságra az ör. Talán az ősei is ültek itt, és

hallgattak olyan mondatokat emberek és istenek ajkáról, amit ő fel sem tudna fogni. — Csodálhatnám a szép környezetet is, a távolban csillogó tengert. Nem mondanék vele semmit, hiszen a görögök mindig mesterei voltak a hely megválasztásának. Fontosabb az, amit érzek, hogy itt a görög gondolkodás uralkodott még a keresztény éra kezdetén is.

A színház mögött körbefutó térség is van levágott s a színház gyűrűjéhez igazodó sziklafallal kísérve. Talán sétáló hely volt, talán innen is megközelíthették az ülőhelyeket. Későbbi korok a sziklafalba barlangokat vájtak, hol lakásnak, hol temetkező helynek. A nyers sziklák között vékony földréteg lazítja a talajt; itt-ott őszi kikerics virágzik meglapulva a sovány földben.

A színház peremétől csak néhány lépést kell tennem s egy teraszról leláthatok a szomszédos kőfejtőbe, a *Latomia del Paradiso* mélyébe. Ezt a szép elnevezést kapta a kőbánya a benne tenyésző dús vegetáció miatt. Jártam már lent más alkalommal, de most meg kell elégednem a madártávlattal, mert az egyik barlangban, a Cava dei Cordari-ban, a kötélverők barlangjában kisebb omlás történt, s erre olasz szokás szerint lezárták az egész zónát, ki tudja, menynyi időre.

A kőfejtő mélye park és gyümölcsöskert: narancsfákat látok mindenfelől. Ebből a sűrű zöld szőnyegből egy köszál emelkedik a magasba, egy meghagyott torony, amit nem bontottak le, mert talán mennyezet tartó pillér volt. Most magában áll ott a zöld porond

közepén. Van olyan vélemény is, hogy ez volt a rabszolgákat szemmel tartó örök helye. Modern magyarázat, melynek alapja a háborús fogolytáborok gépfegyvertornya.

A latomiának érdekes helyisége a *Dionisios füle* néven ismert vájat, melynek hatalmas nyílása az emberi fül cimpájára emlékeztet. Ennek a formának megfelelően halad befelé is folyton keskenyedve. Az emberi kéz formálta terem a visszhangjáról nevezetes. Minden zörejt, hangot meglepően felerősítve ad vissza. Hangtölcsérhez is hasonlítható, még az elkeskenyedő nyílás sem hiányzik a barlang mélyen. — A barlang elnevezése Caravaggiótól, a festőtől származik, aki 1586-ban látogatta meg a helyet, s az üreg szájának formája meg a belső « füljárat » látása adta szájába a szellemes hasonlatot. Az elnevezés adott azután alapot a legenda keletkezésére, hogy Dionisios a belső kis nyíláson át hallgatta, miről beszélnek foglyai. A zsarnoknak kisebb gondja is nagyobb volt, mintsem ilyen értéktelen kíváncsiskodással ölje idejét. A barlang különös formájának technikai okai voltak. Egy régi vízvezeték kibővítésén dolgoztak itt a foglyok.

Az elnevezéssel nem vitatkozhatok, de engem az elhegyesedő nyílás inkább szatir, mint ember fülcimpájára emlékeztet.

A görög színházat meg a kőfejtőt csak pár lépés választja el egymástól. A helyen, ahol állok, egy-egy fordulattal cserélhetem a látványt. De micsoda ellentét a színház és a latomia között! Az egyikben az emberi sors és szenvedély kapott kifejezést, a

másik a legkeservesebb emberi szenvedés színhelye volt. A színházban az előadások nappal folytak. A szünetekben a nézők ide jöhettek a kőfejtő peremére nézni, hogy a rabszolgák hogyan termelik ki a követ az erődítések, a templomok vagy a paloták részére.

Az archeológiai zónában nem messzi a színháztól fenyők és oleanderbokrok között Aiszkhülosz szellemét idéző emlék áll: a leláncolt Prometheusz. — Keskeny sziklaszálak között fejjel lefelé beszorítva férfitest vonaglik a mezitelenség minden drasztikumával. A sziklára elnagyolt írással egyetlen szó van írva: *Prometeo.*

A görög színház után már csak kevés időt szánok a római amfiteátrumnak. Csalogat a feléje vezető út: mintha Aquincumban járnék. Piniasor árnyékában egyszerű szarkofágok mellett közeledem a római cirkuszhoz. A körszínház le van mélyítve a környezetbe. Néha nem is kellett kővel bélelni a talajt, hanem magát az élő sziklát alakították át a cirkusz részévé. Nem nagy, de nagyon gondosan épült római mű kényelmes ülésekkel. Magára hagyott hely, mert rendszerint utolsó stációnak marad a klasszikus színházban és a latomiában eltöltött idő után. Hatásban nem tud velük versenyre kelni.

SIRACUSA FALAIN TÚL

Negyvenkét napja járom a szigetet, eddig egyetlen programomat sem rontotta el az eső. Holnap igazán jó időre van szükségem, mert minden, amit látni akarok, a szabad ég alatt van. — Ismét tavaszias

a reggel. Igy indulunk a dionisiosi városfalak és a kétezernégyszáz évvel ezelött épült erőd, a Castello Eurialo felé.

Négyszázban Kr. e., mikor a nagyszerű II. Dionisios tartotta kezében Siracusa sorsát, a város sokkal nagyobb kiterjedésű volt, mint ma. Öt kerületből állt, melyekből ma csak kettő a lakott terület, a szigeti rész, Ortigia és a közvetlen vele szomszédos Neapolis. A lakosság számáról legendás adatokat mondanak, hol félmilióra becsülik, hol egy milliót emlegetnek. Bizonyos, hogy nyolc kilométert fut a kocsink, míg elérünk a falak vonalához és a városkaput védő erődhöz.

A Castello Eurialo ókori Maginot-vonal, kulcserőd, kitűnően kiépített kazamatarendszer, amit kétszáz évvel építése után a rómaiak is csak árulás segítségével tudtak bevenni Kr. e. 212-ben, amikor még mindig nem avult el katonailag, és minden akkori hadigépezetnek ellenállt.

Gondolom, mai katonaember is érdeklődéssel és elismeréssel járja a korát századokkal megelőző Dionisios mérnökeinek alkotását.

A tulajdonképpeni vár előtt három várárkon kellett volna az ellenségnek áthaladnia. Ezek az árkok fokozatosan mélyültek és szélesedtek, s nem is egyszerű árkok voltak, hanem az élő sziklába bevágott hatalmas rések. Nemcsak az akkori hadieszközök, a mai harckocsik is megtorpannának előttük. Az utolsó árok fölött csapóhíd is működött.

A vár útvesztők, folyosók, lesállások bonyolult rendszere, s abban az esetben, ha az ellenség katonái

az árkokat elfoglalták volna, a védők rejtett utakon hátukba kerülhettek és két tűz közé foghatták őket. — Különös, hogy olyan lépcső építésére is gondoltak, melyen lovak is járhattak. A falba vájt lyukak, kőgyűrűk, melyeken a kötőféket átbujtatták, ma is épek, látszik rajtuk a használat nyoma, a kifényesedett kopás.

A vár a karthágói veszedelem elhárítására készült, s a sors úgy hozta, hogy mikor Siracusa a rómaiak kezére került, a város szövetségesei éppen a karthágóiak voltak.

A ciszternák, tornyok, a vezérkar terme, ahonnan a hadműveleteket irányították, mind megvannak. A sziklába vágott utak, kapuk, védőállások mind épek. A győzők nem romboltak le belőlük semmit. A győztesek a gazdag várost kirabolták, de a nagyszerű katonai alkotást megkímélték. Nehéz is lett volna elpusztítani, hiszen az erőd nem is annyira sziklából volt rakva, hanem magába az alapot alkotó sziklába volt belevájva.

Ezt az emléket nem akarták növények beültetésével szebbé, poétikusabbá tenni. A védőárkok falán egy-két borostyántő kihajtott, megkapaszkodott, de egyébként a Castello Eurialo ma is rideg katonai alkotás, ahol a puszta kő uralkodik. Az erőd ormáról azonban elbűvölő a kilátás. Látható az óváros, az ősi Siracusa, tőle jobbra-balra a tenger, a fehér kövekkel borított síkság, melyen valamikor a kiterjedt görög város házcsoportjai álltak, és a távolból idenéz az Etna behavazott csúcsa.

A vár a maga idejében nemcsak biztonságos, hanem szép alkotás is lehetett. Bizonysága ennek a négy vízokádó oroszlánfej, ami a kis *antiquarium* szobájában látható az őr lakása mellett. Az egyik fej hibátlan, ép; archaikus, de nem terrakotta, hanem kő, pontos szobrászi munka. A fej nyitott szájába beledugom a kezem, hogy én is elmondhassam: én is tettem ilyesmit, és nem féltem az oroszlántól. Úgy érzem, az oroszlán barátságosan visszamosolyog. És ez így is van, mert abból a bizonyos archaikus mosolyból a távoli századok művészeinek vésője nyomán az állatfejekre is jutott valami.

A várban eltöltött idő után egy kis romantikus intermezzo következik, látogatás a Ciane folyó forrásánál. A Ciane nem is folyó, hanem lassú folyású patak, mely a Siracusai-öböl felé tart. Amiért felkeresik, az az a körülmény, hogy partjait végig papiruszcserje növi be.

Csendes, békés, szinte lakatlan vidéken suhan át a kocsi, amíg a helyhez elér. A forrás a föld alól buggyan elő, csak egy kis kiszélesedés jelzi a helyet meg egy kőpad; onnan a víztükör fölé lehet hajolni és a mélybe nézni, ahol sarjadzó papiruszcserjék között halak úszkálnak. A felbuggyanó víz enyhén mozgatja a növény lágy leveleit.

A forrás magányát tiszteletben tartotta a mai turistajárás és a vele kapcsolatos üzleti vállalkozás is. Nincs itt bár, még csak tanyaházat sem látok a közelben.

El lehet sétálni jó darabon a part mentén, ahol a sásszerű növény térdig áll a vízben. Ahogy aztán a víz mélyül és szélesedik, a papirusz telepek is sűrűsödnek és tömör zöld falat alkotnak a folyó mindkét partján. Aki megteheti, csónakon jöhet fel a vízen Siracusától idáig a lágyan lengő, puha bóbitát viselő növény hajladozó szárai között.

Soföröm egy szárat kihúz a vízből. Kézbe veszem a könnyű, fehérbelű növényt. A zöld rúd belseje voltaképp egy finom papírtekercs, csak fel kell bontani, kiteregetni, és megfelelő módon megszárítani.

Bent Siracusában még ma is foglalkozik ezzel a munkával két vénkisasszony. Igy aztán aki Siracusában jár, vehet igazi papiruszhártyát, és «örökéletű» szavakat írhat rá, ha a drága papiroson írt levelet éppenséggel menyasszonyának szánja.

Siracusának nem akarok búcsút mondani anélkül, hogy meg ne látogatnám a Palazzolo Acreide melletti görög város maradványait, melyet *Akrai* néven a siracusaiak alapítottak. Kicsi színháza meglepően jó állapotban maradt ránk, hála a homoknak, ami betakarta, és a növényzetnek, amely rejtette. A színházban minden kő a helyén van, a feltáróknak alig kellett valamit pótolniok. Közeli tenger hiányában itt a hegyek felé fordul a nézőtér, s a távolból ide látszik az Etna is. A leomlott színpad pótlására egy sor gyengelevelű bolyhos fenyőt ültettek a szem megnyugtatására.

A színház nézőtere alatt kívül kamra nagyságú tanácsterem és előtte körben ülőhelyekkel kis « par-

lament » látható. A helyiségben tanácskozott a városi magisztrátus, s míg határozataikat az agorán összegyűlt polgárokkal közölték, a szenátorok itt ültek a padokon.

A kis parlament mögött alacsony bejáró vezet a színház nézőterére. Itt vonultak be a szenátorok a számukra fenntartott helyekre, s talán a kifütyült vagy hagymával megdobált színész is kimenekedhetett rajta.

A bizánciak idejében megszűnt a színház élete, s hogy hogy nem, malmot és gabonatárolót rendezett be valaki a színpad mögött. A silók, a kézimalmok és a gabonamosó mind épségben került elő az ásatások nyomán. — Az élelmes görögök színházukat vízgyűjtőnek is használták. A nézőtérről alácsurgó vizet csatorna vezette ki egy ciszternába. Nagyobb esőzés esetén a csatorna szája ma is ontja a vizet a színház alatti völgybe.

Megkerülve a színházat, két kőfejtő hosszú, keskeny sávja mutatkozik, amit már a görögök is temetkező helyül használtak.

Egy domborművön másvilági jelenetet látunk. Egy « hős » kis asztalkán áldozatot mutat be, egy másik asztal mellett pedig az üdvözült lélek lakoma mellett ül. — Az egyik sírból elő is került egy ilyen kis kerek asztal melléje való ívben vágott kőpadokkal. A kertté alakított kőfejtő egy sarkában állították fel. Az asztal és a melléje rakott padok úgy állnak ott a sárga homokkal beszórt térségen, mintha valami ókori bár megmaradt darabjai volnának.

NOTO, A BAROKK VÁROS

Nem nagyon kedvelem a barokkot, de akár kedvelem, akár nem, ez egyszer meg kell barátkoznom vele, mert olyan helyre kerültem, ahol egyéb nincs, csak barokk. — Noto városát 1693-ban földrengés rombolta le földig. Akik élve maradtak, elhagyták végleg a rommá lett helységet és tizenhét kilométerrel délebbre költöztek új lakóhelyet alapítani. Így született az új Noto előre kidolgozott városterv szerint egységes stílusban az 1700-as évek leegyszerűsített vagy már rokokóba hajló stílus változatában.

A város központja, ahol a dóm, a zárdák, templomok, a jómódú polgárok palotái épültek, olyan, mint egy nagy színpad, mely térről-térre hasonló formákkal más-más méretekben ismétlődik.

Minden templomon akad valami különlegesség. A SS. Salvatore homlokzatán első pillanatra fegyvereket, pajzsot látok összerakva harcias csendéletként, ahogy a hangoskodó barokk szokta csinálni a diadalkapukon. Jól odanézve, látom, hogy püspöksüveg, pásztorbot, apostoli kereszt és más egyházi jelvények vannak ilyen különös módon csoportosítva. A kapu fölött kidudorodó zárt balkonrács.

A püspök palotája alatt kis park térzenéhez való emelvénnyel. A püspök úr minden vasárnap hallgathat olasz indulókat meg operarészleteket tíz termes emeleti lakosztályából.

A dóm széles homlokzata előtti lépcsősor fórummal ér fel. Kétezer ember elfér kényelmesen a teraszokkal megszaggatott ötven lépcsőfokon.

Szemben vele a városháza sok árkádos, erkély teraszos pompázó épülete. Nem is hivatali helyiségeknek, hanem úri kaszinónak épült hangulatos hely.

A dóm építői erejüket a homlokzaton adták ki. A hatalmas épület belül üres, sivár. A hosszú hajó mellett két sor kupola, a kereszthajó és a hajó találkozásánál a nagy kupola. Az esti félhomályban egyedül vagyok benn. Nyomasztó érzés fog el a kietlen helyen.

A templom mellett kezdődnek a paloták, magamutogató balkonokkal, címerekkel a dús párkányzat fölött. A balkonok bőven vannak alátámaszva könyökökkel, tartókarokkal, hat-hét belőlük minden balkon alatt. Ezek a támaszok hol csigás formákat öltenek, hol emberi, állati, démoni figurákban végződnek. Látszik, hogy az építészek fontos elemnek tartották őket palotáikon.

A klasszikus Nicolaci utcát a sűrűn alátámasztott és az utcába mélyen benyomuló balkonok megszűkítik. Minden nehéz, agyondíszített, amit itt az építészek kirakatba tettek. Az emelkedő út végén egy két tornyú magas homlokzatú templom. Az együttes minden Róma járót a Piazza di Spagna környezetére emlékezteti.

A XVI di Maggio tér élettől nyüzsgő népszerű hely. A munkanélküliek, naplopók szalonja teli bárokkal. Innen indulnak a környékre az autobuszok. A környezeten egy domború homlokzatú templom uralkodik magasra helyezve. Előtte kicsi, gondozott liget, pálmákkal, két hatalmas araukáriával, csobogó Triton-kúttal. És a tér minden háza igyekszik a helyi

stílushoz alkalmazkodni. Egy egyszerű ház hosszú balkonján tizenkilenc tartókönyököt számlálok meg mögöttük mindössze három ajtó nyílik a szobákba.

A népies negyedekbe is benézek, ahol az utcák már nem is emelkednek, hanem lépcsőkké válnak. Az emberek megérzik rajtam az idegent, megnéznek, mint ritka madarat a vidékükön. A Crocifisso-templom volna a célom. Meg is találom a letompított vonalú barokk épületet. Előtte tér és ruhapiac, ahol javában áll a vásár. Óriási mennyiségű cipő van kirakva a sátrakban, a földön. Még a templom lépcsői is cipő kirakattá váltak, mintha Noto szegényei havonta cserélnék a lábbelijüket.

A templomban Laurana reneszánsz Madonnáját keresem. Fehér márvány, gyengéd, finom, szeretettel készült munka. A Madonna ráfaeli gesztussal tartja gyermekét. Az arca meglepően hasonlít a palermói múzeum Aragóniai Eleonorajáéhoz. Ezt felfedezheti az is, aki nem tudja, hogy mind a két művet azonos kéz alkotta.

Néhány percet töltök a S. Chiara-ban. Ovális alakú rokokó templom, fehér belső térséggel, habkönnyű díszítéssel. Színek helyett szerény aranyozást használtak a stukkó dísz kiemelésére. Az arany megpatinásodott, szebb, mintha csillogna. Az egyik oltáron gyermek arcú Madonna. A művész alabástrommal dolgozott, műve opalizál, az élő testhez hasonlóan « lágy » a szobor felülete.

A város leghangulatosabb barokk-rokokó szeglete a SS. Salvatore kolostor tornya és homlokzata. Nőiesen finom, az ablakok keretbe foglalva, mintha

XVII. századi tükrök volnának. Itt nincs balkon, hanem kosár van az ablakokon kikönyöklésre, az utca életének figyelésére. Fent a tetőn is gazdag korlát, mintha udvari páholyt raktak volna oda a magasba. — A torony minden emeletén három ablak rácsos kosárral zárva. Körüljárható balkon jutott még a toronysüvegre is.

Közvetlen a konvent mellett az Immacolata-templom sok-sok lépcsős feljárója. A két részlet — a konvent meg a templom — együtt látszik, szoros együttest alkot, s együtt kerül levelezőlapokra mint a város leghangulatosabb képe.

Három órás sétám végén különös emlékhez jutok: mintha a váci Kökapu előtt állnék. Olyasféle ez a diadalív, mely a város belső negyedének elején áll. Porta Nazionale a neve. Nem tudom, miért. Talán Garibaldi vonult itt át? A tetején egy a mellét megnyitó pelikán madár ül.

A kapun túl park. A parkon áthaladó út fölé zöld alagútként borul a fák lombja, s azon túl napos liget lila virágzásban álló törpe fákkal, halvány zöld lombú fiatal pálmákkal. A nap sugara átvilágítja bontakozó koronájukat, s opálos zöld fényben ragyognak.

Nem tudom, hogy Noto polgárai levelеznek-e, vagy mennyit levelеznek, de egész sétám alatt nem találtam egyetlen levélszekrényt sem, ahol a zsebemben hordott levelezőlapokat bedobhattam volna. Meg kell keresnem a postát, hogy ne más városból indítsam az innen keltezett lapokat.

A város főutcáján sok a sétáló, tipegő öreg, nyugdíjasok vagy munkára már nem alkalmasok. Trafikálnak, a bárok asztalainál üldögélnek vagy a frissen kiragasztott gyászjelentéseket olvasgatják.

Noto kissé fáradt. A mutatós homlokzatú templomok egy része zárva van, a kolostorok közül több már nem az eredeti célt szolgálja. A szép SS. Salvatore zárda is csak színfal, az utcára néző díszes ablakok mögött a szobák beomlottak, vagy sohasem készültek el, a rozsdásodó ablakrácsokon át a kék ég látszik.

A postát azután egy lejtős mellékutcában találom meg. Új ház, saroképület, de milyen szerény szabású! Még csak a szokásos levélszekrényt sem látom a bejárat körül. Bent a helyiségben van egy belőle, egyetlen. Tehát a más városokban létező szekrénypár sem létezik Notóban « Sicilia », « Continente » felírással. — Bedobom a leveleimet s néhány percre megállok a hivatal ajtajában. Az érkező felek kilencven százalékának kezében levél van, azt jönnek bedobni. A piros színű ládához járulnak, a levelet beejtik, és távoznak. — Mintha Noto elég volna önmagának, nem nagyon keresi a kapcsolatot a világgal.

MODICA — AZ ISPICAI VÖLGY

Modicába készületlenül jöttem. Nem vártam tőle sokat, annál nagyobb volt a meglepetés, ami ott várt rám. Este érkeztem, keveset láthattam a város-

ból, a lámpák csak annyit árultak el, hogy a helység hegyen-völgyön épült. Autobusz visz a szállásom közelébe; jó emberek leszállítanak egy sötét hegyi úton, s biztatnak, hogy csak menjek felfelé a közeli lépcsőn. Megteszem s végre a kapuhoz érek, amit keresek, még további lépcsők az épület külsejéhez ragasztva s helyben vagyok.

Kis szobám ablakából kinézek a csillagos éjszakába. Alattam ötven méterre a vasútállomás füstölgő mozdonyai, szemben velem egy magas sziklafal, jobbra is sziklák fehérlenek s a két sziklafal között híd feszül magasan. Vasbetonból épült, pókhálószerű könnyed mérnöki mű. Legmagasabbra nyúló pilléreit jó száz méterre becsülöm. Később megtudom, hogy százharminc méteresek.

No, ez bevezetőnek elég, mondom magamban, a többit majd holnap meglátjuk.

Vacsora közben beszélgetünk a másnapi programról. Előbb a Cava d'Ispica-nak nevezett völgybe megyünk, aztán magában a városban nézünk szét.

A Cava d'Ispica-ról már tudok annyit, hogy vízmosta völgy, mit év milliók előtt formált a természet, de az időszámítás előtti koroktól kezdve lakott hely volt. Barlangjaiban az ősember is meghúzódott, később a szikulok telepeivé váltak az üreges partok; a kereszténység kezdetén temetők és kápolnák keletkeztek itt. Szegény emberek mindig találtak itt ingyen lakást, s ha egyébre nem volt jó az összevissza lyuggatott sziklafal, hát istállónak vagy a legutóbbi háború alatt óvóhelynek is bevált a Cava d'Ispica,

mely tizenöt kilméter hosszan húzódik Modica határától az Ispica nevű községig.

Leszállunk egy régi malom mellett, ahol most a hely őre lakik, s vezetőnk megindul előttünk. Bizony még csak indiánösvénynek sem nevezhető az az út, amelyen járunk; szétszórt köveken botorkálunk a völgy oldalán. Kaktusz tenyészik dúsan mindenfelé. A fehér sziklákban keskeny nyílások, sírhelyek; majd nagyobb oduba lépünk be, körös-körül primitív lakások, mennyezetük kinagyolva, befüstölve.

Egy «templom» elé érünk, kezdetleges lépcsőkön keresünk lábunknak helyet. Meghajlunk a fejünk fölött lebegő sziklák alatt, s egy Mária-szentélybe lépünk be. A falon freskótöredék: Madonna-fej, odébb néhány betű, Szent János nevének rövidítése. Soha nem lehetett ide fáradság és vesződés nélkül eljutni!

Tovább nagyobb kriptába jutunk, több ágazata van, a padlón négyesével-ötösével sorakoznak az üres sírhelyek mint halottat váró koporsósorozatok.

Másfelé vezet az őr. Tágas barlang oltár helyével, a falon freskók nyomai a bizánci időből: Szent Miklós jól megrajzolt feje és a Madonna a Gyermekkel. — De itt is, mint mindenütt a zónában, gondozatlanság, senki földje ez a völgy. Ebben a kápolnában az őr rőzsét tart, egy másik helyiségben disznai röfögnek. A hegybe vájt nagy katakomba előcsarnokában pedig tyúkjai kárálnak.

Ez a nagy katakomba is primitív, mint a területen talált lakások és kisebb temetkező helyek, de méretei komolyak: három hosszú folyosóból áll, és kedves,

szeszélyes, mintha gyerekek fúrták-faragták volna a hegy belsejét. A nagyobb üregekben négy-öt koporsóhely sorakozik egymás mellett, másutt meg kis kápolnává alakították az üreget keskeny oszlopokká faragva a sziklát. Az elválasztó sziklafalon lyukakat fúrtak, hogy a távolabb vagy beljebb eső fülkékkel közelekedhessenek. — Egyik sírhely falán ló dombormüve látszik. Ez az egyetlen figurális ábrázolás a katakombában, tehát semmi nyoma annak, hogy keresztények temetkező helyén járunk. A kincskeresők meg az emberi barbárság nagy károkat okozott a modicai Jozafát-völgyében.

A kápolnák és temetők így is megkapóak, s a velem levő kapucinus atya annyira a környezet hatása alá kerül, hogy minden helyen oltárt szeretne állítani.

Vezetőnk most egy távolabbi helyre visz bennünket. A népi képzelet a *Farmacia* (gyógyszertár) nevet adta a tágas és formás barlangnak. Az odavezető hosszú út végén már bokrokba kell megkapaszkodnom, hogy a csúszós, füves talajon eljussak a barlang szájáig. Bent falba vájt « polcok », előttünk hosszú köpad végig a fal mentén. A középen kerek mélyedés, melyben valamikor füvek őrlésére szolgáló malmot találtak volna.

Ki tudja, mi célt szolgált a különös helyiség? Nem hinném, hogy a hosszu köpad a recept elkészítésére várakozók számára készült volna.

A barlang bejárata elől hosszan nézem el a szembenlevő magas sziklapartot. Négy-öt «emelet»-et lehet rajta megkülönböztetni a látható nyílások alapján.

Mi csak az alsóban jártunk egy órával ezelőtt. Az sem volt könnyű, a felsőbb üregekig eljutni pedig sohasem lehetett valami egyszerű séta.

Az őr a kezembe nyom egy turisztikai tájékoztatót, amely a Cava bejárására ad utasításokat. Az első oldalon egy kétszázötven évvel ezelőtt készült rajz mutatja be a helyet: a sziklafalat rajta nyílásokkal. Tehát a Cava akkor is ismert és látogatott hely volt. A völgyet azonban azóta sem rendezték, ösvényt nem készítettek, lépcsőket nem vájtak a magasabban fekvő barlangok felé, s kápolnák falán, a katakombák sírhelyei körül bizonyára sok mindent látott az 1700-as évek látogatója, ami a mi számunkra már nem létezik.

De magából Modicából még nem láttam semmit. Megpillantom a várost is egy sziklafokról, ahol a televízió felerősítő antennája áll. Elbűvölő látvány! Alattam a mélyben három völgy találkozásánál az alsóváros házai, s szemben velem a hegyoldalon egy másfél kilométeres lejtőn háromszög alakban, felfelé keskenyedve az óvárosnak nevezhető Modica Alta. Ház-ház mellett a képen szorosan semmi helyet nem hagyva zöld növényzetnek. Egyetlen araukária emelkedik ki a sárgás szürke foltból, amit a házak sűrűje alkot. No, meg a város büszkesége, a Szent György temploma pompázó barokk homlokzatával és piramisszerűen elkeskenyedő tornyával. Innen a távolból is megszámlálhatom, hogy tizenhárom részből álló lépcsősor vezet fel hozzá, mely mintegy százötven lépcsőfokával három utcát is metsz.

Aztán különböző kilátópontokra visz el az autó mindig kilométereket futva a város peremén. Csak így lehet teljesebb képet kapni Modicáról, amely a környező völgyekbe is benyomul, de egy szempillantással sehonnan sem lehet rajta végigtekinteni.

Modica volt az egyetlen város Sziciliában, ahol nem jártam gyalog, hogy megismerjem. Gondolom, hogy a helybeliek sem hagyják el akármiért a házuk táját autó nélkül, mert a szerpentinekben vezetett utakon meg lépcsőkön a háziasszony is nehezen cipelné haza a konyháravalót.

RAGUSA

A hegyen épült sziciliai Ragusába alig talált be a vonatunk. Nekem legalábbis ez volt az érzésem. Mert amikor két közeli hegy nyílásán át megpillantottam a várost, azt gondoltam, mindjárt befutunk az állomásra. Pedig még messze jártunk tőle vasúti kilométerekben gondolkodva, mert a vonat mindenáron fel akart jutni a város szintjére, s így alagútból ki, alagútba be kanyarogtunk felfelé. Megnyugtatásul a vonat minden alagút után megmutatott valamit Ragusából, hol füstölgő kéményeket, hol kupolákat, hol hegyről aláereszkedő házsorokat.

A megérkezés után mindjárt keresem a kapcsolatot a várossal. — Keskeny völgy fölé épült hídon állok, tőlem jobbra-balra még egy-egy híd is átszeli magasan a völgyet. Lent zöldellő kertek, melyekben az olaszok salátái, zöldségei tenyésznek. Igy nem kell fuvarozni messziről a kedvenc fűféléket, mit meg-

főzve és olajjal leöntve esznek. Még csak azt sem kívánják tőlük, hogy ízük legyen. A völgy két partja meredek, kemény szikla barlangszerű odukkal; az ókori ködös múlt összes szibillái ellakhatnának bennük. — A száraz meder két partján nyüzsög az újváros élete. Csupa új ház, ami nekem nem nyújt semmit; messziről látszik valami poétikusabb városnegyed.

Később elérem azt is autón meg autobuszon. Útközben hol innen, hol onnan láthatom az egymás fölé épült utcákat. De a kép a kanyarok miatt gyorsan változik, eltűnik. Pedig ez volna Ragusa legfőbb érdekessége.

Meggyőződöm róla akkor is, amikor autobuszba ülök és vitetem magam, hogy nagyjából megismerjem a környezetet, amibe belekerültem. Az autobusz körjárat, ezt jól eltaláltam, s éppen a szállásom közeléből az óváros legvégéből indul.

Tetszik nekem, hogy a kocsi futás közben mintegy különböző felvételekben megmutatja a háztetőket, tornyokat meg a mély völgyeket, de aztán elvisz az újváros érdektelen utcáiba is. Sőt kifutunk a városból oda, ahol a cementgyárak meg az aszfaltbányák vannak. Füst száll felénk a *latomia*-szerű merészen levágott hegyoldalak felől, szinte érzem a levegőben az aszfalt szagát. — Évszázadok óta tudott dolog volt az aszfalt létezése Ragusa alatt. Ehhez újabban a petróleum után való kutatás is járul. Bent a városban az állomás előtt is működik egy szívógép.

Dehát én nem ezért jöttem Ragusába, valami poétikusabbat keresek. A távolról szemlélt város-

képeken kívül egyelőre nem találok semmit. A templomok sem elégítenek ki, mind egyazon mintára készültek: széles homlokzat három ajtóval, a homlokzat homorú vagy domború s ugyanígy folytatódik a haranglábszerű torony csúcsáig. Mind barokk oltárt utánoz, melyhez hosszú lépcsősor vezet fel. Notóban és Modicában már megismertem ennek a templom típusnak a mintáit.

Feltűnő, hogy ezen a vidéken mennyire él Szent György kultusza. Székesegyház rangú tamplomokat neveznek el róla, gyakran látom oltárát vagy képét, csak éppen hogy a nevét alig viseli valaki. Ottlétem alatt egyszer találkoztam a *Giorgio* névvel, egy falra ragasztott gyászjelentésen olvastam. Hadseregbeli *maresciallo,* vagyis törzsőrmester volt az illető.

A szállásomról is kell mondanom valamit, mert nem mindennapi környezetbe vetett a sors Ragusában. A városi parkban lakom zajnak szinte hozzáférhetetlen helyen mint egy kis szálloda egyetlen vendége.

A park kicsi, de dédelgetett helye Ragusának. Pálmasoron át megyek a szálloda kapujáig, a fákból huszonöt-huszonöt van egy soron. Még nem nagyon magasak, de katonásan egyformák, derekuk gondosan körülnyírva. A levágott ágak helye hálózatos rajzot alkot, mintha mind ultramodern harisnyát húztak volna. — Az utak mentén nagyobb pálmák meg lehajló ágú cédrusok, az ágyásokban krizantém és alacsonytövű sárga virágok, medencékben vízinövények. No, meg a kilátás le a völgybe és a kopár

hegyoldalakra. Itt végződik a város, tovább már hegyek, oldalukon magános tanyák.

A liget mellett egy irányító tábla valami régiséget igér. Odamegyek: egy kertecske mélyén egy templom kapuját pillantom meg. Csak a kapu maradt meg az egykori templomból. Gót az emlék, azt mondhatnám, angol vagy katalán gót. Ahol a kapubéllet ívei találkoznak, Szent Györgyöt ábrázoló dombormüvet látok: a szent vív a sárkánnyal. — Ötszáz év megviselte a követ, kimarta a formák belsejét, és csak az alakok vázát hagyta meg rajzszerüen. Mintha három csontváz töltené ki a dombormü keretét: a szenté, a lóé meg a sárkányé.

A kis kertben kései rózsák nyílnak, kerek medence vizében papirusz cserje üde zöldje.

Az óváros hegyoldalon mutatkozó házfoltjain kívül Ragusa érdekessége a *lépcsök*. Aki nem szeret lépcsön járni hol le, hol fel, nem ismerheti meg Ragusát. Felvitetem magam az újváros közelébe a S. Maria delle Scale-ig. A gótikus időkből maradt kis templommal szemben kitárulkozik elöttem háztetöivel, keskeny homlokzatú házaival Ragusa Iblea, az óváros. Már láttam az autobusz útjáról is közelről, távolból, de innen a templon teraszáról nyugodtan és hosszan szemlélhetem. A szín kevés rajta, az ablakok sötét foltjai pettyezik a képet meg a templomok szélesebb homlokzata és harang mutogató oromzatai.

A templomkára is ügyet vetek. Külső szószék nyomait látom, persze a nép azt mondja, hogy Páduai Szent Antal is prédikált róla. — Bent gót és rene-

szánsz elemek keverednek, egy kápolna oltára fölött színes terrakotta képet is találok. A kép tárgya a Madonna halála, helyesebben: *elalvása.* A mű az 1500-as évek elejéről való, s szeretném, ha jobban megvilágítható volna, de így is látom, hogy a Madonna arca kedves, bájos, fiatalos. A fiatal nő arca nem halotté, csak éppen a szemei vannak lecsukva. Hogy fiatal az arc, nem érzek benne semmi anachronizmust, vagy művészi elszórakozottságot. A Madonna arca a hagyomány szerint mindig fiatalos lehet. Michelangelo *Pietà*-ján az anya fiatalabbnak van ábrázolva, mint a fia. Ki veszi ezt észre? És ha észreveszi, kit bánt ez a « tévedés » ?

Aztán leindulok a kétszázötven lépcsőn, mely házak mellett, házak között, házak alatt folyton irányt változtatva, kis tereket, világító közöket hagyva, utcákat átszelve halad lefelé. Közben más lépcsők és sikátorok is csatlakoznak bele; még egy pompázó barokk palota sarka is oda szögellik ki erkélyeivel. — Amikor leérek a lépcsősor végére, látom a táblát, mely azt mondja: Via delle Scale — lépcső utca. Bizonyos, hogy ez Ragusa legeredetibb utcája, s előnye az, hogy innen autók és motorok radikálisan ki vannak zárva.

Egymással békességben élő, pénzre nem éhes emberek lakhatnak Ragusában. A közelemben egy utca szakaszon alig ötven méteres távolságon négy borbélyműhely működik. Megél mind, mindegyikben látok valakit, aki munkát ad a mesternek. Talán a kliensek is megegyeztek egymás között, hogy jusson közülük minden borbélyszékbe valaki.

CALTAGIRONE

Úticélom Caltagirone volt, de csábított a szép nevű Vittoria is; arrafelé vettem tehát az útam, gondolva, hogy találok valami csemegét a magam számára is a síkságon épült városban. Igy képzeltem, de igazi város helyett egy ötvenezres lélekszámú falut találtam, mely végtelenbe veszö utcáival, alacsony házaival hatalmas területet foglal el. Kérdeztem, hol van a *centro*, a város közepe. Hát itt olyan nincs, — mondják — talán a *matrice*, a főtemplom körül, de az se nagyon «közép». — No, jó — mondom — alszom egyet és megyek tovább holnap. De előbb meggyőződtem róla, hogy a híres boruk valóban jó, s találkozásom volt egy helyi Homérosszal is, egy öreg analfabéta költővel, aki emlékezetből mondja fel verseit. Engem is megtisztel egy ilyen szerzeménynyel, miután megtudta, hogy mi járatban vagyok Sziciliában. Irónak titulált, kollégának, és elmondott egy verset, melyben a vittóriai borról, olajról, a gazdagon termö földről és a földeken dolgozó emberekről volt szó. Úgy hangzott a poéma, mint egy verses pohárköszöntö valami modern Theokritosz ajkáról. Újabban paradicsomot és zöldborsót is termelnek Vittoria mezein, de ezekről nem verselt az én emberem, a zöldségfélék termesztését Vittoria földjében herezisnek tartja.

Másnap holdvilággal indult az autobusz északnak Caltagironébe, a szép kerámiák városába. Felhök

gyülekeztek az égen, de a távolból tisztán látszott az Etna behavazott feje. Nem lesz itt eső!

Az autobusz Caltagironéban az óváros elején tesz le a Szent Ferenc hídjánál. No, ez mindjárt megnézni való dolog, mert a híd két korlátja majolika díszítéssel van kirakva. A híd alatt meg nem is víz folyik, hanem háztengerre látok le, öreg házakra összevissza rakott tetővel, sehol nem látszó utcákkal.

Aztán elindulok szállásom felé, mely bizony távolacskán van a Szent Ferenc hídjától. A kapucinusok hosszú utcáján megyek végig, de minden hegyről ereszkedő vagy völgynek tartó utcánál megállok. Nem is utcák ezek, hanem lépcsők, negyvenöt fokban ereszkedő lejtők. A zóna embere a háza földszintjén lép be, s a másik oldalon emelet magasságból néz le. — Még a háza balkonjára is az utcáról léphet rá, s pár méterrel odébb már a magasból néz le a lépcsőn baktatókra.

Kis mécses mögött utcai szentkép: a Madonna majolikában. Gyermeteg alkotás. A Madonna bizánci módra félrehajtja a fejét, s kisfia rám néz. Halvány a rajz, melegek a színek. Egy leányka mellém áll és kíváncsian nézi, hogy én mit nézek. Felemelem, hogy ő is beláthasson a kis fülke mélyére. Hálás mosollyal köszöni meg és fut tovább.

A piac képe hangulatos és főleg hangos. A zöldségesek és gyümölcsösök is annyira kiabálnak polcuk mellől, mintha halárusok volnának. Egy mészáros boltja ajtajában állva éles hangon süvölti a piac népe felé a mondókáját. Árakat és miféleségeket kiált a marhahústól és disznóhústól a csirkemájig.

A mondatok között egy látogatójával beszél egészen más hangot használva.

A jezsuiták volt rendházának magas, megfeketedett fala adja a piac hátterét. A templomuk a másik oldalra néz; homlokzata tele magas galléros, karinges jezsuita szentekkel a XVII-XVIII. század egyházi divatja szerint; kezükben kereszt vagy könyv, vagy gesztikulálnak jobbra vagy balra hajolva, hogy a homlokzat képe mozgalmas legyen.

Caltagironéban sok a lépcső, meredekek, keskenyek, zegzugosan haladók, sötétek, romantikusok, de most a lépcsők lépcsője előtt állok. Ez a *La Scala* néven ismert széles, egyenesen haladó lépcsősor, mely első pillanatra meghökkenti az embert, aki a végéig szeretne jutni. Jó százötven lépcsőfok alkotja a sorozatot, melynek minden darabja kerámiai díszítést visel. Nem ismétlődik egyik motívum sem, s míg a vállalkozó egyén lassan halad felfelé a kényelmes úton fokról-fokra lépve, kellemesen szórakozik a változó rajzokat és a finam színezést figyelve. Vannak ott virágok, geometrikus girlandok, griffek, őzek, mezei madarak, keleti mesék szereplői, középkori lovagok, szentek, harci sátrak félholddal, várak, címerek, rabszolganők, reneszánsz urak és dámák, hajók, mókusok, halak, népi jelenetek... De ki tudná felsorolni az utcai kerámiai múzeum összes elemeit!

A színezést is élvezem. A legszebbek a zöldes és főleg a kékes tónusú képek.

Aki azonban sokallja a lépcsőt, kanyargó úton is feljuthat a magasabban fekvő városrészbe. Én vál-

lalom a lépcsősort, már csak azért is, mert jó bevezetés ahhoz, ami ott fenn vár rám. A város kerámiai iskoláját akarom meglátogatni.

Az iskola kiállítási termébe vezetnek. Kincstárat is mondhatnék. A belépéskor elsősorban a színek bájolnak el: a zöldek, kékek, mély pirosak, szürkék. A polcokra rakott tárgyakat szeretném égetőkemencéből kikerült drágaköveknek nevezni.

A vázaformák uralkodnak, hiszen a kerámiának ősidőktől kezdve ez a hagyományos megnyilatkozása. Sehol elnagyolás vagy a modernség álarca mögé rejtőző paccermunka. A vázákon kívül sok a sublótra állítható vagy vitrinbe való aprómunka: halak, madarak, fejek. — Elnézem egy betlehem fehér tónusú, bájos ügyetlenséggel készült figuráit; egy bíborban ragyogó Herkules könnyed mozdulattal végez a lernai hidrával. Egy zöldes-szürke zománcban irizáló lovas-lándzsás, vonallá aszott Don Quijote annyira kifejezi Cervantes hősének és művének szellemét, hogy a spanyolok is megirigyelnék.

Ezek a színekben pompázó tárgyak engem jobban elbűvölnek, mint a zománc nélküli nagyon dicsért terrakotta csoportok. Népi jeleneteket ábrázolnak, a falu életét, az egyszerű ember környezetét, szórakozásait. — A zománcozott tárgyakat elnézem, mint a színes alkonyt vagy napkeltét, mely jelentéktelenné teszi a tárgyakat, de színpompájával annyit ér, mint egy vers vagy halk zene.

Sajnos, vezetőm, az iskola tanára mindezekről nem beszél, csak a készítés technikáját ismerteti, pedig ő is jól tudja, hogy a zománcozás sikerétől

függ a « fazekas » mesterségben a mű értéke, lagalább annyira, mint a formától, amiben a modern művészek néha nagyon lemaradnak a régiek mögött.

A kerámiai iskola házi gyűjteménye után keveset tud adni nekem a városi kerámiai múzeum, mely még csak szerény történeti anyaggal rendelkezik. Egyetlen darabja köti le a figyelmem: egy bronzkorszakbeli magas nyélen nyugvó széles poharú kehely, amolyan ókori pezsgőspohár. Ugyan mit ittak belőle? Vagy talán csupán dísz volt a barlang kandallóján?

Hazamenet még egyszer át kell mennem a lármás piacon. Egy hentes boltja előtt hatalmas kocsonyatömb. Egy része már levágva, s így keresztmetszetben láthatom a massza alkotó elemeit: füle, orra, bőre úgy, mint otthon. Körme, nyelve, csülke, húsa nem látszik, és midenképpen kevesellem a levét. — Milyen lehet az íze? Nem tudom, de tartok tőle, hogy az ínyem csalódna, más ízekre volna felkészülve a *kocsonya* szó hallatára, mint arra, amit a caltagironei hentes ajtajába kitett *gelatina* nyújtana.

Novemberben tölteni való friss zöldpaprikát is árulnak a piacon; nagyságra, színre alkalmasok volnának a kitűnő hazai ételünk elkészítésére.

Az állomásra menet a kocsi elfut a kerámiai múzeum kertje mellett. A kerítése is majolikából készült, nemcsak a korlát meg a díszül rájuk állított óriási fenyőtobozok, hanem a lámpatartó oszlopok is. A turista is innen nem helyi édesség különlegességet visz magával emlékeztetőül, hanem valami apró

kerámiát, tányért, vázát vagy a Sziciliát ábrázoló térképszerű hamutartót.

AZ ETNA USZÁLYÁN

Catania Sziciliának nem a legnagyobb, de bizonyára a legvárosiasabb városa, sokkal inkább az, mint a nagy múltú, de előregedett Palermo. A zamatot kereső turistának azonban keveset nyújt, egy nap alatt végezhet vele, mert amit keres, az nagyon szűk területre van összesűrítve. A földrengések segítették Cataniát fejleszteni, újjászületni, amihez újabban a gazdasági fellendülés is járult. A sok új palota, amit épülni látok, lávára van alapozva, de voltaképp narancs- és citromhegyek a gazdasági alapjaik. — Itt nem is maga a város vonz elsősorban, hanem az Etna meg ami körülötte van: a narancsligetek.

Mikor ideérkeztem és az etnai kirándulás került szóba, azt mondta valaki: Mi itt a városban is az Etnán vagyunk, nemcsak az a havas csúcs és az alatta elterülő kúp az Etna.

Ezt másnap értettem meg, mikor a kisvasúttal körüljártam a *Mongibello*-t, a «szép hegy»-et.

Még el sem hagyjuk a palotákat, máris látnom kell, hogy a város láván épült. Két ház között néha lávatömbök torlódnak az égnek. A helyükön hagyták őket, mint más városban a görög vagy római falmaradványokat. Valóban Catania igazi emlékei a különböző korszakból való lávafolyók és itt-ott látható maradványaik.

A kisvasút útja is a lávába van vájva. Bevágásokban haladunk, ahol a láva bazalt keménységű fekete tömbökben alkot falat.

Meghökkentő « kormos » területeken vág végig a vonat, ahol jázmin és más virágok borulnak díszként a fekete halmokra.

Megjelenik az Etna feje is a láthatáron. Innen közelről nem olyan szép, mint távolról, mikor sátorszerűen elterülve fehér fejét koronaként viseli. A *Mongibello* nevet is bizonyára a távolból szemlélők adták neki.

Kőfejtők, szabályszerű lávabányák mellett megyünk el. Felül, ahol a narancsfák nőnek, vékony a földréteg, alatta a fekete lávabazalt. Aki nem szokott hozzá, elámul a feltárt sötét bontás láttán, s könnyen támadhat az a gondolata, hogy a pokol felé vájnak a munkások.

Majd fekete mező következik, óriási hantok mindenfelé. Egyetlen fűszál sincs a tájon; az ördög szántotta ezeket a barázdákat.

A vonat kissé eltávolodik a hegy közeléből, és vigasztalóbb tájakra kerülünk: szőlők között járunk. A szüret már régen megvolt, de még ott piroslanak a levelek a tőkén. A levelek még a tőkén, de az új bor már az asztalon. Sima, sötét, kellemes, sem savanykás, sem édes az etnai bor. Mikor az ember issza, azt gondolja, hogy ilyennek kell lennie a jó bornak, s megfeledkezik a másfajta borokról. Ez a bor azonban nem tokaji és nem Marsala vidéki, azokból nem lehetne olyan nagyokat és hosszúkat hörpinteni.

A hegy nyugati felére kerülünk. Helységek foltjai látszanak a távolban, s fent a csúcs alatt felhőkoszorú lebeg, közepéből fehéren emelkedik ki a kráter csészéje.

A vonat útja közelében porladozó lávahegy mutatkozik benöve kaktusszal fel a tetejéig: világoszöld pettyek fekete alapon.

Randazzo következik. Itt nagyot pihen a vonat, a mienk, amivel érkezünk, már nem is megy tovább, majd egy másik visz át a hegy túlsó oldalára.

Bemegyek a helységbe, amelyről azt mondja az útikönyv, hogy középkori jellegü még ma is. Hát lehet, hogy a háború előtt az volt, de előttem egy erősen új keletü kisváros áll. Az útikönyv szerzője megfeledkezett arról, hogy a városka sokat szenvedett a háború alatt a bombázásoktól.

De a három nagytemploma áll, helyreállítva, megfoldozva, de áll. Hogyan? Egy kisvárosban három öregtemplom! — Bizony, így van, s a három öregtemplom eredete sem közömbös história. — Tudvalevő dolog, hogy Itáliában száz meg száz a nyelvjárás. Sziciliában, de talán egyebütt is, minden helységnek megvannak a nyelvi sajátságai, különbözőségei. S ez nem közömbös dolog. Mert ha két földi szülőföldjétől távol találkozik s a hazai nyelvjárásban diskurálhatnak egymással, rögtön megvan a bizalom, és sógor-komának érzik magukat.

Nohát, Randazzóban nemcsak egy, hanem három nyelvjárás élt egymás mellett. S hogy szent legyen a béke, mindegyik csoport megépítette a maga templomát, ahol a saját « nyelvén » hallgathatta papját

prédikálni, imádkozni, s ahol a hívek a maguk szája íze szerint énekelhettek. S hogy az igazság igazság legyen, mind a három templom katedrális jellegű volt, évenkint vándorolt ez a rang egyik templomról a másikra. — Voltaképp persze egyik templom sem volt katedrális, ezt a szerepet csak megjátszották.

A falu házai eredetileg lávából épültek vakolatlan fallal. A *S. Maria* templom ma is fekete kívül teljesen, csak egy-két homlokzati dísze fehér. Belül oszlopai, a boltozat tartóívei, az ablakkeretek feketék. A templom belseje egyébként fehérre van meszelve. A fehér-fekete környezetnek színt az oltárképek adnak, és akkorák, hogy egymást szinte érintve elborítják a két oldalfalat.

A *S. Nicolò*-t csak kívülről láthatom. A keresztházója bástyaszerű, fekete az is fehér kötőanyaggal a kőkockák között.

Legszebb a *S. Martino* tornya. Gótikába hajló román ablakait fekete láva és sárgás homokkő váltogatásával cifrázták.

A turista, aki az útikönyvek csábító szavai nyomán középkori várost keres Randazzóban, csalódik. Vannak azonban még zugai, amelyek megfeketedett falú kis házak csoportjából állnak. Itt helyi hangulat is érzik, de ezt elsősorban, a láva teszi, meg a két főutcából kiinduló sikátorok alacsony, egyemeletes házai.

Egyebekben Randazzo takaros város az Etna tövében, mit a vulkán mindig megkímélt. Talán ezért is építik hajlékaikat a randazzóiak a rájuk nézve veszedelmet nem jelentő anyagból.

Visszajövet az Etna másik oldalára kerültem, s elbóbiskoltam az ebéden felszolgált etnai bortól. Igy aztán a vonat olyan helységbe vitt és hagyott, ahonnan csak megváltoztatott útitervvel autobuszon térhettem vissza Cataniába.

Nem történt azonban semmi baj, mert az autobusz útja még szebb volt, mint a vonaté. Végig szőlők között jártunk a vulkán naposabb felén. Présházféle sárkunyhók vagy kiskapuk fölött gyakran láttam kitüzött lombot és alatta dülöngő betükkel ezt a két szót kiírva: *Vino padronale* — saját termésü bor. A gazdák már mérik a borukat. A tizenhat fokos sötétvörös bort potom árért adják.

Az egyik helység parkocskájának útjai hullott levéllel voltak tele. Hárs, platán meg vadgesztenye hullatták tele sárga-rozsdás levelükkel az utakat. Ritka látvány ez itt az örökzöld fák hazájában! Elfogott valami érzés, és szerettem volna leszállni a kocsiról és egyet járni az avaron.

A hazai őszre gondoltam...

ESETEM AZ ETNÁVAL

Nem tudok ennek a fejezetnek jobb címet adni, mert az Etna, illetve a körülmények megtréfáltak, és a Mongibello csak a félarcát mutatta meg nekem. Pedig nagyon készültem erre a látogatásra, s jól is indult a dolog, ünnepélyesen.

Ismerőseim azt ajánlották, hogy kiskocsival, vagy mondjuk, *saját* kocsimmal menjek fel az Etnára. Hát ilyen kocsi nincs a világon! Igy hát kiskocsi helyett

saját autobusszal indultam neki az útnak. Igen, így is mondhatnám, mert a dolog úgy esett, hogy az induláskor én voltam az ötven személyes *pullman* egyedüli utasa. Útközben ugyan felszállt egy puskás ember meg két favágóféle, de hamarosan el is hagyták az autobuszt, s mikor megérkeztünk a drótkötélpálya állomásához, egyedüli utasként szálltam ki a *kocsiból.*

De tartsunk rendet. Attól kezdve, hogy Cataniából elindultunk s a kocsi rátért a Via Etnea-ra, megtettem mindent, hogy el ne mulasszak valami élményt.

Az idő jó volt, s tisztán látszott a távoli csúcs, de a hegyet éppen irdatlan uszálya miatt nem éreztem olyan magasnak, mint pl. otthon Nápolyban a mi házi tűzhányónkat, mely csak a harmad része magasságban az Etnának, de mutatós, mert meredek.

Amikor elhagyjuk a várost és villák meg narancsligetek közt emelkedni kezdünk, egy teherkocsi kerül elénk. Lassít a soforünk, mert a terebélyes autó nehezen küzdi fel magát az úton. Odanézek, hogy ugyan mit visz? Hát uramfia ! lávát, lávatönköket. No, hamar kibővítem a hazai közmondást: Dunába vizet — az Etnára lávát. — Mintha nem volna belőle elég azon az ezerötszáznyolcvan négyzetkilométeren, amit a hegy elfoglal ! Mert ha lefelé viszi, hát jól van, építenek valahol. De felfelé, ahol még több van belőle ! No, hát ez is a titkok közé tartozik, amit Hamlet szerint bölcselmünk még álmában sem foghat fel.

Mascalucia temploma érdekes összeházasítása a helyi anyagoknak, a lávának és a csempének. Fekete

láva adja a torony legjavát, s tetőt színes kerámiából raktak a tetejére. Helyes a zöld pikkelyes süveg a fekete frakkba öltözött torony tetején.

Ismét narancsligetek következnek. A fák szinte kérkednek óriási, már erősen sárguló terhükkel. Valami különös fajta, amit most látok: gyér lomb, sok és nagyra nőtt gyümölcs.

Fügefák váltják fel a narancsos kerteket. Fehér ágaik már lombtalanok, duzzadtak, simák, sűrű szövevényt alkotnak, a talaj felé is terjeszkednek. Százkarú gyertyatartók. De akármerre is tekeröznek, ágaik nem érintik egymást.

Nicolosi-t elhagyva hétszáz méter fölött járunk. Villák tarkítják a tájat, takarosak. Nyáron a cataniaik ide járnak fel hűsebb napokat élvezni. De most nincs élet a cementlábon álló házak körül; ajtó zárva, redöny az ablakokon. Hideg van már az Etna oldalán.

A hegyoldal fekete kidudorodásai fölött ragyog a havas csúcs. Most az Etna nem rejt semmit, de mindent csak messziről mutogat.

Aztán hirtelen mintha nem is tűzhányón járnánk. Láva alig látszik, s a dombokat, lejtőket lomblevelű fák borítják.

Őszi színpompában áll a táj. Kedvvel szemlélem a hazai tölgyek rozsdavörös lombját. Gyenge szél is támad és sodorja az avart. Utunknak most olyan jellege van, mintha otthon volnék valami őszi kiránduláson. Nem is érthetetlen ez az illuzió, hiszen az Etna olyan nagy, hogy minden « emelete », zónája külön vidéknek látszik. Nem érezzük, hogy hegy ol-

dalán járunk. Csak ha a távolba nézek, veszem észre a való helyzetet: már sok kisebb csúcs, kialudt vulkáni kupac alattunk van.

De az ábrándozásnak hamar vége szakad, mert hirtelen a drótkötélpálya előtt állunk, mely ezerszáz méterrel vinne feljebb a kráter közelébe — ha működne, ha az évadnak nem volna vége, ha a pálya javítások miatt nem aludná téli álmát.

Hideg van, jólesik a menedékház melege. A sofőr meg a kalauz a söntésbe vonulnak és a vendéglőssel leülnek kártyázni, mert neki sincs más dolga. Legfeljebb dél tájban vetődik erre egy-két autós turista.

Én a fütyülő szélben, mely rázza a bokrokat meg a száraz kórókat, megpróbálok megállni és egy kicsit kint körülnézni. Az idő veröfényes volna, ám lent Catania felé a tenger tükrözése nehezíti a kilátást. A part vonala világosan látszik, csakhogy a tenger káprázatot kelt. A síkság felé helységek mutatkoznak, de nehéz megállapítani, hogy a hegy uszályán vannak vagy lejjebb.

Az étteremben a pincér, aki egyben segédszakács is, *gulas*-t is kínál ebédre. Megkérdezem, hogy hogyan készítik. Elmondja az eljárást, én figyelemmel meghallgatom, és nyomban messinai módra készült tőkehalat rendelek. Azonban megdicsérem a gulyás tudományukat is, bár az ismertetésből látom, hogy a gulyás, helyesebben a pörkölt specialitásuk főtulajdonsága, hogy az étel csípős legyen. Sajnos, a magyar konyha jóhírnevét a csípős paprika rontja a külföldön, és sokan azt gondolják, hogy a magyar konyha

készítményei nem ízesek elsősorban, hanem csípősek. Hogyan lehetséges ez? Hiszen odahaza száz ember közül alig kettő-három szereti a csípős paprikával készült ételeket.

A menedékház falán két freskó emlékezteti a vendégeket, hogy az Etnán is klasszikus földön járnak. Az egyik Héfaisztosz műhelyét ábrázolja. Az isteni kovács éppen Zeusz villámait kovácsolja. A villámok máris cikáznak a pöröly csapásai alatt. Az üllővel szemközt foglal helyet az Olimpusz ura várva legfrissebb rendelése elkészültét. De olyan mozdulatot tesz kezével, mintha aggodalommal vakarná a homlokát: Ugyan mennyibe kerül mindez?

A másik képen Odisszeusz menekül a felbőszült Polifémosz haragja elől, aki sziklákat dobál utána, miután az ithakai hős turpissága kiderült. A tengerbe dobált sziklák ma is ott hevernek Aci Trezza közelében és toronyként merednek ki a vízből. — Érdekes, hogy a képeken a személyek neve görögül és görög betűkkel van írva ékezetekkel öreg hiba nélkül.

Délután változik az idő. A nap eltűnik, és párafellegek nyargalnak a közelünkben. Lent a síkságon még fel-felvillan a nap és megvilágítja a helységeket, de a közelünkben, különösen a csúcs felé komor a világ.

A Mongibellón való látogatásom nem sikerült teljesnek. Tavaszszal, ha majd a drótkötélpálya megindult, vissza fogok térni. Engem, aki annyiszor néztem a hegyet távolból, nem elégíthet ki ez a felibeharmadába való látogatás.

Indulás előtt már sűrű köd fog körül bennünket. Majd pár nap mulva Taormina felé menet bizonyára

tündöklő fehéren fog rám nézni az Etna elérhetetlen messzeségből.

CATANIA

Cataniát ismertem kissé egy régebbi sziciliai útamból; semmi különös nyomot nem hagyott bennem, mindig úgy emlékeztem rá, mint ízetlen városra. Ennek talán az az oka, hogy a város földrengés és lávaömlés miatt hétszer épült újjá. S most, mikor tudtam előre, hogy Cataniáról is kell majd írnom a könyvemben, úgy éreztem magam, mint a diák, akinek nem kedvére való penzumot osztott ki a tanára. Valóban így is indult a dolog. Az Etnára készülőben, hogy megtaláljam az autobusz állomását, végig kellett mennem modern városnegyedeken, láthattam új palotákat, fényes üzleteket. Mit mondjak róluk? Hasonlók akadnak más fejlődő olasz városban is. Mást próbáltam: felszálltam egy körforgalmi autobuszra és körülvitettem magam a városon. Majd egy óra hosszat tartott az út érdektelen utcákon át, míg aztán a katedrális elé értünk. Végre ! — kiáltottam fel —, itt kezdjük el.

A tér más volt, mint mindaz, amit ma reggel láttam. Tetszett a katedrális monumentális homlokzata, mely betölti a teret, s tetszett a tér közepén elhelyzett lávából faragott kis elefánt, mely a játékbábuk merevségével áll oszlop alakú lábán, s nem mozdul, hogy a kis obeliszk le ne forduljon a hátáról. — A dóm mozgalmas homlokzatán azonban részleteiben nincs sok néznivaló, mert a barokk hom-

lokzatok első pillantásra érdekesek, de « gazdagságuk» nyomban kimerül, amint a szem végifut rajtuk.

A templom nagy, és nem nehezedik rá díszítésével az ember kedélyére. Igy pl. az oltárok fölött nincs semmi építési elem; a képek egyszerű áttört, faragott keretben vannak a falra illesztve, mint a szalonokban a festmények vagy inkább a velencei tükrök.

Bellini sírját keresem a templomban és egy pillér tövében meg is találom az alacsony korláttal körülzárt helyet, rajta az egyetlen szó: Bellini. — A pillér falán márványtábla rövid szöveggel és egy sor az *Alvajáró* c. operából: « Ah, non credea, mirarti, si presto estinto, o fiore ». A szavak Bellini korai halálára vonatkoznak. A szöveg kottája is ott áll a márványlapon, hiszen Bellini a zenéjében él elsősorban, nem az operaszöveg szép soraiban.

Innen a Via Etnea emelkedő lejtőjén megyek a Piazza Strescicore felé, ahol a város nagy fiának szobra áll. — Stresicorus, a görög költő és színházi kórusvezető szintén Szicilia szülötte. — Az úton és a csatlakozó utcákon, tereken széles homlokzatú templomok állnak és szinte kétszeres erővel nehezednek a földre. Egyébként az utca nagyvárosias, Catania leglüktetőbb artériája, mely végigszeli a várost a dóm terétől az Etna lábáig. — Itt nincs sok látnivaló, de egy játékárus magára vonja a figyelmem. Apró kutyákat táncoltat az aszfalton. Az ilyen móka engem mindig érdekel, s csodálkozom, hogy senki ügyet nem vet rá, még a nők sem, akiknek otthon bizonyára kisgyermekük van. No, majd én szórakozom pár pillanatig a kutyás ember előtt. De lámcsak,

mikor eléje érek, rámpillant és abbahagyja a kutyák táncoltatását. Sértve érzem magam, hogy annyira besavanyodott öregúrnak néz. Még csak annyira sem méltatott, hogy egyet nyomjon valamelyik állatka zsinórján.

Bellini szobrának helyét jól megválasztották. Talán ez a kis tér a város szíve. Áthalad rajta a Via Etnea, itt kezdődik az új sugárút, a Corso Sicilia, és közel van a legnépszerűbb piac, mely árusait egészen a szobor lábáig küldi.

S a szobor maga is mozgalmas: tele van galambbal, mert bőven találnak rajta megtelepedésre meg sétálásra helyet. A szobor talapzatán hét keskeny lépcsőfok fölött ül Bellini bronz alakja kis karosszékben, amelynek mintáját később a Bellini-múzeumban a művész zongorája előtt látom. Alatta a talapzat négy oldalán a Norma, az Alvajáró, a Puritánok és a Kalóz (Pirata) főalakjai. — No hát, a kis lépcsők, a fejek, a kalapok, karok, ruharedők, a Pirata kardja mind tele galambbal, vagy negyven tanyázik egyidőben a szobron. Alig látom miattuk, hogy a négy opera partitúrájából is rá van vésve néhány ütem a zenei skála hét hangját jelképező lépcsősorra.

De menjünk tovább a Bellini emlékek felfedezésében. Innen nincs messze a Bellini-múzeum, oda pedig a Crociferi utcán át vezet az út. Ezen az úton amúgy is végig kell mennem, mert a régi Catania legklaszszikusabb utcájának tartják.

Az utca elejét nem könnyű megtalálnom, mert magasan kezdődik s a felvezető lépcsősor eléggé

rejtve van. Keresés közben egy kis utcába tévedek, ahol vásár folyik: gombvásár. Az utca egyébként a rőfösök utcája volna, de a gombok így asztalra kirakva a napvilágon mutatósabbak. No, ennyi színt, ennyi változatot és ilyen mennyiséget gombokból nem láttam ! A vásárlok természetesen mind — asszonyok.

A Crociferi utcától többet, sokkal többet vártam: szűk, színtelen utca négy templommal, melyek közül kettő olyan nagy homlokzatú, hogy teret kívánna nem pespektíva nélküli helyet. A benedekrendi apácák templomába betérek. Az ajtó mögött nem maga a templom, hanem egy előkelő csarnok kezdődik lépcsővel, aranyozott rokokó díszítéssel és arany-fehér ajtóval, mely bálterem bejárata is lehetne. Hálós rácsozatú nagy ablakok vannak az ajtószárnyakon. Szinte nem is hiszem, hogy mögötte templom van, félve kukkantok be, de bizony templomba nyílik az ajtó.

A Bellini-múzeum innen már csak egy perc. A múzeum öt szobája a Bellini család lakása volt. Tisztelettel állok meg a kis alkovban, ahol az édes és megunhatatlan melódiák szerzője született. Most a zongorája áll ott, előtte kis karosszék meg egy asztalka, amely mellett ülve szeretett dolgozni. A szobákban aztán kéziratok, dokumentumok, pályájának emlékei, személyes holmija. — De a múzeumnak nincsenek lemezei vagy hangszalagra vett felvételei, hogy az operák legszebb részleteit be tudják mutatni a látogatóknak. — Említem ezt a hiányt az igazgatónak, aki kisér. Gondoltak már erre, dehát Itáliában ilyesmivel mindig megkésnek, azonban

tervbe van véve. Ha ismét jövök, akár néhány hónap múlva is, már hallgathatom a Casta diva-t, és a Bellini-múzeum megszűnik néma lenni. Tudja, hogy magyar vagyok, s szívesen teszi elém a vendégkönyvet, mert a kevés magyar közül, akik idáig eljutnak, talán senki sem mulasztja el a Bellini-ház meglátogatását.

Az magától értetődik, hogy Catania operáját Bellinitől nevezték el. Közel van a város központjához, de szegényes környezetben.

A városi park is Bellini nevét viseli. Kedvvel közeledem feléje, mert már messziről látom magas, szép koronájú piniáit. Araukáriái között találok olyan fajtát is, amely hosszú karként nyújtja ki ívben hajló ágait s csak a végén hajtanak ki zöld lángként levélcsomói. Sajnos, a park annyira látogatott, hogy alig találni benne csendes, magános zugot, s útjai tele vannak helyi nagyságok sablonosan készített mellszobraival.

Cataniának van várkastélya is, a Castello Ursino. Arrafelé veszem az útam a Bellini-múzeum után. A kastélyban van elhelyezve a városi múzeum, de nem múzeumot akarok ott látogatni elsősorban, hanem magát a várkastélyt akarom látni, mely tatarozva, karbantartva a maga sima falú egyszerűségében nagyon hívogat egy rövid vizitre.

Négy sarokbástyája meg falai minden dísz nélkül geometrikus egyszerűséggel állnak előttem. Anyaguk kő meg láva mésszel kötve. Méterenkint piros kövekből keskeny sáv van beledolgozva a vakolatlan felü-

letbe. Nem arravaló, hogy ágyúból lőjenek rá, hanem hogy Shakespeare-drámát meg Verdi-operát játsszanak előtte.

A kastély negyven terme sokkal értékesebb anyagot tartalmaz, mint gondoltam volna, s figyelmem a várkastély felől egyre inkább a kiállított tárgyak felé fordul. Egy helyiségben meglepően szép és gazdag katakombákból származó freskógyűjtemény van, köztük több *orante*, az ősegyház imádkozó figurája meg madarak. Sokáig nézek egy galambot, csőrében olajág.

Fra Angelico egy hármas képpel szerepel a kastély gyűjteményében. A mennyei udvart és az utolsó ítéletet festi meg az angyali mester. Amint mindig, most sem felejti el, hogy kardinálist, püspököt, apáturat és pilises barátot is rakjon az elkárhozottak közé. A pokolra jutott barátok nyakában mindig ott a pénzeszacskó. Fra Angelico dominikánus volt, érthető, hogy az üdvözültek között a csoport előterében egy dominikánust ölel át az angyal.

Üveglap alatt régi játékkártyát látok. A lapok kiállítása remek. A figurák mintha nyomtatva volnának, de az aranyozáshoz valódi aranyat használt a mester. Ugyan kinek a számára készültek ezek a lapok? Aligha a vár alsó termében tanyázó katonák ütötték velük agyon az időt.

A várhoz jövet népies negyeden haladtam át. A vásáros negyed központja egy kedves, helyes terecske négy utca találkozásánál. A négy saroképület egyforma négy szögletet alkot megtörő homlokzatokkal. Földszíntjük árkádos karcsú reneszánsz ívekkel,

finom oszlopokkal. A négy ház megpatinásodott, de nem elhanyagolt, csak éppen annyira, hogy kedvesek legyenek. Az árkádok alatt vásáros nép. Egy pék kirakatában tepertős lángost látok. Két tésztakorong között tepertőréteg sült együtt a kívánatos harapnivalóban. Jó ebéd lehet egy szelet belőle sörrel a szegény ember számára.

Adós vagyok még egy látogatással itt Cataniában, meg kellene néznem a S. Nicolò-t, a sziget legnagyobb templomát. Valamikor a bencéseké volt, mellette a kolostoruk is, Catania egyik legszebb épülete.

A templom valóban hatalmas. Homlokzatát sohasem fejezték be, tíz oszlopa még fél magasságig sem készült el. Három homlokzati loggiája is üres, dísztelen sötét üreg. Oromzata sincs. Fönt a tetőn lávából rakott fekete erődszerű tömböt látok. Mintha egyiptomi templomépítők kezdtek volna itt valamit, de aztán abbahagyták.

Bent óriási üresség. A hatalmas térségből háromnégy nagyobb templomot lehetne kihasítani. Az oldalkápolnák üresek, rongáltak, oltáraik lefosztottak. A csillárok dísze lehullt, hiányos.

A templom egy-két kápolnáját meg a szentélyét használják. De ebben a rideg környezetben ki érzi jól magát? A hajó meg a kupola pilléreinek falán márványtáblák sokasága a háborúban elesettek végtelen névsorával.

A templom mellett a volt bencés kolostor elegáns homlokzatú épülete. Minden ablak kerete és balkon-

rácsa barokk vagy rokokó luxus. Lépcsőháza és udvara palotát árul el megviselt állapotban is.

A múlt században szekularizált épület ma állami iskola, nem is egy, hanem négy iskola működik benne. Sorsa az, ami a rablott holmié szokott lenni: pusztul. Freskói szürkülnek, márványdíszei töredeznek. Az udvar közepén baldachin, a márványnak és a majolikának szép együttese. Talán kút vize is csobogott a helyes kioszkban valamikor. Körülötte elhanyagolt kert. — Iskoláról lévén szó, vajon nevelő hatású ez a pusztuló környezet így, ahogy van? Felháborodva hagyom el a helyet.

A Bellini-kertben láttam Mazzini szobrát. Az új Itália egyik kovácsolója széken ül, fejét jobb karjára támasztja. Öreg, törődött, töprengő, mereven néz maga elé, rosszul érzi magát. Az államférfinak lelkiismeretfurdalásai vannak talán. Ez most itt a pusztuló S. Nicolò előtt eszembe jut.

A Piazza Carlo Alberto nagy tér, és rajta Catania legnagyobb szabadtéri piaca. A reggeli órákban többször vezetett arra az utam, akkor még csak kezdődött ott az élet. Ma délfelé jártam erre, csak lassan tudtam átvergődni a tömegen. Volt ott minden, ami az olasz konyhán jónak számít. Az én szemem egy nagy kosár mazsolaszőlőn akadt meg, lehetett vagy húsz kiló. Eszembe jutott, hogy néhány hét múlva karácsony lesz. Milyen szívesen hazaküldeném ezt a csemegét, mennyi mákos és diós kalácsba jutna belőle, nemcsak így-úgy mutatóba, hanem bőségesen!

TAORMINA

Elromlott az idő, esett, felhők borították az eget napokig. Taorminával várnom kellett, mert napos ég és verőfény nélkül Taorminába menni olyan, mint egy szép képet sötétben nézni. Elérkezett végre az én napom ! Csillagos éjszaka után ültem Messinában vonatra, még alig pirkadott. Sétáló vonaton utaztam, mely munkásokat, tisztviselőket visz a közeli helységekbe.

Ők a szokott témáikról beszélgettek, a fizetéskiegészítésről, a vasárnapi sporteredményekről, én a vonat ablakán át néztem a calabriai hegyek felé, melyek mögött akkor volt támadóban a *rózsaujjú* hajnal. Ez a jelző jutott eszembe Homéroszból, mert hiszen nemcsak görög alapítású város felé tartottam, hanem olyan helyre is egyben, amelynek szomszédságában, a kis Naxosi-öbölben szálltak először partra az anyaországból érkező első görög telepesek 735-ben Kr. e. — Ennek az első gyarmatnak már nem sok emléke él, elsősorban a neve, mert a görög szón az olasz fonetika sem változtatott, s ma is a *Naxos* szó olvasható az oda tartó autobuszok homlokán. No és ez egykori városra emlékeztet néhány falmaradvány, megviselt kőtömbök, melyeket a naxosiak városuk védelmére raktak össze.

Taormina állomásán ez a két szó olvasható: Taormina — Giardini. A *Giardini* a város tengerparti része volna, de én szeretném így értelmezni az állomás ne-

vét: Taormina-Kertváros vagy *Kertekalja.* Mert ez az, amit Taormina elsősorban megmutat magából: a kertjeit. Micsoda kerteket!

Az autobusz elindul és azonnal elkezd kapaszkodni felfelé éles kanyarokat véve, hiszen a város a fejünk fölött van jó kétszáz méter magasan. A kerítések mögül ciprusok, cédrusok, pálmák, eukaliptuszok, fehér, kék, piros virágzásban álló fák néznek ránk. A falakra a szerény jázminbokrok indái borulnak és kínálják fehér virágjukat, hogy finom illatukból szippantsanak a járókelők. S a lombok résein át itt-ott az Etna csúcsa látszik. Ma nincs pára körülötte, és nem is fehér sapkát, hanem hermelin palástot visel, mely lenyúlik mélyen a völgyek felé. A kráter fölött vékony füstcsíkokat oszlat el a szél. A vulkán már hónapok óta pipál.

És ahogy emelkedünk, a kilátás is egyre bővül. A közeli hegyek sziklái fehérek, mészkőtömbök a flóra zöld foltjaival. Messina felé kékesek a hegyek. A calabriai part csak elmosódó akvarell hátteret szolgáltat. Alattunk a naxosi öböl, ahol a Tuklesz vezette görögök görbeorrú hajói kikötöttek. S aztán mindig csak az Etna meg az Etna látványa meg a mélykék tenger.

Ha valaha és valahol, hát akkor Taorminában a görögök jól választották meg a városuk helyét. Elgondolkozom a technikai nehézségeken, amit le kellett küzdeniök, hogy a meredek sziklákon utat vágjanak a város helyéig, hiszen az út kilométereket kanyarog velünk, amíg eljut a Porta Messina elé. Régebben sem lehetett nagyon más a helyzet.

Talán nemcsak az önvédelem, a szépség is vonzotta a görögöket a taorminai megtelepülésre: a tenger, az Etna és az örökös tavasz, mely minden zugot megszépít ezen a tájon. Ehhez lényegében nem sokat adtak hozzá az alapítók vagy későbbi korok. Itt az ember utakat vágott, kerteket telepített, várost alapított, mely története folyamán mindig « kies » fekvésű volt, és színházat épített, hogy az elbűvölő környezetben mutassa be szellemi kincseit.

Miután így Taormina lelkét felfedeztem, alig nézek szét a Porta Messina környékén, máris megyek még feljebb, egy magasabb pontra jobban átölelni a tekintetemmel a gazdag környezetet. *Castel Mola* amolyan fiók Taormina volna háromszázötven méterrel még magasabban. Városka *municipio*-val, dómmal, utcákkal egy akkora helyen, hogy egy komolyabb sportpályát sem lehetne odaépíteni.

Először a városkát nézem meg pár perc alatt. A városházának talán három ablaka van az emeleti részen a « főtér » felé. Egy irányító táblán azt olvasom, hogy a dóm ide harminc méter távolságra van. Ez a távolság három utcának felel meg Castel Molában, ennyiszer kell irányt változtatnom, amíg a templom elé érek. A templom előtt is kis tér, vagy inkább korláttal elzárt terasz. A korlát mellől lenézhetek a tenger felé meg, ki tudja, hanyadszor ma, elgyönyörködhetem az Etna fehér uszályában. — A templom falában márványtábla töredéke görög írással. A szöveg azt mondja, hogy időszámításunk szerint Kr. e. 350-ben ide építették fellegvárukat a görögök.

No, de a helynek mai nevezetessége a S. Giorgio nevű bár-kávéház emeleti terasza, ahonnan körképben tárul elénk mindaz, ami Taorminát jelenti: a tenger, az Etna, a hegyek, a város, a görög színház, a kertek zöld foltjai. Mindez kissé madártávlatból, hiszen ötszázötven méter magasan vagyunk ténylegesen az alattunk kéklő tenger fölött.

Itt a bár szellős teraszán gyorsan múlik az idő, szinte elfelejtem, hogy a várost is meg kell nézni, meg hát hogy Taorminában görög színház is van, aminek látására messzi földről jönnek ide az emberek.

No, hamar vissza a városba, de előbb felhajtom a bár pultja mellett a kötelező pohár mézes-mandulás bort, ami helyi különlegesség s talán még a görög-római időkből ittmaradt hagyomány. Hát nem nagyon van ínyemre az édes-keserű sűrű ital. Inkább konty alá való szörp, s amellett nem is olyan ártatlan valami. Bizonyítja ezt a turisták sorsa, akik nem ismerve az édesített bor erejét, dülöngélve hagyják el a kocsma helyiségét, amelynek bejáratánál egy órával előbb még derűsen olvasgatták a falba illesztett majolika táblák bölcs mondásait, s különösen az a három barát tetszett nekik, akik 1700 óta tartják kezükben a mandulás borral telt poharukat.

Lent a városban a színházhoz vezető út járdaszéle bazár, ahol a turista százféleképpen költheti pénzét emléktárgyakra, de ha felpillant a magasba, egy kert pálmái ingadoznak a feje fölött, s előtte az út végén

egy kedves magánkert dús növényzete hangolja a közeli élményre.

Teatro Greco — ez olvasható az eligazító táblákon, de a színház elé érve a jövevény egy téglaépítmény előtt találja magát, ami minden lehet, csak nem görög mű, hiszen ők templomaikat, színházaikat nem piros téglából rakták.

Római mű ez a színház az építés anyaga, a téglák rakása, minősége alapján. Állhatna a Palatinus oldalán vagy a Colosseum közelében is.

Semmi hasonlóság nem mutatkozik közte és a siracusai színház között. Színpada állandó díszletként beépített oszlopos háttér; játszótere lesüllyesztve gladiátori játékok részére; magas korlátja mögött folyosó védelmül az állatok ellen, mint a mai bikaarénában. S fent a magasban az utolsó «széksorok» mögött fal és színházi folyosó, mint a római amfiteátrumban, nem travertinből, hanem szintén piros téglából, a rómaiak kedvelt építési anyagából.

Hol itt a *görög* színház?

Azt is meg lehet találni, legalább részben, csak fel kell sétálni az ülőhelyek sorai közt egészen a színház kakasülőjéig.

Lent a színpadon vagy az orchesztra mélyén állva talán elégedetlen a tapasztaltabb turista, mert nem tölti el lelkét a *görög* színház hangulata, innen felülről lenézve azonban megtalálhatja, amit keresett. Most már nem az oszlopos, a szobrok számára épített fülkékkel ellátott római színpadi háttér köti le figyelmét, hanem az Etna, mely innen nézve a legszebb. A színházi nézőtér nagy karajába mint foglalatba

illesztve emelkedik ki tündöklő gyémántként a fehér csúcs. Mögötte és fölötte a felhőtlen ég.

Ebben a színházban nem lehetett unatkozni. Ha fárasztó volt az, amit Aiszkhülosz vagy Euripidész hősei mondtak, vagy frivol, amit Arisztofanész figuráinak maszkjai kiáltottak a nézőtér felé, ott volt a táj, amin a néző szíve-lelke megpihent. — S ha megundorodva a gladiátori játékok véres jeleneteitől, szellőzködni ment a színház felső tág folyosójára, ott a tenger látványa várta, a távolba veszők zöldes partok, a kék végtelenség meg a közelben nyíló virágok megnyugtató szépsége.

Maga a helység, Taormina egy száz szinten fekvő száz lépcsős mesebeli tündérváros nem is elsősorban öreg palotákkal meg templomokkal, hanem mindig virágban álló kertekkel meg csenddel.

Bazár itt minden üzlet s a főutca végig egy nagy bazár. A bazárok körül is el lehet nézelődni: bennük megtalálható összefoglalásban az egész Szicilia. Vannak itt bábszínházi figurák, Orlando meg Carlomagno és társaik, sziciliai szekér részei, caltagironei kerámia, ericei szőttes, helybeli asszonyok csipke munkái, kovácsoltvas holmi, cifratányérok, gyöngyök, megmívelt bőrtárgyak, görög váza másolatok, sőt sorrentói intarziás asztalkák is.

A hosszú főutcát itt-ott kilátó terasz szakítja meg. Szent Ágoston temploma mellett én is a korlátnak dűlök nézni egy kicsit a csillogó tengert, mely mint tükör veti ide fel a nap fényét és melegét. Az Etnán is szikrázik a hó ebben az órában. A tér fölött hegy-

orom s a Castello Taormina falai alól öreg ágyúk csöve néz ránk. A téren kávéházak az asztalok körül csendben üldögélő vendégekkel. Idegenek, élvezik a Taorminában töltött órákat. Talán először és utoljára életükben.

A dóm fala nyers kő meg hézagkitöltő törmelék; a homlokzata előtt kút puttókkal, vízi csikókkal. Nem is olyan nagyon régi, de annyira megviselt, s a figurák idomai annyira elmosódottak, mintha a csoport az őslakosok idejéből maradt volna itt.

A város végén az egykori városkapun túl elérek egy nyers kövekből összerakosgatott kápolnához; közelében a városfal egy megmaradt darabja. A kettő közötti résen megjelenik a mindenütt jelenlevő Etna, uszályán zöldellnek a narancsligetek. Még kettőt kell előrelépnem, s teljesebb lesz a kép: tenger, ciprusok, virágok — Taormina.

Azt hiszem, Taorminában is olyan helyen járok, ahol nem kellene fényképezni, hanem a szívünkbe zárva kellene magunkkal vinni a benyomásokat. A városban és környékén sokszor gondoltam a kétszáz év előtti hangulatos rézmetszetekre, finom rajzokra, melyeket nem a gép, hanem egyéni látásmód vetett papírra: a színház cilinderes urakkal, a dóm tere nagykalapos monsignorékkal, csevegő dámákkal, s a kertek, az útkanyarulatok baktató öszvérekkel, hazatérő nyájjal. Ezek a beleérzéssel készült képek visszaidéznek valamit a gépkorszak előtti idillikus Taorminából.

TARTALOM

Bevezető 7
Szicilia felé 9
Messina 12
Messina körül 20
Tindari 25
Cefalù 29
Szétnézek Palermóban 35
Árnyak és fények 40
Kedélyes haláltánc 47
Két magnólia meg egyebek 52
Serpotta fehér templomai 57
Zeus és Héra nász 62
A sziciliai cifrakocsi 65
Monreale 70
Monte Pellegrino 74
A palermói bolhapiacon 79
Az ericei hegyen 84
Segesta 90
Trapani 95
Marsala 97
Mazara del Vallo 105
Selinunte-Selinus 102
Sciacca 111
Agrigento utcáin 114
Egy római szarkofág meg egy görög váza . . 118
Agrigento: Templomok Völgye 123
Gela 128
Piazza Armerina 133

Enna — « Szicilia köldöke » 137
Siracusa: múlt és jelen 143
Arethusa és Vénusz 150
Latomia dei Cappuccini 154
A siracusai görög színház 157
Siracusa falain túl 161
Noto, a barokk város 167
Modica — az ispicai völgy 171
Ragusa 176
Caltagirone 181
Az Etna uszályán 186
Esetem az Etnával 190
Catania 195
Taormina 203

A szerző művei:

Nápolyi séták, 1961
Róma, 1963 (elfogyott)
Spanyolországi napló, 1965